Слово Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК **40** (573), 7—13 жовтня 2010

Фото Євгена Букета

4 жовтня у Києві біля Комітетів Верховної Ради України відбулася громадянська акція "Врятуй свою мову!". Мітингувальники висловлювали протест проти нового законопроекту "Про мови в Україні", який суттєво розширює функціонування російської. Як стало відомо уже згодом, розгляд Закону про мови парламентарії відкладуть на невизначений термін.

Детальніше — на стор. 3

ЧАС УЧИТИСЬ ТАК, ЯК ТРЕБА!

21—22 жовтня в Київському міському будинку вчителя і Національному науково-дослідному інституті українознавства відбудеться Міжнародна науково-практична конференція "Українознавство в сучасному гуманітарному просторі". Про проблеми, винесені на конференцію, з директором ННДІУ, головою Міжнародної ради з питань освіти, науки, культури, академіком Петром КОНОНЕНКОМ розмовляє журналістка Надія Кир'ян.

— Петре Петровичу, нині величезне обурення у суспільстві викликав проект "Закону про мови" від владної коаліції. Які причини, що на двадцятому році незалежності ми дійшли до такого?

— Хто хоче дійти до істини в розв'язанні будь-якої проблеми, повинен звертатися до історичного досвіду. Необхідно бачити народ у всьому часопросторі: вчора, сьогодні, завтра. Рівень кожного народу залежить від багатьох чинників: соціальних, економічних, промислово-хліборобських тощо, але загальний культурний розвиток формується і визначається розвитком освіти. Чому сьогодні в центрі уваги опинилася проблема освіти і проблема мови, з'явився проект трьох авторів, які, замість того, щоб поставити питання про українську мову як державну, а потім видати закони про функціонування мов меншин, сформулювали "Закон про мови". Бо є "Закон про мови в Українській РСР", яким ми й досі послуговуємося. Хоча в нас є Конституція України, було роз'яснення Конституційного Суду про те, що українська мова — єдина державна. І вона повинна бути такою в усіх сферах життя на всьому просторі держави.

У пропонованому проекті формально є момент, що українська мова державна, але не передбачається жодних гарантій виконання Конституції і реальних наслідків дії закону. Зате постійно наголошується, що є Європейська хартія мов, згідно з якою особлива увага повинна приділятися мовам етноменшин. Один раз названо півтора десятка таких меншин, але потім у кожному пункті проекту цього закону стоїть питання тільки про роль російської мови. Посилаючись на те, що вона, мовляв, одна зі світових мов, якою найбільше послуговується людство. Фальшива теза, бо відомо, що 98 % наукової літератури виходить англійською і лише маленький відсоток — російською. Ми не ставимо під сумнів, що ця мова для росіян найбільше надбання, що вона "великий и могучий язык" та має розвиватися, але виникає питання: чому ця Хартія не ратифікована в Росії, адже там є республіки, багато мов етноменшин. І мала б підтримуватися державою мова українська. Тим часом і в РФ, і в проекті закону ігноруються і державна мова, і практично всі етноменшини й їхні мови, в тому числі й державна українська. Теза "Україна може мати доступ до світової культури тільки через російську" — не випадкова. Вже була теза про тріаду: самодержавіє, православіє і народность, про єдиний народ. Ще з часів Івана III повторюють: Москва не держава, не територія, не народ, Москва — феномен, покликаний об'єднувати світове православ'я і відстоювати права православних, хоч би де вони були. Прихильники цієї теорії заявляють: де я, там і Росія. Священик Гундяєв нам каже, що найвища ідея — "созданіе русского міра". Це імперська концепція, яка йде з давнини і яку сьогодні намагаються відродити. "Русскій мір", який об'єднав би слов'ян, чомусь дивний: виявляється, що слов'яни — це українці, білоруси й росіяни, а поляки, чехи, словаки, болгари тощо — це не слов'яни?

У Радянському Союзі нас виховували так: у процесі розвитку сформувалася нова історична спільність людей — радянський народ, мають асимілюватися й злитися нації й мови. Сьогодні акценти дещо інші. Але створення України як суверенної держави зобов'язувало будувати наше життя за зовсім іншими принципами. Мала бути розроблена нова концепція стратегічного перспективного розвитку України як суверенної держави. З'явився проект "Україна XXI століття". Там були цікаві ідеї, але він не цілісний і не відбивав того, що це документ суверенної незалежної держави. Щодо цього мали бути розроблені й концепції розвитку мови, культури, науки, мистецтва, всіх сфер соціального, економічного й політичного життя. Володимир Винниченко колись дуже слушно наполягав, що справжня всенародна революція і соціальна, і національна. У тих планах частина, де Україна має бути національною, зникала. З'явилися тези: "Все вирішує економіка, бартер, система торгівлі" тощо.

Закінчення на стор. 4

"НАША ОСВІТА У СИСТЕМНІЙ КРИЗІ"

4

ЕКСПОНАТИ КАНІВСЬКОГО МУЗЕЮ

6

ЛИЦАР БЕЗ СТРАХУ ТА ДОКОРУ

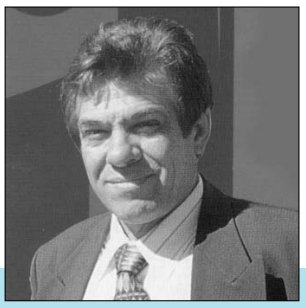

8–9

"ДІАЛОГ КУЛЬТУР МІЖ СХОДОМ ТА ЗАХОДОМ"

12–13

ВУЛИЧНИЙ ГОДИННИК

15

“Усі оці “сильні влади” зазвичай нічого не можуть зробити в економіці”.

КОНСТИТУЦІЯ «ПОЛІТИЧНОЇ ДОЦІЛЬНОСТІ»?

Петро АНТОНЕНКО

Найрезонанснішою суспільно-політичною подією останніх днів стало рішення Конституційного Суду України від 1 жовтня про скасування конституційної реформи 2004 року. В Україні знову діє Конституція 1996 року. Наша держава знову стала президентсько-парламентською республікою.

Формально при цьому КС не вносив змін до чинної Конституції, бо зміни може вносити тільки парламент. Але суд просто визнав таким, що не відповідає Конституції, Закон України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 року № 2222-IV”. Інакше кажучи, скасовано зміни, внесені тоді до Конституції. Той Закон втратив чинність у день рішення КС, 1 жовтня 2010 року. На органи державної влади судом покладено обов’язок щодо невідкладного приведення нормативно-правових актів у відповідність до Конституції України від 28 червня 1996 року. Рішення Конституційного Суду обов’язкове до виконання, остаточне і не може бути оскаржене. Мотивацією ухвалення такого кардинального рішення КС назвав те, що згаданий закон був прийнятий у грудні 2004-го з порушенням процедурних норм.

Такий юридичний аспект справи. А політичний? Тут варто нагадати, як був прийнятий той закон та конституційна реформа? А прийнято було це в розпал помаранчевої революції, у самий пік політичного протистояння як суспільний компроміс. Прихильники Януковича погоджувалися на проведення третього туру президентських виборів (правильніше сказати — переголосування другого туру), що практично вело до перемоги Ющенка. А опозиція, кандидатом якої був Ющенко, погоджувалася на реформу Конституції, яка значно урізала повноваження президента на користь парламенту й уряду. Тобто так звана “політична доцільність” регіоналів, які голосували за ці зміни: мовляв, отримаєте свого президента, але з урізаними повноваженнями.

Був ще один компроміс. Конституційна реформа вступала в дію більш ніж через рік після її прийняття — після чергових парламентських виборів, а це весна 2006 року. Більше року новий президент Віктор Ющенко діяв на основі старої Конституції, мав понад рік, щоб скасувати надуману реформу. Але, як істинний демократ, не зробив цього силовим методом, не натиснув на парламент, не назбирав там “тушок” для більшості. Натомість одразу почав роботу зі справжнього конституційного реформування. А ще сподівався, як виявилося, марно, що сили Майдану переможуть на парламентських виборах 2006 року. Парламент було програно. Оновлена Конституція вступила в силу, і ми кілька років жили з розбалансованою владою.

Про все це зараз, коментуючи прийняте на догоду владі рішення КС, заявив і сам **Ющенко**, зазначивши, що в часи президентства “всі мої ініціативи розбивалися об безвідповідальність і неефективність влади”. Отже, недолугу конституційну реформу таки треба було скасовувати. Але не так вульгарно, як це зробив КС, а справді почавши конституційний процес. Нинішня влада не поспішає з цим, а просто стягує до себе всі можливі повноваження. Така позиція Ющенка.

А як зреагували на рішення КС інші провідні політики? Найбільш різко — **Юлія Тимошенко**. Вона назвала рішення КС ганебним, сказала, що це путч, новий ГКЧП. І зарадити тут може лише негайне “перезавантаження” влади, тобто дострокові президентські та парламентські вибори.

Різко засуджують рішення КС і більшість опозиційних партій. Причому не лише ті, що гуртувалися довкола БЮТ. Чи не вперше за останні місяці змогли зібратися на перемовини й узгодження позицій практично всі найпомітніші опозиційні партії, включно з “Нашою Україною”, УНП, “Громадянською позицією” **Анатолія Гриценк**а, який, до речі, виступив координатором дій опозиції. Коментуючи досягнуті опозицією домовленості, **Микола Томенко** заявив, що опозиція ставитиме питання про відставку в повному складі Конституційного Суду, оскільки цим рішенням він скомпрометував себе.

А ось позиція **Олександра Мороза**, який був головою Верховної Ради, що прийняла Конституцію 1996 року. Він заявив, що КС вийшов за межі своїх повноважень і не мав права ревізувати чинну Конституцію. Щодо надуманого приводу про “невідповідність” процедур ухвалення Закону від 8 грудня 2004 року, Мороз зазначив, що за такою логікою КС візьметься загалом скасовувати і Конституцію 1996 року.

Що ми маємо на сьогодні? Конституцію 1996 року і президентсько-парламентську республіку. Верховній Раді нічого не треба змінювати в тексті Конституції, що діяла ще на тому тижні, просто суд автоматично повернув туди норми, змінені у грудні 2004-го. Спікер Володимир Литвин уже доручив апарату парламенту підготувати і роздати всім депутатам 450 примірників Конституції 1996 року.

За новою-старою Конституцією у Верховній Раді вже не потрібна коаліція правлячих фракцій, ні з “тушками”, ні без них. Можна переходити з фракції у фракцію. Натомість члени коаліції домовилися про подальшу тісну співпрацю в парламенті, про що із задоволенням повідомив прем’єр Микола Азаров, зазначивши, що парламентська більшість активно підтримуватиме президента й уряд. Глава держави отримав нові великі повноваження, наприклад, на відправку уряду у відставку. Очевидно, не матимуть юридичних наслідків розмови про те, що, мовляв, ми обирали цього року президента під одні повноваження, а він отримав інші (так само, як і обраний восени 2007 року парламент). Зміна повноважень у ході каденції глави держави чи парламенту зовсім не означає автоматично потребу їхнього переобрання.

Звичайно, все це зроблено не по-людськи, методом тої ж “політичної доцільності”. Якщо реформа 2004 року була компромісом, виявилася невдалою, треба було б змінювати Конституцію цивілізованим методом, а не так. Але що є, те є, не вийшло нормально, виходить ненормально. На практиці це означає посилення всієї вертикалі влади, насамперед виконавчої, президентської, й послаблення парламенту. Втім, для більшості простих громадян усе це практично байдуже. Більш того, чимало людей навіть підтримають ідею “сильної влади”, яка, на їхню думку, наведе порядок. Те, що ця “сильна влада” в країнах — колишніх республіках СРСР чомусь, як правило, перетворюється на майже диктатуру, народ особливо не хвилює. Але, може, людей схвилює інша, прозаїчніша, річ: усі оці “сильні влади” зазвичай нічого не можуть зробити в економіці, для поліпшення життя громадян. І не можуть належно захищати державу.

На думці у “сильної влади” інше. Це вже озвучив один із чільних регіоналів віце-прем’єр Борис Колесников. Він запевнив, що до кінця свого президентства Янукович обов’язково зробить російську мову другою державною, як і обіцяв. А ще Колесников не проти подвійного громадянства. А ще регіонали готують проект закону, яким буде заперечено, що Голодомор в Україні був геноцидом нашого народу, як зафіксовано у чинному законі. А на черзі Податковий кодекс “економіки” поборів. Усе це і є політична доцільність тих, хто прорвався на виборах до влади. Чи надовго — залежить від самого народу, від опозиції, усіх національно-демократичних сил.

ПАРТІЯ РОСІЙЩЕННЯ УКРАЇНИ

Володимир ПІПАШ,
кандидат історичних наук, голова Закарпатського облоб’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка

Пригадую, незадовго до загибелі В’ячеслава Чорновола, під час його останньої поїздки в Закарпаття 14—15 березня 1999 р., у розмові з ним (автор тоді очолював Закарпатську крайову організацію НРУ) я зачепив тему, чи можливим був би в Україні “болгарський варіант”? Йдеться про болгарський феномен середини 90-х років. Тоді, розчарувавшись у демократах, болгари проголосували за комуністів, сподіваючись, що ті повернуть “блага соціалізму”. Однак комуністична влада за рік-півтора довела країну мало не до повного банкрутства. Тому болгари, принаймні дуже надовго, якщо не назавжди, позбавилися від прихильності до ультралівих.

Тієї осені повинні були відбутися президентські вибори, і ми розмірковували: а може, нехай би їх виграли Симоненко чи Мороз? Чи не станеться після цього в Україні так, як у Болгарії?

Донині пам’ятаю аргументацію В’ячеслава Максимовича: “Це було б можливо, якби комуністи в Україні були українськими, подібно до того, як у Болгарії вони є болгарськими. На жаль, у нас вони атиукраїнські. Прихід комуністів до влади у Болгарії її незалежності не загрожував. Симоненко ж, у випадку приходу до влади (це ж щодо Мороза), намагатиметься ліквідувати незалежність нашої держави. У цьому й проблема. Я навіть пропонував Олійнику: “Борю, ти комуніст, але — українець. Як можеш бути в одній партії з україножерами? Та створи Українську компартію. Ми навіть допоможемо тобі у цьому”. Однак Олійник не погоджувався, віджартовувався...”

Тут варто нагадати розкладку політичних сил в Україні, зокрема у Верховній Раді, в другій половині 90-х років. Зліва — фракції комуністів, соціалістів та вітренківців, у центрі — фракції “партії влади”, що складалися переважно з тих функціонерів радянських часів, які відмовилися від побудови “світлого майбутнього” (нині чимало їх опинилося у Партії регіонів) і, як тоді вважалося, стали “українськими державниками”, справа — фракція НРУ та інші націонал-демократи (УРП, ДеМПу, ПРП, КУН). Суть політичної боротьби полягала в тому, що “ліві” прагнули знищити незалежність України, “праві” — намагалися її відстояти. “Партії влади” (представники яких у цей час займалися “прихватизацією”) на чолі з президентом Л. Кучмою “балансували”. Тож боротьба за збереження незалежності отримала назву “комуно-рухівських розбірок”.

Чому ситуація була небезпечною? Бо “ліві” мали підтримку до 40 % громадян. Зокрема близько 25 % мали комуністи. Їхньою базою були номенклатура радянських часів, громадяни, які ностальгували в умовах падіння життєвого рівня за соціалістичними “благами”, у т. ч. люмпенізовані. Підтримували “лівих” і російські шовіністи. Найбільшу підтримку “ліві” мали на Півдні та Сході України. На Заході, включно із Закарпаттям, вона була мізерна. Позаяк серед “ностальгуючих” найбільше осіб літнього віку, то було сподівання, що з кожними виборами “ліві” набиратимуть усе менше голосів.

Яка ситуація нині? Хоча, як засвідчує соціологія, патріотичний електорат за минулі більш ніж десять років зріс, чітко виражених ідеологічно національно-демократичних фракцій у Верховній Раді немає. Національно-демократичні партії впродовж минулих років були “асимільовані” ніякими у питаннях ідеології та теж олігархічними “Нашою Україною” та БЮТом.

Суттєво зменшився електорат лівих. На останніх виборах за них голосувало менше 4-х відсотків. Зменшився він, як і прогнозувалося, з “фізіологічних” причин. Але не лише тому. Бо з’явилася “неліва” партія, яка перехопила у “лівих” їхній електорат. Це Партія регіонів. Що є її базою? Практично це партія багатих, навіть дуже багатих капіталістів (олігархів). Тож її завдання — відстоювати інтереси цих найбагатших людей України. Таким чином соціальна база даної партії аж ніяк не може бути значною. Щоб збільшити її, і був перехоплений значний шмат електорату “лівих”, включно з “совками”, люмпеном та російськими шовіністами.

У Європі партії, що відстоювали інтереси крупної буржуазії, виникли у XIX ст., тобто у період капіталізму. Зі вступом європейських країн у постіндустріальне суспільство ситуація змінилася: класичні “класові” партії нині там відсутні. Україна ж перебуває на початковій стадії капіталізму. Тоді, у XIX ст., згадані партії займали правий фланг політичного спектра, і були переважно консервативними за ідеологією. **Консерватизм передбачав, зокрема, збереження традицій, у т. ч. національних.** Саме цим європейські “праві” зміцнювали свій електорат серед “білих комірців”, дрібної та середньої буржуазії, фермерів, тобто прототипу середнього класу.

Українські крупні капіталісти, відповідно і їхня партія, суттєво відрізняються від європейських понад столітньої давності. У Європі капітали здобувалися переважно впродовж кількох поколінь. Завданням партій крупних буржуа було забезпечення сприятливих умов для бізнесу. Використання влади для карколомного особистого збагачення у Європі, навіть у XIX ст., було, не те що повністю неможливим, однак передбачало відповідальність, включно з карною. Наші ж олігархи, за невеликими винятками, — це колишня комсомольська, господарська (червоний директорат) частина комуністичної номенклатури радянських часів. Є і особи, що мають кримінальне походження. Першопочаткові капітали не були отримані у спадок, а здобуті за короткий відрізок часу, шляхом перерозподілу колишнього загальнонародного майна. Головним інструментом перерозподілу стало безпосереднє або опосередковане відношення до влади державної, чи господарської. Іншим засобом, який теж вимагав зв’язків із тодішньою владою, були відверто кримінальні вчинки. Тому з радянських часів і досі головним джерелом, механізмом здобуття великих статків є влада. Іншим словом як корупція це назвати не можна. **Тож принаймні першооснови найбільших приватних статків в Україні були здобуті в результаті корупції.**

Поки влада у нас є джерелом примноження чи принаймні збереження статків, усі намагання подолати корупцію нереальні. Сама політична діяльність для олігархів є формою бізнесу, однак дуже корумпованою. Партія регіонів є механізмом, за допомогою якого цей бізнес реалізовується. Вихідці із криміналітету, нині члени партії та легальні багаті бізнесмени, вносять у цю “політичну” діяльність (включно — у Верховній Раді) своєрідний колорит та свої “закони”.

Щодо консерватизму. **Ідеологія українського національного консерватизму Партії регіонів не притаманна.** Присутні натомість елементи “консервативної” прихильності до достатньо примітивної російської “совковості”, і в культурі, побуті (потяг до “шікарной жизні”), і в радянсько-російському розумінні, що таке демократія.

Європейські буржуа, на відміну від сучасних українських, самі безпосередньо рідко йшли до влади. Вони займалися бізнесом, партії частіше всього лише спонсорували, а політичною діяльністю займалися професійні політики, які були вихідцями із найрізноманітніших класів. Найталановитіші утворювали політичну еліту, яка керувала країною і надто дорожила своїм становищем, аби піти на корупційні діяння. Еліта була національною, інтереси нації були для неї понад усе.

Такою вже була радянська система, що українська номенклатура (партійна, комсомольська, адміністративна, господарська) не могла бути патріотичною, мати українську ментальність (хоча окремі винятки були). Адже це вважалося українським “буржуазним націоналізмом”. Патріотизм у неї повинен був бути радянський, себто російський. **Тому номенклатуру в УРСР і характеризують як колоніальне чиновництво. Тож крупна українська буржуазія є не українською національною буржуазією, а колоніальною, яка до України ставиться як до колонії, джерела здобуття капіталів**. Тому хоча капітали в Україні здобуваються, в інновації вкладаються надзвичайно рідко.

Об’єктивно бізнес-інтереси, зокрема необхідність супротиву конкуренції потужнішого капіталу з Росії, породжують у наших олігархів так би мовити “український регіональний” патріотизм. Та сподівання на те, що із регіонального він перетвориться на український національний, здається, не виправдалися. Повсякденна мова найбільших українських капіталістів — не українська. Це ж і щодо культури, різних уподобань, схильності до російсько-совкових шоу. Регіональний націоналізм породжує у частини капіталістів лише прагнення мати “свою” незалежну державу під іменем Україна, однак російську за характером.

Якщо для партій крупної буржуазії країн Заходу програмним завданням було сприяння розвитку своїх країн, національної економіки, мови, освіти, науки, культури, мистецтва, збереження національних традицій, то для Партії регіонів програмним завданням є забезпечення колоніальної експлуатації України. Замість сприяння національному розвитку України, її заплановано зросійщити та перетворити на ще одну російську державу. Існує у партії і радикальніше крило, яке мріє про повну інкорпорацію України в склад Росії. **Тож маємо унікальну ситуацію у світі, коли владу в поки що незалежній державі захопила партія, що представляє інтереси колишнього колоніального чиновництва, яке стало буржуазією.**

Отож якщо у другій половині 90-х років найбільшою загрозою незалежності були “ліві” (однак неукраїнські), то нині, за класичною класифікацією, “праві” (теж неукраїнські): партія, яку **можна назвати Партією російщення та колоніальної експлуатації України.** Нині вона отримала владу та реалізовує своє програмне завдання.

Ця ситуація є джерелом наростання суперечностей між національними інтересами, прагненнями до постіндустріального суспільства, іншими пріоритетами більшості українців і програмною метою ПР — залишити їх на стадії дикого, колоніального капіталізму. Не прагне більшість українських громадян і зросійщення України. Також більшість їх не зацікавлена в тому, щоб процвітали, за рахунок колоніальної експлуатації України, лише найкрупніші буржуа. Якщо перше підриває соціальну базу ПР у Центрі, вщент руйнуючи її на Заході України, друге викликає супротив у найширших прошарках населення (особливо у дрібного та середнього бізнесу) на теренах всієї держави. Враховуючи зазначене, прогнозувати значну соціальну базу Партії регіонів неможливо.

ДЕРЖАВНА МОВА — ЄДИНА, УКРАЇНСЬКА! ВСІЛЯКІ «РЕГІОНАЛЬНІ» — ПОЗА ЗАКОНОМ

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

15.30. 30 вересня 2010 року. Четвер. Колегія Вищого адміністративного суду України під головуванням М. Смоковича винесла ухвалу, поставивши крапку в кількарічній політично-судовій епопеї: ще 18 травня 2006 року Донецька обласна рада на своїй сесії прийняла рішення “О создании условий для развития русского языка в Донецкой области”. Варто навести назву рішення в оригіналі, російською, бо саме так воно й було прийняте. І це вже досить промовисто. Адже навіть за логікою “законотворців” із Донецька, російську мову вони узаконили лише після прийняття цього “рєшєнія”, до цього ж моменту діяли норми закону, за якими навіть отаке рішення рада мала б ухвалити українською мовою.

Але це дрібниці порівняно зі змістом самого рішення. Його доведеться знову зацитувати, бо вже й на самому засіданні ВАСУ в столиці представники обласної ради намагалися довести, що рада, мовляв, нічого такого й не постановляла, а лише зафіксувала існуючу мовну ситуацію в області. Ось пункт 2 цього рішення:

“Установить, что на территории Донецкой области, наряду с государственным — украинским языком, в качестве языка работы, делопроизводства, документации и взаимоотношений населения, государственных, общественных органов, предприятий, учреждений и организаций, а также образования, науки и культуры может использоваться русский язык”.

Які ще тут можуть бути потрактування? Дозволяється те, що законом не дозволено. Адже закон однозначно встановлює, що мовою діловодства, документації, загалом діяльності державних органів є державна українська мова. Що вже казати про виписаний тут “дозвіл” перейти на російську мову навіть системі освіти.

Такий відкритий, нахабний виклик законодавству держави, звичайно ж, не міг залишитися без реакції патріотів України. У наступ пішли просвітяни: величезну енергію і послідовність виявила у боротьбі за державність української мови заступник голови Донецької обласної організації Всеукраїнського товариства “Просвіта” Марія Олійник. Як патріотка, як громадянка, врешті як активістка обласної організації Всеукраїнського комітету оборони прав людини, Марія Василівна подала позов до Ворошиловського районного суду міста Донецька з вимогою скасувати одіозне рішення Донецької облради від 18 травня 2006 року.

Можна довго описувати перипетії цієї баталії, адже лише через три з половиною роки суд, нарешті, виніс рішення. За цей час судова справа не раз “губилася” в судах, потім знову раптово “знаходилася”. Справу перекидали від одного судді до іншого, порушуючи елементарні норми судочинства. Ця тяганина взагалі могла б стати підручником порушень.

Нарешті 26 січня 2010 року Ворошиловський районний суд виніс знакове рішення: “Визнати незаконними та нечинними пункти 1, 2 Рішення Донецької обласної ради V скликання від 18 травня 2006 року № 5/1-15 “О создании условий для развития русского языка в Донецкой области”. Основною мотивацією такого рішення (і саме цю позицію відстоювала і позивач) стало те, що Донецька обласна рада перевищила свої повноваження, встановлені Конституцією і законом “Про місцеве самоврядування в Україні”. Суд, як вимагалося в позові, констатував, що мовне питання в державі, в тому числі в Донецькій області, чітко врегульоване Конституцією, законом України. Тобто закон не передбачає встановлення місцевою владою в регіонах якихось своїх “офіційних”, “регіональних” мов.

Утім, ініціатори затії з власними мовами вирішили ще посудитися. Можливо, їх надихнули результати президентських виборів, чи той факт, що А. Близнюк, котрий тоді, у травні 2006-го, обіймав посаду голови Донецької облради, правдами й неправдами

“проштовхував” те рішення на сесію, підписував його, згідно з указом президента став головою обласної державної адміністрації. Тим не менше, апеляція обласної ради в Донецький обласний апеляційний суд нічого не дала. 16 липня суд виніс ухвалу, якою постанову Ворошиловського райсуду від 26 січня ц.р. залишено в силі: “мовне” рішення облради скасоване.

Залишилося апелювати до найвищого суду. Результат той же: Вищий адміністративний суд України не задовольнив це оскарження Донецької облради, залишив у силі постанову Ворошиловського райсуду та ухвалу Донецького облсуду. “Рішення остаточне і оскарженню не підлягає”, — такий вердикт ВАСУ.

На що хочеться звернути увагу? У своєму позові, у цій кількарічній судовій боротьбі Марія Василівна Олійник робила акцент саме на дотриманні Конституції як Основного Закону, інших законів України. Це надзвичайно важливо нині, в час “умовної законності”, коли закони відверто ігноруються державними служителями, а часом і самими представниками закону. Але закон є, його треба дотримуватися.

Звернімо увагу на дати прийняття судових рішень. У суді першої інстанції суддя Ворошиловського райсуду Г. Міщенко приймає постанову 26 січня цього року. Тобто вже після президентських виборів, коли було відомо, хто ж на них переміг. Переміг лідер партії, “яка задекларувала потребу двомовності в державі” — цитату про партію я наводжу з виступу (російською мовою) представниці Донецької облради на засіданні ВАСУ. Тим не менше, суддя знайшов у собі мужність вчинити так, як належить за законом. Донецький облсуд (суддя О. Білан) прийняв ухвалу в липні цього року, коли “партія двомовності” уже потопталася по законах, утворюючи коаліцію “тушок”, і швидко вибудовувала свою вертикаль влади. Виходить, навіть у такій ситуації можна добиватися правди в судах. Чомусь цього не вдалося добитися за попередньої влади. Це не натяк на те, що попередній президент чи уряд мали б “керувати” судами, що неприпустимо. Але можна і треба було б витворити таку державну політику, таку суспільну атмосферу, щоб облради й не подумали приймати подібні рішення, а в судах не “губилися” резонансні справи.

І останнє. Створено потужний суспільний прецедент: творцям місцевих “регіонально-офіційних” мов, прямо кажучи, вдарили по руках. Тому треба сподіватися, що цьому буде покладено край. Конкретно — на черзі скасування подібного рішення Запорізької облради, прийнятого кілька тижнів тому, ще до рішення ВАСУ щодо Донецька. І, нарешті, маємо надію, що цей вердикт суду стримає тих, хто зараз так наполегливо проштовхує через парламент антиукраїнський закон про мови.

ПЕРША ПЕРЕМОГА ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКЦІЇ

Євген БУКЕТ,
фото автора

Ще зі студентських часів запам’яталися публікації доктора фізико-математичних наук Леоніда Шульмана про українську й російську мови. Він писав: “Насправді кількість слів в українській мові набагато більша, ніж у російській. Я нещодавно відкрив для себе цей несподіваний факт шляхом порівняння розмірів двох комп’ютерних словників, призначених для перевірки правопису. У редакторі “Слово і діло”, створеному московським програмістом Гутниковим, об’єм російського словника — 669115 байтів, а об’єм українського — 2645961 байт (байт — одиниця виміру інформації). Якщо врахувати, що українські слова в середньому коротші, ніж російські, виходить, що українська мова має у п’ять разів більше слів, ніж російська. Це пояснюється дуже просто: синонімічний ряд української мови приблизно в п’ять разів довший, ніж російської. А це означає, що українська мова несе набагато більше інформації, ніж російська”. Для нас, студентів-математиків, таке обґрунтування необхідності спілкування українською було незаперечним. Цікавими були й висновки, які робив професор, зокрема про те, чому кожен українець без жодних проблем може спілкуватися і українською, й російською, а для росіянина оволодіти мовою, що в п’ять разів складніша його рідної — перетворюється на справжню проблему...

Центральне місце у зареєстрованому в Верховній Раді законопроекті від коаліції №1015-3 “Про мови в Україні” відводиться російській. Чого варта хоча б стаття 7, яка має назву “Російська мова в Україні. Українсько-російська двомовність”, що цинічно перекручує факти на користь російської мови. “Цей законопроект — докладна інструкція зі знищення української мови в усіх сферах суспільного життя. Якщо його приймуть, українська швидко зникне зі шкіл і вишів, із телебачення й кінотеатрів, книгарень і крамниць, органів влади і війська. Українці стануть людьми другого сорту у власній країні, а сама Україна після цього швидко перетвориться на російську провінцію”, — так пояснювали необхідність прийти 4 жовтня до Комітетів Верховної Ради України організатори громадської акції “Врятуй свою мову!”

Акція, яку організували, серед інших громадянський рух “Відсіч”, рух добровольців “Простір свободи”, громадянська кампанія “Новий громадянин” і Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, зібрала на вулиці Грушевського понад тисячу небайдужих громадян, серед яких були відомі громадські діячі, письменники, науковці, журналісти. Учасники мітингу вимагали відкликати з реєстрації у Верховній Раді проект Закону про мови. Вони тримали в руках клітки для птахів, у яких — підручники з української мови та літератури, книги відомих українських письменників, плакати з написами “Депутати, не забирайте рідну мову в дітей”, “Займіться нашою платоспроможністю, а не “русскоязычием”, “Не нацьковуйте язик на мову”.

Того ж дня стало відомо, що закон про мови у Верховній Раді найближчим часом не розглядатимуть. Про це заявив перший заступник голови фракції Партії регіонів Михайло Чечетов. У Партії регіонів не впевнені, що за його ухвалення проголосує більшість парламентарів. Тож законопроект не було включено до порядку денного, акція “Врятуй свою мову!” отримала першу перемогу.

МИ — ПРОТИ!

Олена БІЛОЗЕРСЬКА, *журналіст:* “Законопроект “Про мови в Україні” загрожує державному суверенітету України.

Де-факто він робить російську мову другою державною, дозволяючи і навіть зобов’язуючи її використання у діловодстві, судочинстві, освіті і навіть при публікації актів найвищих органів державної влади.

Давайте будемо чесними самі з собою. Внаслідок трьохсотлітньої окупації переважна більшість населення України на переважній більшості території спілкується у побуті російською. Більшість людей не живуть державними масштабами і не замислюються над тим, що українська мова — це єдиний і найкращий бар’єр, що відділяє нас від сусідньої держави. Якщо дозволити цим людям обирати, якою мовою їм писати ділові папери, здобувати освіту і дивитися фільми, вони оберуть російську — просто тому, що так їм “на копійку” зручніше, і українська мова дуже швидко буде витіснена з ужитку. А далі в Кремлі скажуть: “Що ж це за незалежна держава, якщо всі у ній спілкуються російською? Це частина Росії!”. І кінець державі Україна.

При цьому всі наші люди добре володіють українською, і прекрасно можуть нею навчатися, писати ділові папери і дивитися фільми, якщо їм сказати, що так треба. І досі вони успішно це робили. І якби небагаточисленні, але галасливі організації, фінансовані з-за кордону, не кричали про утиски російської мови, цим людям і на думку б не спало, що їх хтось нібито утискає. А їхні діти виросли б україномовними”.

Іван АНДРУСЯК, *письменник:* “Не існує ніякого законопроекту про мови, а є законопроект про забивання дурних хохлів у глуху резервацію. Якщо ми дурні хохли — то змиримося, проковтнемо це й зажуємо — і настане нам повний, остаточний і безповоротний гаплик, він же хана, амба і, по-янучарськи кажучи, капєц. Але особисто я себе за дурного хохла не вважаю — тому ніякої подібної ахінеї визнавати не збираюся, а боротимуся з цим усіма відомими мені способами. Якщо ці мудаки-янучари цивілізованого варіанта боротьби мені не залишать — що ж, хоч як мені цього не хочеться, але боротимуся нецивілізовано. Конституція все ще дозволяє народу скрутити гадам у владі голови, якщо ті гади переходять межі”.

Галина ТЕЛЬНЮК, *співачка:* “Те, що це питання постане, було зрозуміло ще на початку 90-х. Провінційна забитість, комплекс вторинності, наглухо втавровний соцрежимом, не дали можливості універсально-правильно розплутати віковий клубок суперечностей у російсько-українських стосунках. Стосунки, що більше подібні до війни і, власне, є війною. Пропонований проект — оголошення чергового наступу на те, що ще 20 років тому намагалися назвати “відродженням української культури”. Історія повертається. І не без нашої пасивної (а іноді й досить активної) допомоги. Адже це ми тупцяємося на місці, не помічаючи своєї відсталості, комічності. Нас влаштовує стан вторинності, провінційного стійла з якого не виходили і навіть не намагалися цього зробити. Це поразка і трагедія, а не демократія, якою прикриваємо причинне і хворе місце. Цілком логічним є наступне після прийняття проекту цього закону — офіційна втрата залишків політичної незалежності”.

Спілкувався
Євген БУКЕТ

“Якщо людина не осмислила свого призначення, вона не може досягти мети”.

ЧАС УЧИТИСЬ ТАК, ЯК ТРЕБА!

Закінчення. Початок на стор. 1

І нині ми розвиваємося, як і казав президент Л.Кучма, не знаючи, куди йдемо, як іти, тобто, не маючи програми перспективного стратегічного розвитку. Одна з головних причин такого стану — що через трагічні події XX століття була винищена українська еліта. Нами керують люди, які не знають своєї історії, культури, які працюють на інтереси сусідньої держави. Сьогодні не мовне, філологічне питання розігрується, а йдеться про долю народу, адже доля мови — це доля народу. Український етнос харизматичний, він вистояв тисячі років страшних буревіїв, вистоїть і тепер.

— Чи можна уникнути таких кричущих помилок, яких ми наробили за роки незалежності?

— Для того, щоб повторити досягнення минулого й не повторити помилок, нам необхідно добре засвоїти нашу історію. Україну вже не можна розглядати ізольовано від історичного досвіду в усьому часопросторі і від того, що український етнос — це світовий феномен. Від Австралії до Японії нараховується близько 30 мільйонів українців. А це світ цілісний. Свого часу через історичні обставини українці змушені були їхати за межі своєї землі. Але ким їхати? До Тихого океану як малороси, до Європи, Заходу й Америки їхали малополяки, маломадяри, малорумуни, малоавстрійці — не українці. Приїхавши туди, вони не знали місцевих мов, приїжджали як робоча сила. Але за перші десятиліття, коли інші дбали про нафту, золото, про прибутки, українці збудували понад 14 тисяч шкіл, бібліотек, клубів, книгарень, церков. І світ здивувався, бо це прийшла велика культурна сила. І тому наприкінці XIX — на початку XX століття українці освоюють Західний регіон, а в 1920-і роки, після поразки нашої революції, українці їдуть і в Японію, і в Китай і там розвивають власну освіту, наукову, видавничу справу, громадські, політичні організації, аж поки сталінська рука досягає й тих просторів. Тоді відбувається витіснення українських інституцій із громадсько-політичного і соціально-культурного життя тих народів. То чи можна створити програму освіти, не враховуючи того, що український світ і суверенний, і цілісний? Хто міг би створити таку програму? У пропозиціях, які я подавав і першому президентові, і другому, й третьому, я писав, що план стратегічного розвитку України не можуть створити представники партій, конфесій, парламентських фракцій, бо вони дбатимуть лише про свої інтереси. Має бути створена Національна рада при президентові, яка складалася б із професіоналів у всіх сферах, зокрема, і в освіті. На жаль, процес не розгорнутий і до сьогодні. Виникають проекти різних груп, які представляють інтереси певної сфери нашого життя. Хоч як прикро, Україну досі ділять на Схід і Захід.

Історично засвідчено, що ми зазнавали поразок, коли не було єдності. Від “Велесової книги” до Галицько-Волинського і Київського літописів чуємо заклики до об’єднання, оскільки нерідко в боротьбі нищили брат брата, родичів, що заважало створити сильну державу.

У національно-визвольній боротьбі елементом об’єднання виступило козацтво, яке складалося з представників і села, і міста, і хліборобів, і ремісників, і військової політичної еліти. Коли почався розлад між верхніми шарами козацької держави, вона втратила силу. Був сильний князь — була й сильна Київська держава. Був сильний гетьман — була й сильна козацька Україна.

Коли відійшла з історичної арени еліта, держава, як будь-який організм, переставала бути сильною,

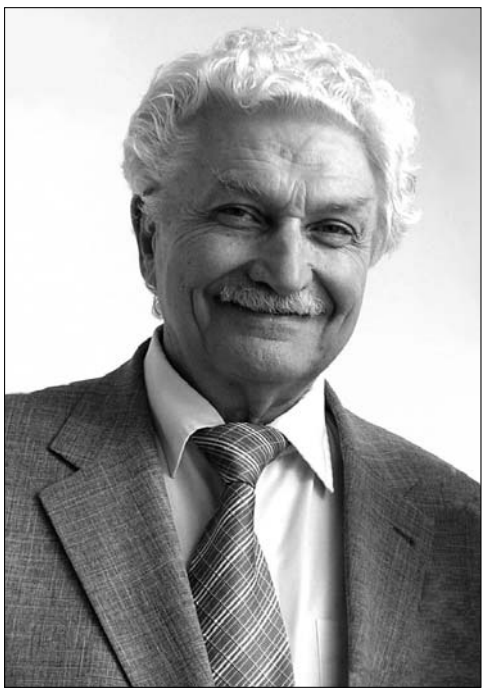

Петро Кононенко

могутньою, дієздатною. Ця проблема лишилася й до сьогодні. У 1990-і роки, на жаль, знову в боротьбі за владу, за маєтності відбулося розчленування України.

Недруги дискредитувати світлі сторінки нашої історії, найзначніших людей нашого народу. Героями нам нав’язували, як правило, представників інших націй, інших держав. Нас і сьогодні часом це переслідує. Ми можемо в кожному селі бачити пам’ятник чи вулицю Леніна, хоча відомо, що це визнаний терорист №1 XX століття, перший, хто застосував концтабори і висунув класовий принцип як головний, коли ніхто ні за що не відповідає, ні діти за батьків, ні батьки за дітей. Тоді казали “рід розпадається, а клас стоїть”. Класовий принцип і сьогодні є однією з провідних тез. Це який клас? Селянству обіцяли землю — забрали, робітникам заводи й фабрики — забрали, інтелігенції культуру й мир — усе забрали. І знищили селянство, і робітництво, й інтелігенцію. Ми прийшли в 1990-і роки без своєї еліти, хоч у нас були видатні хлібороби, ремісники, науковці, освітяни, митці, полководці, церковні діячі-патріоти.

Австралійці, канадці, європейці скажуть, що українці принесли їм світового рівня культуру праці. Це мали б сказати й росіяни.

Але тоді треба визнати, що українці — давній народ, що вони мали власну територію, державу, мову, культуру, внутрішню й зовнішню політику. Ми мали вже звід законів “Руську правду”, коли наших східних сусідів ще не було в природі. Якщо це визнати, то всі законопроекти, які сьогодні виносяться, не будуть чинними, бо в основі — невідповідними правді та ідеалам. Замовчують і перекручують нашу історію, відомі історичні факти. Наприклад, ще 860-го, Аскольд і Дір (на чолі шістдесятитисячної армії і понад 400 кораблів) пішли на Константинополь, подолали його і уклали дуже вигідну для Київської держави угоду. Тоді ж константинопольці зуміли переконати їх прийняти християнство. Аскольд хрестився в теперішньому Севастополі, на своїй землі. Константинополь прислав до Києва свого єпископа. З 860 року ми визнані світом як релігійна держава. Ми відзначили 1500-ліття Києва, а Москва 800-ліття. Але то “старший” брат, а ми — “молодший”. Як брати могли вміщатися в одній колисці, коли тому 1500, а тому 800? Півтори сотні років Європа і світ не визнавали московської церкви. А тепер — там, мовляв, автокефалія.

Який же один народ? Яка одна віра? Яка одна держава? Так, були періоди, коли ми входили в одну державну систему. Але ми ж входили не тільки в російську державу, а й у литовське князівство, польське королівство, австрійську імперію. Була держава русько-польсько-литовська.

З XIII до XVII століття між Московською й Київською державами не було жодних стосунків. Як свідчать історики, єдиного східнослов’янського племені ніколи не існувало. Ніколи не існувало “колиски трьох братів”. Нашу землю автохтони ніколи не залишали.

— Які базові засади сучасної освіти, як виховати справжню еліту, яка відстоюватиме права свого народу, зробить його конкурентоспроможним у світі в цей нелегкий час?

Наша освіта потребує глибокої реформи. Розмови про п’ятибальне чи дванадцятибальне оцінювання, чи має бути десять, одинадцять чи дванадцять класів, це якби ми говорили, чи руйнувати хату з цього кутка чи з того. Бо йдеться про руйнування, а має йтися про фундаментальне наукове осмислення. Стоїть проблема реформи з урахуванням досвіду вітчизняного й зарубіжного, інтересів України як суверенної незалежної держави, формування українських поколінь і професійними, і патріотичними. Наша освіта не зорієнтована на прищеплення мудрості, справжнього гуманізму, патріотизму. На зміст і рівень освіти. Панують арифметичні виміри. Маємо сотні педагогів світового рівня, але шануємо не їх.

Людство дійшло до усвідомлення, що генеруючою ідеєю, домінантною силою є нація. Різні союзи — тимчасові, а нація — спільнота вічна. Мова — душа нації. У мові засвідчено розуміння людиною, племенем, етносом, нацією того, що є природа, і яке її місце в цій природі. Богдан Хмельницький володів шістьма мовами, Іван Мазепа також, а Пилип Орлик — дванадцятьма. І спілкувалися вони з державцями різних країн Європи без тлумача. А з ким спілкується наша, зокрема політична інтелігенція, не знаючи навіть своєї мови?

В Україні довгий час усе робилося для того, щоб те українське, що поза Україною, було оголошено ворожим, а в самій Україні, щоб не вивчалася справжня історія. Через те школярам складно осмислити сучасні проблеми й процеси. Треба дати їм таку освіту, щоб вони сформувалися найперше як люди — з рисами поваги до батьків, до своєї землі. Довженко хотів написати епопею Українська Хата, де Хата з великої літери. У наших підручниках нічого подібного немає. Там говориться про світові цінності, інтернаціоналізм (тепер інтерглобалізм), а своє, вітчизняне, досі третируємо як ворожий націоналізм.

Освіта повинна відповісти на найважливіші питання: для чого приходять люди, народи й нації у світ? У чому сенс їхнього буття, яке призначення? Що є життя і смерть, добро і зло? Правда і кривда? Краса й потворність? Що є щастя? І що є свобода?

Наші далекі предки ставили головним питанням, звідки пішла Руська земля, хто в ній першим почав княжити. Сьогодні кажуть, що цього не треба. Треба наші підручники підігнати під підручники сусідньої держави. Але ж у тієї держави свої інтереси!

Літературна програма має орієнтувати на те, щоб осмислити літературу як явище, як феномен, мистецьке вираження світовідчуття і бачення людини, показати, що література — це мистецтво слова. Якби в нас не було мистецтва слова, чи ми й вижили б. Народна свідомість у слові відбивала буття від того моменту, коли на Світовому Дереві з’являлися птахи і думали, як світ снувати, до створення казки про летючий корабель. Література повинна піднімати людину, покоління до духовних висот. Сьогодні це роблять лише окремі автори, які продовжують великі традиції, розвивають їх.

На одній із конференцій, яку ми проводили, були представники з 26 країн. Вони аналізували стан виховної роботи, роботи ВНЗ. Дійшли висновку, що українська освіта в Україні й за кордоном у стані ***системної кризи***. Ці висновки ми зробили на підставі 40 тисяч анкет, які розсилали по всьому світу дітям, батькам, вихователям, вчителям, студентам, політикам тощо.

На питання, де хочете працювати, закінчивши навчання, більше 70 % наших дітей відповіли: в Італії, Франції тощо. Ми мали на увазі сферу діяльності, а вони назвали країни. На питання до вчителів: на основі яких ідеалів ви виховуєте учнів, 48 % відповіли: не маю ідеалів. Якщо половина вчителів не має ідеалів, які ж будуть ідеали в дітей? Кого ми виховуємо, на якому матеріалі?

Ці документи ми передали і президентові, й уряду і Верховній Раді. Чи хтось із їхніх чиновників це дивився й читав? Запитання риторичне.

Якщо людина не осмислила свого призначення, вона не може досягти мети, повністю самореалізуватися. Так само народ, який себе не пізнав історично, не може скласти програму свого стратегічного розвитку.

Наступна міжнародна науково-практична конференція буде присвячена розв’язанню цих нагальних питань, зокрема — ролі вищих навчальних закладів у підготовці еліти — справжньої патріотичної, професійної, гуманістичної інтелігенції.

Спілкувалася **Надія КИР’ЯН**

ПАМ’ЯТЬ... В АРХІВ

Петро АНТОНЕНКО

Директор Інституту національної пам’яті, колишній компартійний функціонер Валерій Солдатенко, який, схоже, виконуючи замовлення влади, незабаром перетворить установу на “інститут національного безпам’ятства”, вихопився із заявою щодо Голодомору в Україні. І виявився гідним соратником одного з апологетів комуноімперії Дмитра Табачника, бо суголосно заявив, що Голодомор в Україні зовсім не був геноцидом українського народу. Характерно, що цей випад Солдатенко зробив у столиці Росії. Виступаючи перед українською діаспорою Москви, Солдатенко твердив, що визначення Голодомору як геноциду, зафіксоване у Законі “Про Голодомор 1932—1933 років в Україні”, може бути скасоване парламентом. Причому в будь-який момент, адже там уже лежить поданий регіоналом Кисельовим законопроект відповідного змісту. І в парламенті нібито вже є для цього необхідна кількість голосів, просто депутати, мовляв, поки що не роблять цього “з тактичних міркувань”. Але інша “тактика” може спонукати прорегіонівську більшість парламенту і до дій.

Мотивуючи свою заяву, Солдатенко не забув пройтися по авторах ухваленого парламентом закону про Голодомор, зазначивши, що для визначення його геноцидом не було “достатніх підстав для наукової і юридичної кваліфікації”.

Що тут скажеш, окрім того, що це біда, коли за нинішньої влади саме в руках спадкоємців тоталітарного режиму — комуністів — опинилися такі важливі структури, як державні архіви та Інститут національної пам’яті. А Солдатенко і Табачник лише підспівують Януковичу, який заявив подібне ще в перші тижні каденції. І мотивація одна й та сама, зашкарубла: мовляв, голод був і в Росії та деяких інших республіках Союзу. Хоча цей убогий аргумент вже давно спростований історичними дослідженнями. Саме вони породжують низку дуже незручних запитань для тих, хто заперечує геноцид. Ось бодай кілька.

Як сталося, що між переписами 1926 і 1937 років населення частини СРСР, без українців і казахів, зросло на 19,4 відсотка, а чисельність українців зменшилася на 15,3 відсотка?

Чому в період голоду загороджувальні операції із застосуванням армії, щоб селяни не змогли потрапити в міста, рятуючись від смерті, застосовувалися лише в Україні та ще на Кубані, де на той час домінувало українське населення?

Чому лише щодо України влада видала постанову, згідно з якою у селян вилучали не лише хліб, а й всі харчові продукти?

Чому в період найлютішого голоду саме з України було вивезено на продаж за кордон мільйони тонн зерна?

На всі ці запитання вже є однозначна відповідь: це був не просто спланований голод, а справжній геноцид, спрямований на знищення нації.

Утім, теперішня влада воліла б не лише знову за комуністичними рецептами замовчувати все це, а й саму історичну пам’ять заховати якнайдалі. З грифом “Надсекретно”. Тому й приставили до нашої пам’яті українoжерів. Тому в кращих тоталітарних традиціях йде полювання на чесних дослідників нашої історії: приклад — кримінальна справа проти директора Національного музею-меморіалу жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького” у Львові історика Руслана Забілого. Тому скорочено і повернуто на сайт глави держави розділ про Голодомор. І цю тему, за словами одного з ідеологів регіоналів, треба якнайменше досліджувати. Тому похапцем переписують шкільні підручники, з яких вилучаються найтрагічніші сторінки нашої історії, щоб, бува, “не зачепити” московських “опікунів”. Словом, історію, пам’ять — у глибокий архів!

ТРАГЕДІЯ ЗВЕТЬСЯ «КРАСНИЙ САД»

Петро БОЯРЧУК,
письменник,
лауреат премії імені Агатангела Кримського

На Волині, в Горохівському районі, де все сталося, про Красний Сад мало хто вже знає. Чому його трагедію замовчували колись? Що заважає належно вшанувати пам’ять знищеного разом із мешканцями села тепер? Чому і донині про Красний Сад широко не розповіла жодна волинська газета?

Селянська родина Платон та Ольга Новосади з синами Олександром (ліворуч), В’ячеславом (у центрі) та Миколою. Красний Сад,1938 р.

ВІД КОЛОНІЇ ДО “БАГАТИРСЬКОГО” СЕЛА

На місці Красного Саду в Горохівському нині районі є тільки 9 по Другій світовій війні утворених обійсть. А від того села, що полум’ям злетіло до неба у квітні 1943 року, тут зосталися мурований хлів Оксенії Павлової та зруйнована часом дерев’яна хата Митрофанюків. Виникло ж це поперваx колонією назване поселення наприкінці XIX століття, коли недавні кріпаки отримали змогу купувати землю у її власників, осідати на ній і господарювати. Кілька працьовитих селянських родин (Павлови, Новосади, Галії) з-під міста Дубна тоді Волинської губернії, а тепер Рівненської області підзаробили на вирощуванні цибулі й придбали у князя Бєляєва заліснені й зачагарені землі біля села Михлин, розкорчували, підготували їх для рільництва, залишивши собі ще й по гектарів два лісу. А що біля кожного обійстя незабаром виросли хороші садки, то й нарекли колонію Красним Садом. Архівний документ від 1906 року свідчить, що тоді в ній “було 16 дворів, 110 жителів”, а ще “були 1 мировий посередник та 2 мирових суддів”. Інший документ (від 25 червня 1936 року) вказує, що у власності красносадівців був 351 гектар землі, хоч ідеться, мабуть, лише про ріллю, а не про угіддя в цілому. Досить скоро склалося, що сусідній Михлин, за визначенням його мешканки і свідка тої трагедії Галини Прокопівни Луцюк, був “трохи багатим, а трохи бідним” тоді як Красний Сад — “багатирським”. І коли 1912 року в Михлині споруджували церкву (була знищена совєтами 1987 року), то “красносадівці пожертвували на неї грошей більше від михлинців”.

Зазнавши 1920 року поразки під Варшавою, російський комуно-більшовизм, який розгромив Українську Народну Республіку, віддав Західну Україну Польщі й на землях побіля Михлина отримали наділи колишні вояки Юзефа Пілсудського. Так приблизно за кілометр від Красного Саду постала паралельною до нього лінією нині вже теж відсутня польська колонія Маруся. Та через безталання її люду до селянської праці порівняно з Красним Садом жила вона бідно. Цю нерівність і використовували у своїй боротьбі на волинських теренах КПП—КПЗУ, відповідно налаштовуючи “бідняків” із Марусі проти “куркулів” із Красного Саду. Вже тоді між марусинськими “бідняками”, які чинили шкоду сусідам, та красносадівськими “куркулями” доходило до бійок.

ХТО Ж ПІДНЯВ УБИВЧУ СОКИРУ?

“Я тільки те знаю, — сказала Галина Луцюк, — що весною 1943 р. поляки з німцями як почали од Вигуричів Луцького району, то так і пройшли цими селами аж до Воютина чи навіть далі”. Нагадала слова, що їх іще 1987 року почув від мешканки села Дубова Корчма Горохівського району Ганни Шевчук: “У нашому кутку поляки тої весни з Дубової Корчми почали, а Чорним Лісом, що в Луцькому районі, закінчили”. За потурання гітлерівських окупантів у березні-квітні 1943 року польські шовіністи по-звірячому закатували і спалили у їхній же клуні батька та матір Ганни Юхимівни (“Он там у садочку, — показувала, — їхні кісточки я закопала. Хоронити на цвинтарі боялась, щоб не забили”), з подачі поляків, була в тому переконана, гітлерівці схопили і стратили в Луцьку її чоловіка, від їхніх рук загинув її брат. Приблизно тоді ж поляки знищили тут кількох осіб із родини Ковальчуків, і з участю поляків забрали німці Андрія Стельмащука та його односельця Крищука, сліди яких загубилися в тюрмі в Дубно. Несподівана розповідь Ганни Юхимівни і стала відкриттям того, що в УРСР, де говорити можна було тільки про “злочини українських буржуазних націоналістів”, замовчувалось і особисто для мене було однією із “білих плям” у нашій історії. Свідчення ж Галини Луцюк, із якою зустрічався 2009 року, як і Ганни Шевчук понад 20 літ тому, вказують: антиукраїнська німецько-польська каральна акція на території нинішнього Горохівського і прилеглої до нього частини Луцького районів на Волині весною 1943 року була спланованою і охопила цілу низку сіл, серед яких Красний Сад став епіцентром.

Ширше про його трагедію я довідався влітку 1992 року від мешканки села Зелене Горохівського району Марії Михайлівни Фіщук. Розповіла вона, як на Різдво 1945 року стала підневільним свідком привселюдної страти на шибениці двох українських повстанців, яку здійснили енкаведисти за вироком совєтського правосуддя в Луцьку на площі біля замку Любарта, де тепер ринок. Від Марії Михайлівни я уперше почув про те, на що перетворилася згадана страта, від неї ж довідався, що одним із тих вояків УПА був дивом вцілілий під час німецько-польської розправи над Красним Садом 1943 року його уродженець В’ячеслав Платонович Новосад. І що мати В’ячеслава Ольга Наумівна Новосад (у другому заміжжі — Надашкевич) теж залишилася тоді живою, а після багатьох поневірянь оселилася в Берестечку. Там і зустрілися ми в 1992 чи 1993 роках. Потім була принагідна розмова на цвинтарі в Красному Саду, а 1997 року, коли Ользі Наумівні виповнилося 100 літ від роду, була і наша остання зустріч. Сказала тоді: “Мабуть, Бог зумисне дав мені дорогу, щоби для всіх була на ній свідком того зла і неправди”.

Такими словами почала зі мною торік розмову і уродженка села Михлин, в 1943-му мешканка Красного Саду, а нині — Луцька Надія Данилівна Новосад (у дівоцтві — Тивончук, у першому заміжжі — Павлова), якій у грудні 2009-го виповнилося 99. Зауважила, в першій половині 90-х років минулого століття і навіть упродовж наступних літ говорити про те зло і неправду, які тихцем викреслювали Красний Сад із суспільної пам’яті, чимало хто ще боявся. Через це, як і з’являлися якісь згадки про нього, то не завжди можна було з них второпати правдиву суть.

Пам’ятник на спільній могилі красносадівців, що його встановили 1945 року Надія та Адам Новосади. Фото П. Боярчука

За що і кому заплатили життям невинні люди? Що стало причиною трагедії села? Хтось бачить відповідь у непростих стосунках, що складалися між українцями та поляками ще від XVI століття, хтось киває на “класову боротьбу” у 30-х роках XX століття, хтось говорить про осередок ОУН та його молодіжну гілку, що начебто діяли в Красному Саду від початку 40-х років того століття під проводом Григорія Солоненка, Володимира Павлова та В’ячеслава Новосада, а хтось, як Надія Новосад та Галина Луцюк, вказують на польське село Марусю, мешканці якого, правлячи власну помсту, “наговорили німцям, що красносадівці бандити”. Але дуже схоже, що все це було лише ґрунтом, на тлі якого рушієм подальших дій стало щось інше.

Схиляють до цього висновку і факти. Так, 28 січня 1943 року гітлерівський міністр східних територій Альфред Розенберг, заявляв: “...Варто зробити все, аби поляки й українці бачили своїми ворогами одне одного, а не німецький Рейх”. А 8 лютого того ж року совєтський майор держбезпеки Чепрасов у доповідній наркому Меркулову пропонував “...розробити більш конкретний план... впроваджуючи у свідомість місцевого (українського. — *П.Б.*) населення, що сюди можуть повернутися польські пани, якщо на цій території будуть і далі існувати польські поселення”. Чи треба іще про щось запитувати? Особливо ж, коли пригадати, що, наприклад, курінний УПА на прізвище Левочко, який у липні 1943 року організував винищування поляків у Порицьку (тепер — Павлівка сусіднього з Горохівським Іваничівського району), 1944 року з’явився перед мешканцями цього поселення совєтським офіцером? Що потім уже як чекіст вів активну боротьбу (можна здогадуватися про її методи) з “українськими буржуазними націоналістами” і на території Польщі? Одне залишається очевидним: як у червні 1941 року, так і в січні року 1943-го коричневі червоних випередили. І що за гітлерівської окупації на теренах Горохівського нині району не українці з німцями чи без них першими прийшли до поляків із масовими розправами, хоч мали таку змогу від половини 1941 до початку 1943 років, а таки ж поляки прийшли до українців, чим і накликали нещадний удар у відповідь.

СМЕРТЬ З’ЯВИЛАСЯ ПО 10-й

Розграфлене на частково вкритому германомовним текстом папері зведення Сенкевичівського райкому КП(б)У про ситуацію в районі станом на 01.01.1945 (пізніше Сенкевичівський район увійшов до складу Горохівського) інформує: село Красний Сад знищене... 1942 року. Що вказана дата не відповідає дійсності, зазначена в документі кількість замордованих у селі осіб набагато менша, ніж було, а винуватці злочину не згадані, наштовхує на думку чи то про абсолютно безвідповідальне ставлення невідомого (документ без підпису) компартійного чиновника до з’ясування місцевих реалій після гітлерівської окупації, чи то про вже тодішні чиїсь намагання реалії ці притлумити, подати в іншому світлі. Однак до фатальної для Красного Саду днини в ньому вже було, за даними з різних джерел, 18 господарств і 40 чи навіть 47 житлових споруд. А напис на пам’ятнику (облаштовуючи спільну могилу односельців, пам’ятник встановили 1945 року Надія та Адам Новосади), гласить: “...Спочивають у сій могилі жителі села Красносад 103 убиті і спалені 19 квітня 1943 року”. І навряд чи наважиться хтось засумніватися у вказаних цифрі та даті, оскільки написані вони по свіжій ще пам’яті про пережите, написані людьми, котрі самі того дня розминулися зі смертю лише випадково. Висліди ж колишнього мешканця села Михлин Юрія Ковтуна стверджують, що серед 103 знищених сельчан дітей шкільного віку було 20, дошкільного — 8, а також дев’ятимісячне немовля.

Зі свідчень Ольги Надашкевич, Надії Новосад і Галини Луцюк випливає, — з усіх присутніх тоді в селі мешканців Красного Саду та найманих робітників від смерті врятувалося не більше десяти. І лише завдяки відомому німецькому педантизмові дві селянські садиби розправа обминула. Так, Оксенія Павлова заговорила до гітлерівця, котрий із поляками прийшов на її обійстя, чесько-німецьким суржиком, сказала йому, що є чешкою, і той звелів її сім’ю та оселю не чіпати. А на обійсті Митрофанюків німець побачив табличку з написом “Михлин”, вирішив, що належить воно до сусіднього села, отже, під екзекуцію не підпадає. Ці факти підтверджують, — акція велася виключно проти українців і мала б стосуватися лише Красного Саду. Останнє однак не завадило полякам того ж дня знищити вісім українських родин, а серед них і сім’ю Мельничуків, у сусідньому чеському селі Чорний Ліс.

Репресії ж поляків проти Красного Саду, говорила мені колись Ольга Надашкевич, а торік розповіли Надія Новосад та Галина Луцюк, почалися зразу після того, як замість української допоміжної поліції, котра на початку 1943-го перейшла в УПА, німці утворили поліцію польську. “Я була коло хати, — розповідала Надія Новосад, — коли бачу, просто через наш двір біжить сусідський хлопець, а за ним женуться поляки. Кричу їм: “Не чіпайте того хлопця, то наш сусід і він нікому не зробив зла!” Вони тоді кинулися до мене, а я так і впала зо страху. Оговталась, бачу, хлопця ведуть дорогою на Анджеювку (Андріївка, польська колонія біля нинішньої Бережанки, що 1943-го була збройним опорним пунктом окупаційної влади, або, на що вказує і видана Інститутом національної пам’яті Польщі “Kresowa ksiega sprawiedliwych”, — “Кресова книга справедливих”, — пляцувкою польської самооборони. — *П.Б.*). А туди як забирали, то рідко вже хто повертався. Я кажу своїм, летіть до Мусія з Василиною, бо сина їхнього в Анджеювку повели! Вибігли на дорогу і Мусій, і Василина. То її поляки відтурили, а Мусія — прикладами поперед себе. Вигнали разом із сином на поле і там обох забили”. Свідком іншого випадку, про який почув від Надії Данилівни, була і десятилітня тоді Галина Луцюк. Ідеться про юнака, який, рятуючись від поліціянтів-переслідувачів, “скочив, — розповідала Надія Новосад, — у студню, а поляки-поліціянти причаїлися, вичекали, скіко треба, потім якийсь гукнув, що вони чи то бандеровці, чи мельниковці, і той хлопець дався витягнути. Вони його забрали, десь там прив’язали до коня і так подерли на смерть”.

Далі буде.

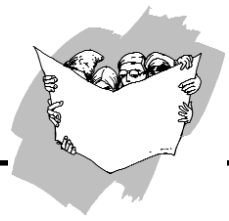

“Публіцистика — це суто наступальний і актуальний жанр. Жанр сьогодення”.

ЧОМУ ШИРЯТЬСЯ ЧУТКИ ПРО РОЗКРАДЕНІ В КАНЕВІ МУЗЕЙНІ ЕКСПОНАТИ?..

Валерій РЕВА,
м. Канів

Напівпорожні експозиційні зали нещодавно відкритого після реконструкції меморіального музею Т. Г. Шевченка в Каневі стали приводом для поширення містом та по всій Україні різноманітних чуток. Одна з них: експонатів у залах немає, бо їх просто розікрали…

Ми зустрілися з головним зберігачем фондів заповідника Ганною Іванівною МАНЖАРОЮ. На Чернечій горі вона працює 35 років, 25 з них — на посаді головного зберігача фондів.

Ганна Манжара

На моє запитання щодо чуток про музейні експонати, Ганна Іванівна відповіла:

— Мені неприємно це чути. Неприємно за музей, за заповідник, бо ці чутки неправдиві. Хто зацікавлений, я не знаю. Складається таке враження, що хтось зацікавлений поширювати ці чутки і робить це постійно й методично…

— Коли починали реконструкцію, куди були переміщені музейні експонати?

— Коли ми отримали під офіс переобладнане і реконструйоване приміщення “Тополя”, вирішили тут зробити фондові кімнати, де на час реконструкції музею зберігалися б експонати основного фонду. Їх зараз у нас чотири. Пізніше, коли будуть закінчені роботи в приміщеннях, відведених для фондів у самому музеї, ці експонати перевеземо туди.

— Скільки експонатів у вас зберігається?

Ганна Іванівна розгортає облікові книги і показує, коментуючи кожен запис:

— Весь фонд заповідника поділяється на основний і науково-допоміжний. Станом на 1.07.2010 р. ми мали такі цифри: всього в заповіднику нараховується музейних предметів — 36 040 одиниць, із них основного фонду — 26 437 та науково-допоміжного фонду — 9 603 одиниці. Основний фонд у нас ділиться на інвентарні групи: образотворчі предмети — 4 225 одиниць, декоративно-ужиткові — 2 058, писемні пам’ятки — 14 393, фото — 3 775, інші — 1 986 одиниць. У групу “Інші” входять негативи, сувеніри, предмети фалеристики (медалі, значки).

Це групи, які в нас зафіксовані за формою 8-НК. Це форма, згідно з якою ми щорічно, а якщо є потреба, то й щоквартально і щопіврічно звітуємо перед Державною службою з питань національної культурної спадщини і Міністерством культури та туризму України, яким ми підпорядковані.

— Які експонати у вас найдавніші?

— В експозицію, яка недавно відкрилася, поміщено роботу Олександра Саєнка —дерево, солома, інкрустація — портрет Тараса Шевченка. Цей твір Саєнка залишився з довоєнної експозиції. Маємо портрет Тараса Шевченка кінця XIX—початку XX століття, робота “Могила Тараса Шевченка” художника Віктора Савина, теж XIX століття. Решта експонатів надійшла до нас у післявоєнний час. Є цінні предмети, якими ми особливо дорожимо, — це меморіальні речі, пов’язані з похованням Тараса Шевченка. Зараз ці предмети перебувають на першому поверсі музею в меморіальному залі. Це ключ від дрог, якими перевозили домовину з тілом Тараса Григоровича з Москви до Києва; віньєтка з домовини і листочки із вінків, які були покладені на могилі Шевченка на Смоленському кладовищі в Петербурзі; фрагмент стрічки, яка була на вінку. А ще дві хустки, які мають відношення до перепоховання Тараса Шевченка тут, у Каневі. Це хустки, що давали дівчатам і жінкам друзі Тараса Шевченка Лазаревський і Честахівський, які безпосередньо займалися перепохованням. Якимось дивом збереглися і потрапили до нашого фонду. Одна темно-синя, інша — зелена, а якість одна. Схоже на те, що Лазаревський і Честахівський закупили хустки як атрибут перепоховання. Ними були перев’язані чи то руки жінок, чи вінки, а потім жінки забирали собі ці хустки на згадку. Ці речі для нас дуже дорогі, святі. До них — особлива увага відвідувачів музею.

Ця скульптура Володимира Лупійчука, не буде виставлена в музеї…

А ще в нашому фонді є золоті сережки. Вони теж із меморіальних речей. Сережки належали Тарасу Шевченку, він подарував їх племінниці, дочці однієї зі своїх сестер. Родичі Тараса Шевченка в сімдесяті роки ці сережки передали до музею. Вони пройшли експертизу в Києві — це справді XIX століття. Визначена проба цих сережок — вони золоті.

— Чи будуть експонуватися ті речі, які зараз перебувають у фондах?

— Звичайно, будуть. На жаль, у виставковому залі роботи ще не завершені, тому ми не змогли на відкритті музею порадувати відвідувачів виставкою із наших фондів. Такі виставки будуть, ми вже про них мріємо. Скажімо, виставки “Тарасова гора в образотворчому мистецтві”, “Образ Тараса Шевченка в декоративно-прикладному мистецтві”…

Можливо, з часом ми зможемо доповнювати музейну експозицію, — все буде залежати від автора експозиції Скорик Лариси Павлівни. Ми їй показували те, що є в нашому фонді з найкращого, а вона, уже згідно з новою концепцією, відповідно до свого бачення, як має бути представлений Тарас Шевченко в експозиції, визначатиме, які твори живопису чи графіки, чи книги будуть представлені в цій експозиції.

Наступного року — 150-річчя з дня смерті Тараса Шевченка. Звісно, до цієї дати проходитимуть виставки, на яких ми проекспонуємо найкраще, що є в нашому фонді.

— Як ведеться облік експонатів, які надходять до вашого фонду?

— У нас ведеться облік так, що ми знаємо, що в якій шпаринці зберігається. А завдяки ось цій картотеці можемо за лічені хвилини знайти той чи інший експонат у будь-якій із цих кімнат. Кожен предмет, який приходить до нашого фонду, записують до Книги надходжень за номерами. А ось ця картотека складена вже по тій книзі. Потім у нас усе обліковується за групами зберігання: “Живопис”, “Графіка”, “Декоративно-прикладне мистецтво”… Є картотека й згідно з алфавітом.

А оце протоколи фондово-закупівельної комісії. У нас є така комісія, яка вирішує: піде предмет в основний чи науково-допоміжний фонд. Після того, як ми оформили акти і протоколи, річ обов’язково записується до Книги надходжень, їх у нас уже 28. Ці книги обов’язково прошиваються, обов’язково пишеться, коли розпочата, коли закінчується, з якого номера починається. Опис кожного предмета поміщаємо в Інвентарну книгу — розмір, стан речі й т. ін.

Біля робочого столу Ганни Іванівни приставлений ще один стіл, на ньому — якийсь експонат, накритий тканиною. Ганна Іванівна обережно знімає тканину, очам відкривається ціла експозиція на твори Тараса Шевченка — різьба по дереву.

— Це скульптура Володимира Лупійчука з Тернополя, який, на жаль, кілька років тому помер, — говорить Ганна Іванівна. — Подивіться, яка витончена робота! Вона зачепить і дорослого, і дитину. Від перегляду ось таких творів виникають яскраві емоційні відчуття, та й враження від музею, безперечно, буде глибшим… На жаль, у нинішній музейній експозиції немає таких речей…

— Хіба ця скульптура не виставлятиметься в музеї? — здивовано запитую.

— На жаль, ні. Не планується, — зітхає головний зберігач фондів.

Оце так “нова концепція бачення Шевченка”, — подумав я. Чи не вона причина різноманітних чуток, якщо такому шедевру не знаходиться місця у виставкових залах?

Катерина КРИЧЕВСЬКА: «Я НЕ ЗБИРАЮСЯ МОВЧАТИ!»

Нашим читачам, які стежать за подіями на Чернечій горі у Каневі, буде цікаво прочитати приватний лист родички архітектора Василя Кричевського. Зокрема в ньому йдеться про промислову забудову Канева та про нову експозицію в меморіальному музеї Т. Г. Шевченка. Лист адресовано І. Д. Ліховому і публікується зі згоди адресата й авторки листа. Стиль зберігаємо.

Ще раніше читала в “Свободі” (діаспорська газета) коротенький звіт, що робиться в Музеї на Тарасовій горі, й інші листи з України, які показують, що т.зв. “модерним” українцям (?) — Шевченко, Канівська гора, Музей-символ і взагалі українська культура — “до лампочки”, як колись казали на Лук’янівці, в моєму дитинстві!

Бідна Україна! Така безземельна не має і клаптика вільної землі, щоб побудувати важливу індустрію! То вони, модерністи, індустріалісти конче мусять будувати на тих місцях, що важливі для української культури, які практично треба використовувати для туризму (не дві хатки, а щось порядне!). Цікаво, як би було в Італії, якби модерністи-індустріалісти почали забудовувати Колізей, або на площі Св. Петра побудували прибуткові будинки, або в Флоренції змодернізували “Понте Векіо”?

А Італія, як і інші країни, без туризму, без слави їхньої старовини, їхньої культури — дуже б втратили!

Ну тут треба згадати, що задумали “модерністи” з Музеєм на Тарасовій горі, який був створений за проектом мого діда Василя Г. Кричевського і його учня Костирка, за радянських часів над входом у Музей прикраса була (не те, що дід планував) великий плакат із мордою Сталіна!

І от прийшла Незалежна Україна, почався ремонт Музею, трудно, поволі, але щось робилося! І тут з’явилася нова, молода (?), але, головне, модерна групка, яка бачить Музей старомодним, селянським виявом (групка дуже боїться, щоб не подумали, що вони селюки і не модерні!!), і почали “модернізувати”. Замість свіжих, світлих кольорів — глум! Сіре, чорне, брудно-коричневе глухе! Підлога, стіни, завіси на вікна! Музей став святкувати могильний песимізм, фройдовський “модерн”.

Якщо ця групка прагне бути носіями модернізму — то хай будують **свої** задумані музеї, буди і т.д., а те, що зроблене раніше, хай їхні неселянські пальчики не торкають.

Також чую, що ці “високо-інтелектуальні-модерністи” вважають, що мій дід взагалі не був архітектором, що… і т.д.

Вони, мабуть, і Шевченка ніколи не читали і не чули, що він сказав: “Свого не цурайтесь…”

Мій дід не може захищатися, на нього і на прізвище Кричевських плюнули, а я не збираюся мовчки “витертись” і мовчати!

“Модерністи” — це поверхові, неуки, безкультурні вискочки, “модернізм” яких через 5 хвилин в історії забудеться!

З найкращими побажаннями, щиро

Катерина КРИЧЕВСЬКА-РОСАНДІЧ,
Каліфорнія, США

● ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

ЙОГО ЗНАЄ СВІТ

Публіцистику переважно вважають “літературою домашнього вжитку”. Вона надзвичайно рідко виходить за межі своєї країни, оскільки статті того чи іншого автора репрезентують, як правило, внутрішні інтереси своєї держави. І це зрозуміло, бо публіцистика — це суто наступальний і актуальний жанр. Жанр сьогодення. Він вимагає конкретики і злободенності. Публіцистичні статті часто нагадують життя одноденних метеликів — народилися, щоб одразу померти.

Це — аксіоми. Але саме таке трактування поламав (принаймні я так гадаю) відомий український романіст-сатирик, автор доброго десятка сатиричних романів Олег Чорногуз. Ім’я цього визначного письменника-сатирика мені знайоме ще з 1985 року. Саме тоді мовою есперанто я переклав і опублікував (за межами СССР) уривки його сатиричного роману “Вавилон на Ґудзоні”.

А оце нещодавно, заклопотаний щоденною перекладацькою роботою з української на англійську і навпаки, під час відпочинку несподівано, тут, в Америці, я натрапив на кілька статей і новел Олега Чорногуза, перекладених американським діалектом англійської мови. Зокрема на оповідання “Янічка”, “Алконавти”, на статті “Діти колонії”, “Куди вас несе, “брати наші”?

Обидві статті, як мені стало відомо згодом, надрукувала всеукраїнська газета “Слово “Просвіти” (редактор — Любов Голота). Я звірив англійський текст з українським. Обидві статті досить грамотно добротно перекладені, ба, навіть передають дух і біль автора за свою країну. Статті надзвичайно оригінальні за формою (зазначу, таких форм викладу не зустрічав у жодного іншого публіциста), цікаві та саркастичні за змістом: саме тому я взявся за переклад цих творів на есперанто. Спочатку переклав статтю “Діти колонії”, а потім — “Куди вас несе, “брати наші”?”.

Нині вони розіслані до 24-х країн світу, міста яких є побратимами Шикаґо, а саме: Київ, Атени, Мілан, Варшава, Москва, Вільнюс, Гамбург, Торонто, Ґетенбург (Швеція), Мехіко, Прага, Бірмінгем (Англія). Мій переклад Чорногузових статей пішов обіжником без перебільшення — ще й по всьому (інтернетівському) світові. Рухаємося далі — Бєлґрад, Осака, Дурбан (ПАР), Пусан (Пд. Корея), два китайських партнерських міста (Шанхай +), навіть — Карачі (Пакистан), до того ж — Йорданія, Ізраїль, Марокко. В усіх цих країнах діють есперантисти. Може, не завжди згуртовані, як тут, у нас, в ОДА-США, але після моєї “розсилки” колеги-однодумці, як правило, перекладають мої статті, оповідання на свої рідні мови. Дивіться також “Заповіт” мовами народів світу” Шевченка та “Повій, вітре, на Вкраїну” (мовами народів світу) Руданського. Хоча більшість перекладачів дивляться убік англійської мови (американсько-комуністично-матеріалістичний погляд, так нас учили в радянській школі), проте я вважаю, що мова есперанто також є світовою (ідеалізм — ?).

Нині я вже маю десятки відгуків від колег-есперантистів. І мене це тішить.

Хочеться, щоб про це знали не лише в Америці, а й в Україні, де живе і творить свої чудові, високохудожні літературні полотна автор Олег Ф. Чорногуз, якого, без перебільшення, знає майже весь освічений світ. Проте, як відомо, немає пророка у своїй Вітчизні.

З повагою,

Віктор ПАЮК,
сертифікований англо-український перекладач, голова Товариства есперантистів Шикаґо (ОДА)

ВИДАННЯ «ПРАВОСЛАВНОГО МОЛИТВОСЛОВА»

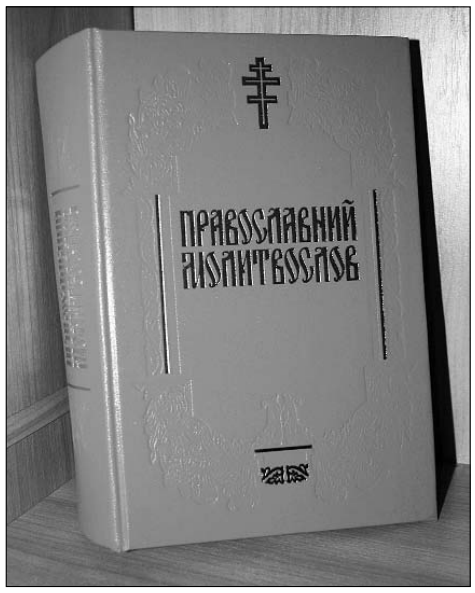

Дмитро КАРАН,
історик, м. Київ

29 вересня ц. р. у Всеукраїнському музеї української літератури м. Києва відбулася презентація “Православного молитвослова” виданого українською мовою Св. Покровською Подільською громадою м. Києва, з благословення бл. пам’яті Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Володимира. Над перекладом і упорядкуванням працювала перекладацька група громади у складі: Людмили Іваннікової, прот. Володимира Черпака, Олександра Кислюка, Оксани Шалак, Ольги Таращук.

Провели презентацію “Молитвослова” головний редактор головної редакції публіцистичних і художніх програм Київського державного телебачення Галина Устенко та заслужений артист України Микола Сікора. Вони зазначили, що це видання — визначна подія у Православному світі, а найбільше в Українському Православ’ї. Його можна вважати достойним продовженням перекладацької традиції подвижників-науковців УАПЦ 20—60-х р. XX століття. Подвижницька праця Л. В. Іваннікової, прот. В. Черпака, О. І. Кислюка дає можливість православному народу здійснювати повне молитовне правило, яке впорядковане за зразком класичних “Молитвословів”, до яких звикли віруючі.

Високу оцінку виданню дали академік НАН України мовознавець Василь Німчук, доктор філологічних наук Ганна Воронич, доктор геолого-мінералогічних наук Анатолій Радзівілл, кандидат геолого-мінералогічних наук Павло Загороднюк, професор-художник Феодосій Гуменюк та інші виступаючі.

Упорядник і перекладачі за зразок використовували розрізнені тексти перекладів УАПЦ 20—60-х років XX ст. Тексти, перекладені з церковно-слов’янської мови, подекуди звірені зі старогрецькими оригіналами, переважно кандидатом філологічних наук Л.В. Іванніковою, частково прот. В. Черпаком та О.І. Кислюком із стародруків Св. Успенської Києво-Печерської Лаври, інших вітчизняних та іноземних видань XV—XVIII ст.

Оцінили працю народні артисти України Марія Миколайчук та Валентина Ковальська, кобзар Тарас Компаніченко. Доброзичливо відгукнулися про видання представники УГКЦ.

У “Молитвослові” вміщено повне ранішнє та вечірнє правила; послідування до Святого Причастя; відомості про Причастя Святих Тайн; молитви перед сповіддю і після сповіді; заповіді Божі та побожні повчання; молитви на всяку потребу; молитвослів’я з вечірні, утрені, Божественної Літургії, Тріодей Постової, Цвітної, тропарі, кондаки, прокимни, причасні на дні тижня; прокимни щоденні на вечірні, тропарі, кондаки Богородичні, прокимни та причасні воскресні восьми гласів; тропарі, кондаки і величання загальні святим; канони, акафісти. Молитви різні; молитви на всяку потребу; молитви до Господа нашого Ісуса Христа, Божої Матері; до деяких святих; молитви у певних обставинах подані окремими розділами. Виділені тропарі, кондаки, величання, прокимни, антифони, задостойники та причасні на празники Господні, Богородичні, великих святих та ікон Божої Матері в порядку церковного року. Окремо поміщені тропарі, кондаки, величання загальні святим; молитвослів’я страсного тижня.

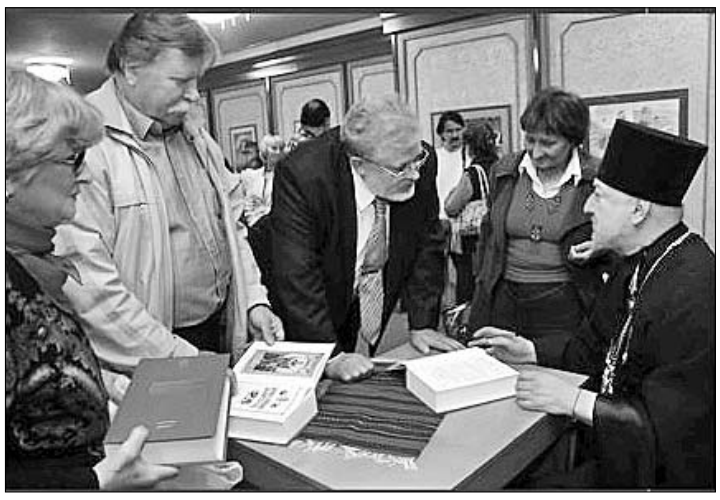

У кінці подано канон до Господа і Божої Матері при розлученні душі від тіла; молитви на вихід душі, які читає священик; молитви з парастасу та похорону; чин похорону мирян; деякі заупокійні молитви. Наводяться відомості про хресне знамення та поклони; про молитовне правило; устави чернечого келійного правила деяких відомих монастирів; Місяцеслов; Пасхалія до 2043 р.; опрацьована література. “Молитвослов” відповідає всім вимогам для звершення повного келійного (домашнього) правила, для підготовки вірних до причастя Св. Тайн; для підготовки священнослужителів до звершення Божественної Літургії; він може стати у пригоді півчим кліросу, буде корисним українському православному чернецтву для звершення чернечого правила. Книга велика за обсягом — 894 сторінки.

Видрукований “Молитвослов” у ВАТ “Поліграфкнига” у двох кольорах, гарно оформлений, на якісному папері з кольоровою вставкою ікони Божої Матері з намісного ряду іконостасу Св. Покровської Подільської церкви м. Києва, де зазначено, що видання присвячується 2000-літтю Різдва Христового.

ХОЧУ ДОПОВНИТИ

Василь СЕЛЕЗІНКА,
заслужений діяч мистецтв України,
член правління обласного об’єднання ВУТ
“Просвіта” ім. Т. Шевченка.

У газеті “Слово Просвіти” з’явилася стаття про те, як у селі Топорівці Новоселицького району відсвяткували 450 років Іллінської церкви, де колись молився Пилип Орлик. Хочу додати документальні свідчення про це село і церкву.

28 червня 1940 року, коли з-за Дністра та Черемошу прибули радянські танки і Північна Буковина стала радянською, було створено Чернівецьку область, яка нещодавно відсвяткувала 70-річчя. Олександр Довженко разом з дружиною Юлією Солнцевою знімали в Топорівцях документальний фільм “Буковина — земля українська”. Юлія була режисером, а Олександр — автором тексту. Сюжет починався з часів Київської Русі, з IX століття. Потім настало 500-річне іноземне панування, але українська земля не втратила українського духу, характеру, звичаїв. Довженко милується деталями архітектури, прикрасами на стінах. Там, де був нежонатий парубок, висів над вхідними дверима качан кукурудзи, а де була дівчина на виданні — кетяг калини.

Довженко детально змальовує, як одягається парубок, ідучи на гуляння. На завершення вішає на грудях кругленьке дзеркальце. Особливу увагу Довженка привертає дівочий одяг. Ілля Рєпін колись сказав: “Найкраще одягаються парижанки й українки”. Дівчата в Топорівцях одягають на голови барвисті так звані коди, які завершуються розкішною високою ковиль-травою. Такого нема в жодному куточку України і навіть на Буковині. Вони йдуть до церкви, як царівни.

Довженко показує, як мочать коноплі, щоб потім з їх волокна зробити клоччя, напрясти ниток і ткати біле полотно. На широкому полі жнуть жито, пшеницю, в’яжуть снопи і складають у клан.

Коли йдуть на танці чи з танців, прикриваються парасольками, щоб не засмагнути. На танцях особливо виділявся один парубок. Капелюх його був рясно заквітчаний пір’ям. Це, сказали мені односельці, був німець, якого Гітлер перед війною разом з іншими німцями-колоністами забрав до Німеччини. У Чернівцях на вулиці Панській у німецькому народному домі було німецьке консульство, де при вході висіло оголошення: “Вхід собакам і євреям суворо заборонений”.

Цікаво, що Довженко примусив Іллю Миленка, який щойно одружився, повторити весільний обряд від початку до кінця. За місцевим звичаєм гості збираються десь на толоці чи в іншому умовленому місці й приходять на весілля гуртом. Батьки зустрічають їх перед хатою. Чоловіки з приносами вишиковуються в довгу чергу до батька, а жінки — до матері. У кожної з жінок під пахвою, як правило, курка. Звідси й прислів’я: “Кому весілля, а курці смерть”.

Молодий верхи на коні в’їжджає до сіней, щоб “умикнути” молоду. А старенький дідок під хатою жартома каже: “І я так колись “умикнув” свою стару собі на голову”. Спів, музика, танці, а потім весілля їде і йде до Іллінської церкви.

У 1930-х роках у Румунії, яка тоді володіла Буковиною, запанувала фашистська ідеологія. Румунська влада забороняла українську мову, пісню, танець, орнамент і навіть українські імена та прізвища. А тут усе збереглося. Довженко зауважує: “Дайте буковинцеві будь-які слова, і він підбере до них сумну мелодію”.

Молода невдовзі померла від туберкульозу і просила свого чоловіка, щоб узяв собі за дружину її молодшу сестру. Миленко так і зробив. А фільм про своє весілля вперше побачив аж у завойованому Берліні.

Десь наприкінці 1970-х одружувався син Миленка. Ще з одним парубком брали двох сестер і робили весілля разом. Чернівецька студія телебачення знімала детально те велелюдне весілля, але потім з’ясувалося, що молоді після весілля пішли в Іллінську церкву й повінчалися. Обком комуністичної партії заборонив показувати зйомки і навіть згадувати про те весілля. (Розповідь Емми Шаповалової “Сам Бог послав нам цю людину” про Миколу Сарма-Соколовського, людину незвичайної долі, патріота, борця за незалежну Україну, талановитого письменника, художника, бандуриста надруковано у ч. 29 за 22-28 липня цього року “Слова Просвіти”).

Ще у Топорівцях співають колядку, якої більше немає в жодному куточку України. Там цікавий спосіб видобування звуку, звуковедення й текст, де одне слово заміняє цілу строфу. Колядники стають під вікном у коло і колядують, бо інакше її не заспіваєш. Така колядка, як і місцева етнографія, достойні докторської дисертації, однак тим ніхто не цікавиться, а молоді навряд чи знають секрети її творення.

У жовтні 1947 року радянська влада вирішила відправити в Сибір 802 сім’ї. Окупанти призначили такий час, сподіваючись, що повстанці вже заляжуть у криївках на зиму й не буде кому заступитися. Однак помилилися і втратили своїх 34 особи. Подивитись, як відбувається виселення з Топорівців, поїхав сам заступник начальника обласного МГБ Данило Шевченко. Сніги того року випали ранні і дуже великі. Автівка застрягла в наметах. Сюди надійшла боївка УПА “Чорного”. Убили двох охоронців, а полковникові куля тільки погон на правому плечі відірвала. Про цей випадок у Топорівцях син полковника Владлен розповів своєму другові, студентові-однокурсникові, не підозрюючи, що той — член ОУН-УПА. Незабаром про цей випадок написали у чернівецькій підпільній газеті під заголовком “Сталінські окупанти зазнають втрат”. Газета друкувалася в центрі Чернівців до 1950 року.

Під час війни і після війни в Іллінській церкві Топорівців правив службу унікальний священик Микола Соколовський. Фільм О. Довженка є нині цінним експонатом обласного краєзнавчого музею, документальним свідченням про минулу епоху. Він мав ще парафії в селах Буда, Магала, Рідківці (тоді Раранча), де було дві церкви — православна й греко-католицька. Він правив в обох.

Син автокефального священика Соколовський правив службу Божу українською мовою. Це подобалося парафіянам, особливо дідусеві Макаренкові, що жив поруч з Іллінською церквою в Топорівцях, подобалася молитва за Україну. Понайомився з членами ОУН-УПА, зокрема з Макаренком, Житарюком. Але його непокоїло минуле. Адже ще в грудні 1941 року в Києві він склав присягу на вірність ОУН і був посланий Проводом під псевдонімом Микола “Біда” керувати націоналістичним підпіллям до Полтави, де майбутній патріарх Мстислав висвятив його на священика. Німці розстріляли його дружину, націоналістку, а йому довелося втікати аж на Буковину, де він одержав парафії в Топорівцях, Рідківцях та інших прилеглих населених пунктах, що належали тоді до нині зліквідованого Садгірського району. Начальник Садгірського МГБ майор Коркін уже кілька разів викликав його на розмову. Це насторожувало. Начальник опергрупи старший лейтенант Вишняков уважав його московським попом і вони стали ніби друзями.

Одного разу Вишняков прийшов до отця Миколи і по секрету сказав: “У Топорівцях часто з’являється бандит-оунівець Житарюк, який ховається в полі. Я вирішив зі своєю опергрупою сьогодні взяти його живим. Але для цього мені потрібні цивільні штани і куртка. Позич мені свої”.

Отець Микола позичив і весь час переживав за Житарюка, що не міг його попередити, бо не знав, де той ховається.

Згодом Вишняков хвалився: “Я зі своїми хлопцями оточив бандита в полі. Коли він відчув, що йому вже не втекти, вискочив з копиці й хотів стріляти в мене, але його автомат не спрацював. Тоді я застрелив його з оцього пістолета”.

— Наступного дня я чогось пішов до сільради, — розповідав мені Соколовський. — Там сиділа група оперативників. У розмові з ними я сказав: “Ну хлопці, ваш начальник Вишняков справжній герой, не побоявся навіть такого бандита, як Житарюк, і застрелив його”.

Один з оперативників не витримав і каже:

— Вишняков нагло бреше. Він сидів за копицею і тремтів. І не він застрелив Житарюка, а я, коли в того відмовив автомат.

Соколовський просив мене зберегти жахливу правду про минуле і про повстання Житарюка.

У грудні 1944 року Соколовського при виході з церкви заарештувало Чернівецьке НКВС. Після допитів 19 лютого 1945 року його везли в Полтаву, але він, скориставшись сп’янінням охорони, втік. Паламар Григорій Боднар дав йому свій військовий білет, він три місяці переховувався в парафіян Топорівців та Рідківців, однак його знайшли. 16 травня 1945 року його знову везли в Полтаву і знову він утік із потяга. Добрався в Донецьк, де жила його мама, там зробив собі документи на ім’я Григорія Боднара і подався в Коломию, де його брат був начальником Державної автоінспекції. Влаштувався художником, а його дружина Варвара — в контору шляхового підприємства. Налагодив зв’язки з підпіллям і став керівником коломийської боївки ОУН—УПА під кличкою Микола “Біда”. 1948 року видав його зрадник “Олесь” (справжнє прізвище Оманчуківський), керівник надрайонової служби безпеки УПА, який таємно перейшов на бік НКВС. Соколовського заарештували, обезброїли і засудили до 25 років заслання.

“Він був нещадним до тих, хто зневажав свою землю, свою мову, хто не мав ані крихти національної, а отже, й людської гідності”.

ЙОГО ОСТАННЯ ПОКРОВА

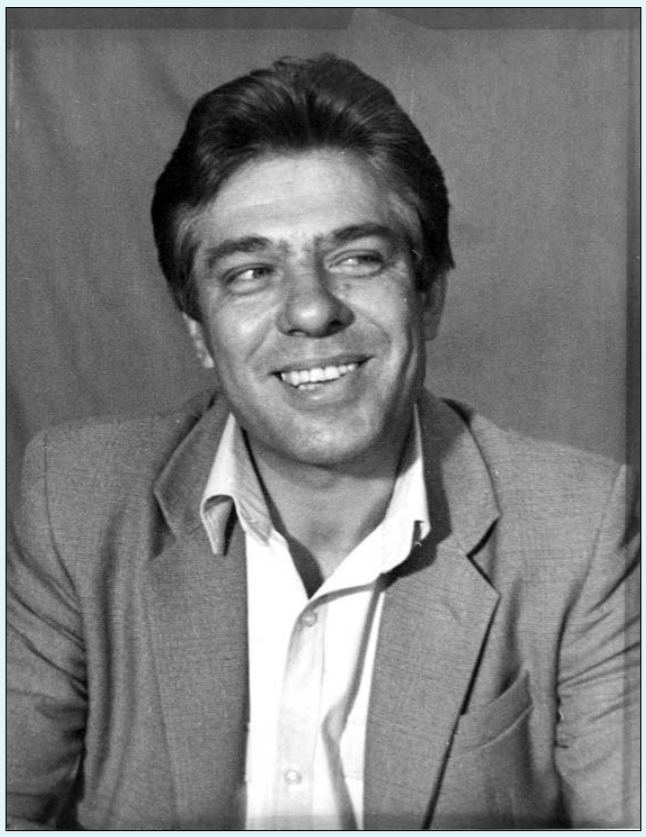

9 жовтня 2010 року минає 3 роки без Анатолія Григоровича Погрібного.

І все ж — Він не залишив нас. Вийшли книги, звучать в ефірі Українського радіо передачі, просвітяни готують до виходу в світ книгу спогадів про доктора філологічних наук, письменника, громадського діяча, іменем якого освячені тривожні роки української незалежності.

Подаємо сьогодні кілька спогадів, які увійдуть у збірник “Два крила Анатолія Погрібного”.

Анна БАГРЯНА

Прохолодна і сонячна осінь. Жовтень. Покрова. Бабине літо. Я квапливо пірнаю в підземний перехід на Політесі, аби купити дві жовті гербери. Ловлячи на собі співчутливий погляд квітникарки, відчуваю, як у горлі застряє глевкий кавалок повітря, а до очей підкочуються дві гарячі сльозинки. Як же це важко — свідомо обирати парну кількість... Господи, як це важко!.. Стримуватися. Прощатися... Навіки.

“Якби Ви знали, — кажу, — для кого...”.

“...аби тільки знали, — продовжую, — кого ми втратили...”

“Ми?” — дивується збайдужіло.

“Ми. Тобто вся Україна...” — відказую і йду до метро.

На Європейській площі, біля філармонії, вже метушиться люд. Біля труни теж багато люду. Ціле юрмище. Цікаво, де вони були раніше? — думаю. Невже так само прийшли б до живого?..

А ті, що біля труни, говорять. По одному. По черзі. Промовляють красиві, присмачені патетикою і жалем, слова. Серед них багато нещирих. На жаль, так буває завжди, коли хтось помирає.

Мені ж хочеться просто мовчати. І плакати, нікому не показуючи власних сліз. Терпляче чекаю, коли у вестибюлі філармонії стане тихіше. А між тим... десятки різних епізодів, ніби поодинокі шматки записаного на CD цифрового відео, раз по раз виринають із моєї пам’яті, заповнюючи оту холодну і чорну порожнечу, що утворилася довкруж мене.

. . . . . .

Весна 2004 року. Нарада молодих письменників Києва. Анатолій Григорович Погрібний тоді був головою Київської організації НСПУ і безпосереднім організатором наради. На відміну від більшості своїх колег-одноліток, завжди ставився до молодих авторів із повагою, почувався з ними на рівних. Без зверхності чи пихи, чи, боронь Боже, якоїсь прихованої заздрості до тих, хто лишень починає свій життєвий і літературний шлях. Ніколи не ставив жодних мурів і меж між поколіннями. Навпаки. Всіляко розмивав, розбивав усі оті умовні, штучні кордони. Щиро захоплювався кожним із нас, у кожному з нас бачив якщо не майбутнього літератора, то принаймні особистість. А це вже багато — для тих, хто хоче повірити в себе. Тож молодь завжди гуртувалася довкола нього, шукаючи опори у його мудрих і виважених словах, у його ласкавій усмішці, в його сміливих і справедливих діях. А він завжди відвідував творчі вечори молодих поетів, виступав на них зі словом підтримки, — у той час, як інші керівники Спілки засідали в “Енеї” за чаркою оковитої...

Анатолій Григорович завжди з уважністю перечитував усі книжки молодих літераторів, висловлював авторам-початківцям свої враження і зауваження. Пам’ятаю, як на зборах Київської організації НСПУ він оприлюднив власний список найцікавіших видань року. Серед них відсотків 40 були книги моїх ровесників. Більшість із цих авторів нині стали відомими і успішними письменниками, інші захистили кандидатські дисертації і тепер роблять свої філологічні відкриття.

Він часто телефонував мені, аби запросити на виступи чи то до однієї з військових частин Києва, чи до пам’ятника Лесі Українки, чи в будинок Центральної Ради, чи в бібліотеку, чи у якийсь навчальний заклад — до студентів, школярів. Просив, аби я приводила з собою якомога більше своїх друзів-поетів. Так він залучав молодих людей до літературного і громадського життя України. Так він допомагав нам усвідомлювати власну участь у творенні майбутньої долі нашої держави.

Але слово Анатолія Погрібного не завжди було лагідним. Іноді воно ставало гострим, ніби вістря списа, з яким ідуть на ворога. Це тоді, коли на поверхню вилазили пиха, нещирість, підлість, духовне зубожіння і байдужість. А ще він був нещадним до тих, хто зневажав свою землю, свою мову, хто не мав ані крихти національної, а отже, й людської гідності. Таким я його запам’ятала теж.

У червні 2006 року в Українському Домі проходила Всеукраїнська Народна Рада “Захистимо Україну!”. Я там представляла Всеукраїнську лігу українських жінок та Конгрес українських націоналістів, з керівництвом якого Анатолій Погрібний завжди радо співпрацював і був у добрих стосунках.

“Аню, коли виступатимете, прошу Вас, не говоріть довго. Скажіть найголовніше, аби Вас змогли почути”, — радив мені, відчуваючи, як я хвилююся перед виходом на сцену.

Але цьому я ще мала б повчитися у нього, Погрібного — говорити коротко, але влучно і переконливо. Так, аби кожне слово перетворювалося на вистріл. Аби кожне слово проникало в найсокровенніші глибини людських душ. Як це вмів робити він. Цьому я ще маю вчитися. У Нього.

З Анатолієм Григоровичем ми часто бачилися на різних літературних імпрезах, на громадських заходах, на радіо, в Конгресі українських націоналістів та Національній спілці письменників. До речі, саме завдяки Анатолію Погрібному мене включили до Секретаріату Ради НСПУ. Адже він був переконаний, що будь-яка організація приречена на загибель, якщо до неї не “вливати свіжу кров”, тобто не залучати до керівництва молодих людей. Хоча, можливо, дехто тепер має іншу думку, дорікаючи молодим у тому, що вони занадто багато себе “піарять”, затьмарюючи славу старших... Та Бог їм суддя, отим “старшим”...

Якось Наталя Осьмак запросила мене на одну новорічну вечірку, яку проводила нова українська влада. Це було 14 січня 2006 року у Виставковому центрі на Лівому березі Києва. Там я вкотре зустрілася із Анатолієм Григоровичем. Тоді ми щиро раділи і наївно вірили в те, що ясне сонце нарешті — назавжди — засвітило над нашою Україною. На жаль, помилилися. Адже чорні й похмурі хмари вже знову скупчилися над нами...

На згадку про той сонячний зимовий день зосталася лише одна світлина. А ще — світла надія у серці: сонце знову засвітить над нами. Неодмінно. Усупереч всім і всьому.

. . . . . .

Нарешті люди розступаються. Підходжу до високої гори з різнобарвних квітів. За нею не видно ні труни, ні того, хто в труні. Зрештою, може, це і на краще. Нехай він запам’ятається мені таким, яким я його завжди знала. ЖИВИМ. Тремтливою рукою кладу на гору дві жовті гербери.

“Якби Ви знали, для кого...”

Аби ж тільки знали...

Вересень, 2010,
м. Київ

УПАВ НА ЛЬОТУ

Ця світлина зафіксувала нашу випадкову зустріч з Анатолієм Погрібним на Співочому полі, під час святкування 15-ї річниці Незалежності України — 24 серпня 2006 року. Ось він, четвертий праворуч, а я поряд. Йшов назустріч. Як завжди, в колі друзів і шанувальників. Щиро зрадів, побачивши мене, і подарував на згадку свою синьооку, привітну усмішку, що осяяла його обличчя. Промінився радістю: “Слава Україні! А маємо-таки Наше свято!”

Ще б пак! Це свято для нього, вірного сина свого народу, було по-справжньому дороге. Він його вимріяв, випестував у своєму серці вслід за багатьма діячами красного письменства, про яких писав, творчість яких досліджував, відкривав для себе, а потім і для своїх читачів у численних своїх працях. Годі й казати, скільки сам зробив на українській культурній, рівно ж як і політичній, ниві для наближення і утвердження державної незалежності. Про це не раз згадають у цій книзі інші однодумці й сподвижники Анатолія Погрібного.

А я хочу згадати зараз нашу спільну студентську молодість, яка мужніла у вирі неспокійних 60-х, відчувши подих “хрущовської відлиги”, спізнала гіркоту перших розчарувань у пору її згортання, коли багатьом мрійникам було поламано крила, а сміливим на слово “запечатано вуста”.

Грізна, але романтична і надзвичайно цікава була ця пора. Українська філологія Шевченкового університету була центром притягання для спраглих свіжої і нестандартної думки, поетичного слова, творчих зустрічей із митцями. Хіба може хтось із нас забути високовольтну напругу “Літературних четвергів”, на яких ми слухали найновіші вірші Івана Драча, Миколи Вінграновського, Дмитра Павличка, Петра Засенка, Ірини Жиленко, Тамари Коломієць і всіх, хто увійшов в історію літератури як покоління шістдесятників? Аудиторія не вміщала всіх бажаючих потрапити на такі зустрічі, які продовжувалися до ранку в гуртожитках дискусіями і суперечками. На гарячому тиглі доби виковувались і характери багатьох моїх однокурсників, котрі пізніше стали відомими й видатними людьми. Це і письменник і кінодіяч Леонід Череватенко, поет і драматург Микола Томенко, письменник і професор Михайло Наєнко, відомі музейні працівники, педагоги, журналісти — всіх не перелічити.

І все ж зіркою першої величини (хай дарують мені всі інші однокурсники) залишається Анатолій Погрібний, наш Толя. Покликаний Часом і обраний Долею... Міг би залишатися хіміком (працював на Шосткинському хімічному комбінаті “Свема” після закінчення технікуму), а вона повернула його до Слова, у якому кохався змалку.

Прийшов він до нас наприкінці другого курсу: перевівся із заочного відділення. Інтелігентний, скромний, завжди веселий і усміхнений, спокійний і врівноважений — таким ми його прийняли у свою студентську сім’ю. Багатьом дівчатам не давали спокою його сині, як волошки, очі, але його справжньою любов’ю і захопленням стала наука... Він знав, для чого обрав своїм фахом саме українську філологію: хотів осягнути глибину її незамулених дзвонкових джерел. Увесь вільний від лекцій час Анатолій працював у бібліотеках, архівах, поповнюючи свої знання. Як блискуче він виступав на семінарах і практичних заняттях! Часто з професорами сперечався на рівних. А вони у нас — самі лише імена чого варті! Арсен Іщук, Павло Плющ, Алла Коваль, В’ячеслав Кудін, Петро Кононенко... Доземний уклін усім, хто прагнув передати нам цю естафету знань і любові до справи свого життя.

Пам’ятаю, як ми готували вечори, присвячені діячам української культури. Художнім керівником і головним режисером цих справді театральних дійств був Петро Тодосьович Бойко, диктор Українського радіо. Він викладав у нас курс виразного читання. Анатолій був прекрасним читцем і “правою рукою” Петра Тодосьовича, аж поки ці вечори заборонили, уздрівши в них “полум’я націоналізму”.

Саме рідний університет вивів нас, здебільшого селюків, на широку дорогу життя, вручивши разом із дипломом розуміння свого покликання, своєї місії — стояти в обороні рідного слова.

Із честю ніс цю високу місію крізь усе своє творче життя Анатолій Погрібний. Різними шляхами повела нас доля. Багатьох із нас направили викладати українську мову та літературу в школах Донбасу. Мені, скажімо, випала школа №5 у місті Єнакієве, де понад 70 % учнів, як і повсюди в Донбасі, були звільнені від вивчення предмета “за бажанням батьків”. Такою була компартійна “турбота” про майбутнє України.

Ох і дісталося пізніше винуватцям суцільної русифікації Донбасу

ЛИЦАР БЕЗ СТРАХУ ТА ДОКОРУ

Анатолій МОКРЕНКО,
народний артист, професор, лауреат Шевченківської премії, лауреат Державної премії Грузії

Думаючи про Анатолія Погрібного, чомусь ніяк не можу відмежуватися від одного епізоду, який дуже мене вразив. Якось один мій знайомий, давно вже пенсіонер, до речі, полковник колишньої вже міліції, що кохався в поезії, особливо східній, та й сам непогано віршував, прочитав мені власну віршовану баладу, до сліз зворушливу. Одна вовчиця привела у своєму лігві вовченяток, вилизувала їх, піднімала материнським молоком та ласкою, і якось за її відсутності мисливці знайшли лігво і забрали ще зовсім немічних вовченят. Кілька літ виховували їх як мисливських псів. На одному з полювань ті вже не вовки, а собаки, здибали свою матір-вовчицю і розірвали її на шматки. Ця дуже прозора алегорія щодо українських реалій страшна своїм драматизмом. Анатолій Погрібний — мій давній приятель і товариш, із ким єднали мене однодумство і дружні стосунки — на повний зріст піднявся проти манкуртизму, що загрожував і загрожує матері-Україні. Наведу лишень дарчий напис на останній своїй книзі “Захочеш — і будеш”: “Вельмишановному та дорогому Анатолію Мокренку, з котрим нас здавна єднає найперше, найпосутніше: пристрасне жадання. Щоб з нашою поміччю Україна нарешті “захотіла — і була” повноцінною, повносилою, українською. Дай, Боже, щоб сталося те якомога скорше! На щастя, з любов’ю. 07.06.07 р.”

Не дожив. Упав на полі бою. Згорів. Став знаменом боротьби проти шматування матері-України рідними її дітьми, що забули святе — її коріння, її мову, свій обов’язок перед нею.

Зазнайомилися ми з Анатолієм ще в далекі вже шістдесяті, коли поселили нас недалеко один від одного в Дарниці, на Лісному масиві, який тільки-но починав розбудовуватися. Я навіть став хрещеним батьком його первістка — доньки Богданки. Мені імпонувала його справжність — скромність і простота. Займалися ми різними справами, хоча і близькими: він літературою, я — мистецтвом. Спілкувалися не так і часто, але постійно раділи кожній зустрічі. Творили і виховували молодь: він університетську, я — консерваторську.

Схиляюся перед мудрістю та мужністю, подвижництвом свого товариша-бійця, що став одним із потужних смолоскипів на нашій драматичній українській дорозі до свободи та незалежності, до Української державності у всіх національних її вимірах.

Вересень, 2010 р.
м. Київ

Виступ на просвітянському “круглому столі”

від Анатолія Погрібного у його полум’яних радіопередачах “Якби ми вчились так, як треба”, у його гострих публіцистичних статтях! Ох і дісталось!.. Я ж із власного досвіду можу підтвердити думку Анатолія Григоровича про те, що рушієм національного відродження, повернення українства Донбасу до рідного слова має бути передовсім шкільний учитель.

Через чверть віку доля знову подарувала нам спільну працю: цього разу із значно ширшою аудиторією, слухачами Українського радіо. Я не раз запрошувала його до участі у своїх публіцистичних програмах “Незалежність”, “Звучи, рідна мово!”, “Фактор часу”. Це було спілкування з мільйонами слухачів у прямому ефірі. Пам’ятаю блискучу реакцію професора Погрібного на всі болючі й колючі запитання, його мудрі й переконливі відповіді на них. Радіо було справжньою школою державотворення, тож професор, що називається, був на своєму місці. Тоді ж виникло у нього бажання започаткувати власну авторську програму, де б він міг відповідати на тисячі листів своїх прихильників і опонентів. Переконана, що байдужих до цієї програми просто не було. Вона вчила думати, шукати вихід із ситуації і навіть відчувати провину за відречення від материнської мови. Маємо дякувати Анатолію Григоровичу за ці уроки патріотизму, що стали згодом сторінками його книг. Я щаслива, що розпочинали ми ці уроки на Українському радіо разом…

Кажуть, незамінних людей не може бути. Неправда! Пішов — і залишив нам порожнечу. Хто може замінити його неповторний голос, промінь його душі, високість його лету?

Не можу без болю в серці згадувати останню нашу зустріч. Прощальну… Неочікувану… Він упав на льоту. Тисячі людей з усіх куточків України приїхали попрощатися зі своїм улюбленцем. А він мовчав — серед моря квітів і сліз. Уперше. А мені так хотілося догукатися до нього: “Чом так рано упав, дружекозаче?! Ще ж бо коні твої не стриножені, ще ж бо шабля твоя не пощерблена, ще ж воріженьків усіх не подолано, та й світлицю українську недобудовано… Як же без тебе”… Та всі докори тоді були б марними. Відлетів за край неба.

І, може, звідтіля, із високості, посилає нам уже власний, вслід за Шевченком, докір: “Якби ж ми вчились так, як треба!”

Навіки закарбовані ці слова на пам’ятному Козацькому Хресті, що звівся над його вічною домівкою, над нашою тугою.

Пам’ятаймо!

Від імені однокурсників-філологів
Франкового випуску 1966 року
Емма БАБЧУК,
заслужений журналіст України

ПРО АНАТОЛІЯ ПОГРІБНОГО

Валентина ГОНЧАР

Анатолій Погрібний — високошляхетний українець, аристократ духу, вживаючи його визначення — це явище в нашій культурі.

До сімдесятиріччя Олеся Гончара у видавництві “Дніпро” вийшов літературний портрет, нарис творчості про письменника, автором якого був Анатолій Григорович Погрібний. Книжечка невеликого формату на 240 сторінок.

Мені захотілося перечитати під кутом зору сьогоднішнього дня роботу вченого-філолога. Знайшла цю, подаровану свого часу, ще за життя письменника, книжечку “Олесь Гончар” із написом дослідника.

Вражена була найперше дарчим автографом, написаним рукою Анатолія Григоровича. Напис такий, дозволю собі його відтворити повністю:

“Дорогий Олесю Терентійовичу! Ніщо з того, що мною писано, не приносило мені стільки радості й мук, як праця над цією книжечкою. Я писав її, повсякчас відчуваючи Ваш добрий і вимогливий погляд. І так боявся сказати якусь банальщину, тим більше — дурницю.

Я уклінно дякую Вам за те, що мав змогу ось так “по вуха” порозкошувати у світі Ваших образів. То був найпрекрасніший полон. Повірте, мені було жаль, що працю над рукописом уже закінчено. І ось я дарую Вам цей нарис з великим трепетом і найбільшою любов’ю”. 22.1.1988. Анатолій Погрібний.

Тепер я звертаюся до Вас, Анатолію Григоровичу, як до людини, яка з нами й зараз, хоча Ви вже десь там, у засвітах. Вашу працю, цей Ваш літературний нарис про письменника, Олесь Гончар тоді високо оцінив, як працю дослідницьку й сумлінну, так само як і я, бо це справді написано без “банальщини”, а тим більше — без “дурниць”.

А напис-автограф на книзі чимало сказав мені зараз про Вас самого, як про людину. Між рядками я прочитала, що автор роботи — людина надзвичайно делікатна й совісна, з глибокою внутрішньою культурою, з “потужним силовим полем духовності і краси”, яке відчував кожен, хто читав Ваші праці, хто з Вами спілкувався, чи слухав Ваші лекції в аудиторіях або виступи по радіо перед численними слухачами.

Пригадується, як одного разу Анатолій Григорович зайшов до нас додому, повернувшись із наукової конференції з Дніпропетровська, де зібралися науковці з багатьох міст України з нагоди 70-ліття письменника. Завітав він до нас, щоб розповісти про цю подію. Тоді, мабуть, я вперше зблизька побачила Погрібного. Задушевно й схвильовано розповідав він про цю зустріч із науковцями, йшлося також про бажане обом, і письменникові, і вченому, національне відродження, про інші літературні й мовні справи. З розмови стало зрозуміло, що спілкуються між собою дві людини, переконання яких, їхній світогляд, їхній внутрішній світ, осмислення подій, що відбуваються, зближені, двоє людей, як мені тоді подумалося, в яких не було “зерна неправди за собою”.

Величезними зусиллями людей молодшої генерації, а найперше наполегливістю Анатолія Погрібного було повернуто із забуття подвижника нашої культури Бориса Грінченка, який прислужницькою критикою був вилучений на багато років із духовного життя українців.

Із затятою наполегливістю, долаючи шалений опір чиновництва, Анатолій Григорович добився того, що в Києві одну із вулиць названо іменем Грінченка. І вечір його пам’яті відбувся в столиці, і було гідно пошановано талановитого трудівника на ниві української культури і чимало статей про нього публікувалося.

За підписами Анатолія Погрібного, Кононенка, Мовчана, а також Сверстюка і Лубківського 1990 року від імені українського пен-клубу було зроблено подання до Нобелівського комітету на “Собор”. Це подання пішло з України у відповідь на телеграму зі Стокгольма, а також на підтримку подань науковців і літераторів із діаспори.

Саме Анатолій Григорович привіз нам із Америки кілька копій цих номінацій: від Наукового товариства ім. Шевченка, від професора Фізера з Ратгадського університету, від професора Леоніда Рудницького з університету Ла Салль із Філадельфії, від Спілки письменників діаспори “Слово”…

Анатолій Погрібний був на прохання Олеся Гончара на конференції в США, присвяченій творчості письменника, який за станом здоров’я не зміг сам її відвідати. Він письмово звернувся до численних учасників зібрання, яке й зачитав присутнім науковцям із різних штатів Анатолій Погрібний.

Там, у США він заприязнився з багатьма науковцями діаспори, а найближче здружився Анатолій Григорович з Леонідом Рудницьким, професором-франкознавцем, згодом не раз Погрібний приїздив із ним, із професором Лабунькою та іншими до нас на дачу в Кончу-Озерну. Їхня дружба продовжувалась аж до кончини Анатолія Григоровича.

Коли Погрібного затвердили на посаду заступника міністра освіти, Олесь Гончар записав у “Щоденнику”: “На нього освітяни покладають великі надії. Радий за нього” (т. 3, с. 415).

Хоча дехто з чиновників міністерства, клерки-антиукраїнці, навпаки, не раділи, а злорадствували, відкрито шипіли йому в слід, коли він ішов коридорами до свого кабінету.

Олесь Терентійович, знаючи про не досить сприятливу ситуацію з українськими справами, усвідомлюючи максималізм поглядів Анатолія Погрібного, вболівав за Погрібного, чула від нього:

— Швидко з’їдять! Ой, з’їдять!

Небезпідставно мовилося таке, хіба ж невідомо було, скільки в Міносвіті сиділо по кабінетах байдужих до тих справ, які боліли Погрібному. Тим багатьом аби тепленьке крісло, тим, кому “а какая разница на каком языке говорить”. А Погрібному було не однаково, коли упосліджувалась українська мова, фальсифікувалась історія народу, зневажалася наша культура.

Коли Анатолій Погрібний був на посаді першого заступника міністра освіти, завдяки його діям у Києві різко збільшилася кількість шкіл з українською мовою викладання, хоча це коштувало йому крові і нервів і — зняття з посади.

Міністерські шипуни таки дошипілися: багато ідей Погрібного не зреалізовано, він міг би ще чимало зробити для поліпшення стану в гуманітарній сфері.

— Це наша надія. Йому б керувати Спілкою письменників. Мислячий професор. Потужний талант. Виступає з блиском, — чула такі оцінки від Олеся Терентійовича, коли йшлося в розмові про Анатолія Погрібного.

Від своєї онуки Лесі (тепер вона вже письменниця), яка в 90-ті роки була студенткою Київського університету, слухала лекції Погрібного, за її словами читав він їх блискуче, студенти його любили.

Такі думки й схвальні оцінки молоді були співзвучні з оцінками письменника і припали йому до душі. Тому коли восени 1990 року

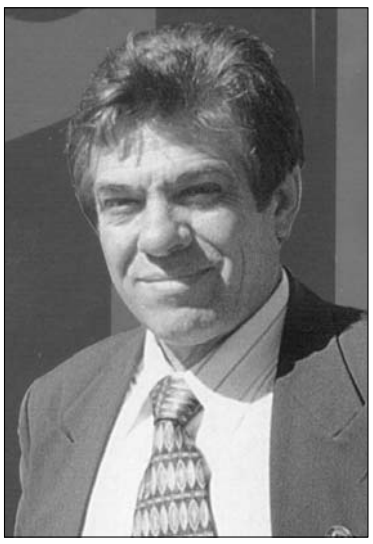

студенти голодували на майдані за радикальні зміни в країні, за відставку тодішнього уряду, письменник Олесь Гончар і вчений Анатолій Погрібний прийшли до студентів. Поділяючи їхні погляди й вимоги, вони морально підтримали студентів, які клали своє здоров’я на холодному осінньому граніті майдану за краще життя українців.

Скрізь, де бував Анатолій Григорович, чи це лекція в студентській аудиторії, чи записані думки на папері, чи виступ на радіо — скрізь Погрібний був на висоті, зацікавлював слухачів і читачів своєю ерудицією, своїм ораторським даром, його слову вірили, його слово піднімало, бо воно справжнє, передумане й пережите, воно йшло від його небайдужого серця, від усієї душі.

Духовне начало в людині, людське в людині — це головне. Обездуховлення людини, він вважав, можна долати гуманітарною освітою кожної особистості.

Я вдячна Анатолієві Григоровичу, що вже після кончини Олеся Гончара до його 80-річчя він опублікував свою статтю в збірничку до цієї дати: “Не зовсім за підручником” із підзаголовком до статті про Олеся Гончара: “Початок пожиттєвого випробування”. Торкнувся він в статті тих очманілих від вседозволеності молодиків і молодиць, які товклися по корифеях нашої літератури, перекреслюючи всі надбання письменників старшого покоління в добу радянської влади, надто ж дісталося Олесю Гончару, та деякі з них ще й досі товчуться.

Анатолій Погрібний аргументовано й переконливо спростовував усі нападки й звинувачення тих критиканів й критикес, яким бруд і темрява ближчі, ніж чисте й світле начало в людині.

У “Щоденнику” від 2-го липня 1994 року Олесь Гончар записує: “…Озвірілі шовіністи чинять розправи над демократами… Серед демократів Погрібний виділяється енергійною послідовністю, тим-то проти нього атаки особливо гострі. Сьогодні посилаю телеграму Президентові на захист професора Погрібного, хоча навряд чи це дасть ефект (адже розправи чиняться “з відома”…). А Демблок мовчить, всі мовчать, тож чи багато важитиме мій одинокий протест?”

Передачі Анатолія Погрібного на каналі радіо “Культура”, що мали назву: “Якби ми вчились так, як треба” мали шалений успіх у радіослухачів. Ці слова викарбувані на його надмогильному пам’ятнику з козацьким хрестом: “Якби ми вчились…” Якби ж то дослухались, якби ж то брали на карб українці, то, певна, Україна сьогодні була б інакша.

На ниві гуманітарній Анатолій Погрібний викладався сповна, до кінця, тому й рано пішов із життя, пішов у вічність.

16 вересня 2010 р.

“Повага до читача була в нього виявом загальної риси — поваги до людства в його цілісності, в його минулому, теперішньому й майбутньому”.

ВОЛЯ ДУХУ

Олександрові Потебні — 175

— Мирославе Антоновичу, розпочнімо розмову про великого українського подвижника з його родового коріння й культурного середовища. Бо Олександр Потебня сформувався як людина в родовій традиції, а всі його наукові досягнення стали результатом глибокого вивчення реліктів культурної традиції рідного народу.

— Олександр Опанасович Потебня народився 22 вересня (за новим стилем) 1835 р. на хуторі Манів, поблизу села Гаврилівка Роменського повіту Полтавської губернії (тепер село Гришине Роменського району Сумської області). Його рід належав до козацької військової старшини середнього рангу. Олександрів дід — нащадок запорожців, у XVIII ст. отримав титул дворянина. За родовою традицією, на військову службу був зарахований і Олександрів батько — Опанас Потебня. Тож і своїх синів він записував до кадетського корпусу. Коли настала пора віддавати й Олександра на службу, його мати — Марія Іванівна запротестувала. Вирішено було, що хлопчик навчатиметься в гімназії й житиме в родині дядька по матері — Олексія Маркова, який працював у місті Радомі, в Польщі.

До семирічного віку Олександр знав тільки рідну — українську та ще російську, а в Радомській гімназії базовою мовою була польська. Тому дядько Олексій два роки готував хлопця вдома, і тільки в дев’ять років Олександр пішов до першого класу гімназії. Протягом усього життя О. Потебня утверджувався в переконанні, що діти повинні навчатися лише рідною мовою. Більше того, він вважав шкідливим навіть знайомлення з іноземними мовами в ранньому дитинстві. “Якщо згодом мене не лякала граматика, то це, я гадаю, через те, що замолоду не знав ніяких граматичних підручників”, — писав О. Потебня в автобіографічних джерелах.

1851 р. О. Потебня вступив на юридичний факультет Харківського університету, та вже через рік перейшов із другого курсу юридичного на перший курс історико-філологічного факультету — тут він знову опинився в стихії мови дитинства. Вплив цього чинника, а також зорієнтованість студентського середовища на історію й словесність українського народу, стали поштовхом до усвідомлення юнаком свого покликання.

— Ми якраз підійшли до осмислення суспільної місії Харківського університету — одного з найдавніших центрів української освіти й науки.

— Для викладачів і студентів Харківського університету першої половини XIX ст. характерне захоплення українською піснею. Натхненниками були письменник Г. Квітка-Основ’яненко та відомі вчені-філологи І. Срезнєвський, М. Костомаров. У другій половині XIX ст. їхні ідеї розвивав поет і фольклорист А. Метлинський, який був викладачем в О. Потебні. Саме тоді А. Метлинський готував до видання збірку “Народные южнорусские песни” (1854) — головну працю свого життя. Студенти допомагали йому збирати до неї тексти пісень, які привертали увагу юнаків до живої народної мови. Й надалі О. Потебня збиратиме фольклор не тільки для своїх праць про народнопоетичну творчість, а й для лінгвістичних студій. Він записав понад триста українських народних пісень, був носієм їх, і “з голосу професора Потебні” записував пісні М. Лисенко.

Народні пісні, казки, замовляння, прислів’я, приказки стали матеріалом для його спостережень над процесами становлення й розвитку людської психіки, мислення й мови. Назву основні праці вченого в галузі народної словесності: “Про деякі символи в слов’янській народній поезії”, “Про міфологічне значення давніх обрядів і вірувань”, “Про купальські вогні та споріднені з ними уявлення”, “Українська народна пісня за списком XVI ст.”. О. Потебня розглядає народну творчість в органічній єдності з культурним саморозвитком народу, його моральністю.

— Саме в цій традиційній основі народної культури — джерело непроминущої цінності й вселюдського значення наукових осягнень “велетня думки і слова”, як назвав О. Потебню М. Сумцов. І саме в Харківському університеті відбулося становлення самого вченого та наукової школи Потебні.

— Відразу після закінчення університету О. Потебня розпочав педагогічну діяльність як вчитель російської мови в гімназії, водночас провадячи наукові дослідження. 1860 р. ім’я О. Потебні стало відоме в наукових колах: у “Журнале Министерства народного просвещения” опубліковано його знамениту працю “Мысль и язык”, де вчений обґрунтував нерозривну єдність мислення й мови. 1861 р. його запрошують до Харківського університету вести курс з історії східнослов’янських мов. У 1862—1863 рр. О. Потебня перебуває в науковому відрядженні в Чехії, Німеччині, Австрії. Після повернення працює доцентом кафедри слов’янського мовознавства, а з 1875 — професором кафедри російської мови й словесності Харківського університету. Усвідомлюючи свою відповідальність перед студентською молоддю, Олександр Опанасович прагнув вести свої курси доступно й цікаво, поєднуючи теорію з практикою. Його лекції мали великий успіх у студентів, мобілізуючи їх на творчі пошуки. Про педагогічну діяльність О. Потебні в Харківському університеті збереглися спогади його учнів В. Харцієва, А. Вєтухова, В. Лезіна, Л. Шепелевича, Д. Овсяніко-Куликовського та ін.

— Один із найталановитіших учнів і послідовників О. Потебні Д. М. Овсяніко-Куликовський, уродженець Каховки, український мовознавець і літературознавець, історик культури, залишив надзвичайно проникливу характеристику свого вчителя. Зокрема наголошував на лаконізмі розмовної й наукової мови професора: “не тільки як природна риса його мови, а й як свідомо обдумана й послідовно впроваджувана манера викладу: його склад стилізований у дусі лаконізму… У стилі й — ширше — в літературній манері Потебні відчувається стриманість чи самовладання вченого й струмує глибока правдивість мислителя. Відчувається й інше: повага до читача… “Повага до читача” була в нього частковим виявом загальної риси — поваги до людства в його цілісності, в його минулому, теперішньому й майбутньому, в його еволюції, в його поступові”. Саме з цієї високої поваги до духовної суті людини й до ідеалів людства — велика вимогливість до самостійної сили й життєвості нації. З “національною скорботою й гіркотою сарказму” Потебня говорив про свій народ: “Етнографічний матеріал, а не нація!”, маючи на увазі добровільне самовідречення українців від гідного людського життя і втрату стійкості й самостійної сили перед засиллям зросійщення. І брав за приклад чехів, які стійко протидіяли онімеченню.

Сам О. Потебня мав “характер прямий і незалежний”, “у ньому чути велику силу духу, високий лад душі”. Воля духу та самостійність думки, антидогматизм і антиклерикалізм — ось сутнісні ознаки світогляду, всього життя, наукової й громадської діяльності Потебні: “Вільній творчості немає місця в середовищі, де думка зв’язана обов’язковими віруваннями, скута догматами й залякана релігійними страхами. Людська творчість, художня, наукова, філософська, та й релігійна, розквітає тільки на ґрунті внутрішньої волі духу, яка навіть важливіша за зовнішню, що є для неї частково сприятливою умовою розвитку, частково її природним наслідком”. “Захищайте не науку, а волю — й самі будьте внутрішньо вільні”, — навчав професор. Цей імператив Потебні співзвучний із Кулішевим: “Будьте самостійною силою, а не знаряддям чужої сили”.

Внутрішня воля духу — ось у чому суть феномену О. Потебні, який, як і П. Куліш, уособлює духовний тип українця й являє традиційні засади нашого світогляду.

Світогляд О. Потебні сформувався в цілому на традиційній світоглядній основі української культури під впливом практичної філософії Г. Сковороди, а також філософсько-лінгвістичної системи німецького педагога й мовознавця В. Гумбольдта.

— Світогляду й мисленню О. Потебні притаманні стійка автономність, незалежність, проникнення в саму суть явищ. На корекцію світоглядних орієнтирів Олександра дуже вплинула трагічна смерть меншого брата Андрія, який загинув 1863 р. на боці польських повстанців у бою з російськими каральними військами. Беручи дієву участь в українському громадському русі, зокрема в його радикальному напрямі, О. Потебня поступово усвідомлює перевагу еволюційних перетворень у суспільному житті й сповідує велику перетворюючу роль виховання, освіти, науки — культури в цілому. Цьому він і присвятив усе своє подвижницьке життя.

Загальновідомий як лінгвіст, але менш відомий як філософ і психолог О. Потебня виявив глибоку обізнаність у питаннях філософії мови, й дитячої етнічної психології й психології творчості. Вченого турбувало передусім питання народної освіти, й він сприяв роботі недільних шкіл, розробив програму загальноосвітнього курсу для дітей молодшого шкільного віку й переконано дотримувався позиції, що початкове виховання й освіта обов’язково мають здійснюватися рідною мовою.

Ще 1860 р., працюючи вчителем, О. Потебня уклав “Буквар”, у якому широко використав надбання української етнопедагогіки для виховання дітей на засадах народної моральності. У своєму підручникові О. Потебня відмовився від релігійних текстів і церковнослов’янської графіки та застосував українську абетку — Кулішів фонетичний правопис, що його той уперше запровадив у своїй “Граматці” (1857). Але “Буквар” О. Потебні зазнав такої долі, як і недільні школи, заборонені 1862 р. Рукопис зберіг товариш О. Потебні В. Гавриш, і підручник опубліковано тільки 1899 р. в додатку до журналу “Киевская старина”. Публікація мала важливе значення для вдосконалення українських підручників та розвитку теорії й практики навчання грамоти в Україні рідною мовою на початку XX ст.

“Буквар” О. Потебні створено одночасно з букварем “Родное слово” К. Ушинського, й у них багато спільного. Обидва педагоги зосереджують увагу на значенні рідної мови в вихованні й освіті, підкреслюють вирішальну роль матері в навчанні мови й розвитку дитини та підготовці її до життя й доводять, що духовний розвиток дитини нерозривно пов’язаний із розвитком її мовних здібностей.

— Ці психолого-педагогічні ідеї своєчасні для сьогоденної освіти й суспільного життя. Незаперечні аргументи проти політичного втручання в тонку сферу мислення й мовлення, зокрема проти доктрини двомовності, яка надзвичайно шкідлива для дітей раннього віку, О. Потебня обґрунтовує у праці “Мова й народність”: “Знання двох мов у ранньому віці не є оволодіння двома системами зображення й повідомлення одного й того ж кола думок, а навпаки роздвоює це коло й наперед утруднює досягнення цілісності світобачення, заважає науковій абстракції. …Вплив двомовності на ширші верстви населення, майже на цілі… народи, …я думаю, також поганий”. Вчений переконливо довів, що винародовлення (денаціоналізація) ідентична душевному й духовному розладові та занепадові особистості.

— О. Потебня розробив положення про єдність свідомості й мови, на величезному матеріалі показав основні етапи розвитку мовної свідомості українського народу, розкрив історичне становлення й зміну різних форм мислення — міфологічного, наукового й поетичного.

— Надзвичайно проникливо О. Потебня осягнув послідовність вияву мислення, мови й мовлення (висловлення), спростувавши цим логократичну міфологему “Спочатку було слово”. У праці “З лекцій по теорії словесності” О. Потебня розкрив індивідуальну природу мислення через “існування в людині особливого роду асоціацій думки”. А “в мові людина об’єктивує свою думку й, завдяки цьому, має можливість затримувати цю думку перед собою й піддавати її опрацюванню”. А “говорити означає не передавати свою думку іншому, а тільки збуджувати в іншому його власні думки”.

— О. Потебню приваблює психологічна природа не лише окремої творчої особистості, а й колективної художньої творчості: “Соки минулого, живучи в народному світогляді, живлять душу сучасної людини, в тому числі й найвищі вияви її творчого інтелекту. В митця, який втрачає живі зв’язки з народом, тільки одна дорога — творчий занепад”.

Осмислюючи мовну програму романтизму та етнографічних студій М. Максимовича й П. Куліша, О. Потебня осягнув високі виміри народного духу, а через власний психолінгвістичний досвід відкрив історію народу як духовної спільноти.

— Саме основоположники “мовної програми” українського народу, зокрема П. Куліш і О. Потебня, у духовній спільноті вбачають збірну особу народу з цілісним серцем, душею й свідомістю. Для протидії винародовленню й відтворенню збірної особи народу необхідний морально-вольовий потенціал самостійної сили й волі духу кожного з нас, що водночас є гарантом дієвості творчої особистості в духовній спільноті народу.

— Олександр Опанасович обстоював закон збереження й перетворення енергії... Відійшов із цього світу 11 грудня 1891 р. в Харкові, де й похований. Залишив по собі двох гідних батька синів: Олександр (1868—1935) — український вчений електротехнік; Андрій (1870—1919) — український ботанік-генетик.

Олександр Опанасович Потебня — великий український вчений-енциклопедист: мовознавець, філософ, психолог, фольклорист, етнолог, літературознавець, педагог, професор Харківського університету, член-кореспондент Петербурзької Академії наук та член Чеського Королівського товариства наук у Празі. О. Потебня — основоположник психологічного напрямку в слов’янському мовознавстві й творець лінгвістичної поетики; автор праць із загального мовознавства, семантики, етимології, діалектології, граматики, фонетики, наголосу, етнології, фольклору, теорії словесності, про походження мови та про зв’язок мови й мислення.

Завдяки науковому подвижництву О. Потебні українська філологія стала особливо значущою в слов’янському світі й вийшла на загальносвітовий рівень. О. Потебня досягнув видатних успіхів у дослідженні народної поетичної творчості, народних вірувань і звичаїв, а новими теоретичними підходами до вивчення явищ мислення, мови, культури випередив свій час.

Як громадський діяч О. Потебня став одним із засновників Харківської громади й Харківського історико-філологічного товариства, головою якого був з 1877 по 1890 р.

Розмову про феномен Олександра Потебні та своєчасність його осягнень ведуть культурософ Олександер ШОКАЛО та психолог Мирослав МАЦЕЙКІВ.

ЛАРИСА КРУШЕЛЬНИЦЬКА СЕРЕД ЗВІРЯТ, І НЕ ТІЛЬКИ...

Петро ШКРАБ’ЮК,
письменник, доктор історичних наук,
м. Львів

1

Донедавна — принаймні до 1991 року — ми знали Ларису Крушельницьку як старшого наукового співробітника Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, організатора і керівника численних археологічних експедицій на Подністров’ї, в Західній Волині та Буковині, внаслідок яких було розкопано щедре на знахідки поселення X—VII століть до н. Хр. (а це ранньозалізний вік) біля села Непоротове Сокирнянського району Чернівецької області; відкрито в Карпатах на Гуцульщині соледобувні осередки; знайдено в Галицькому районі на Івано-Франківщині (село Бовшів) кельтське житло... І таких знахідок, здебільшого сенсаційних, ціла низка, про що промовисто говорять і окремі наукові публікації: понад 120, і 9 монографій (деякі в співавторстві), і стаття про Ларису Іванівну в німецькомовній енциклопедії про визначних археологів Європи (1967).

Але 1991 року, захистивши докторську дисертацію археології, (тема: “Північно-Східне Прикарпаття в епоху пізньої бронзи і раннього заліза: Проблеми етнокультурних процесів”) Лариса Іванівна погодилася очолити у Львові наукову бібліотеку ім. Василя Стефаника НАН України — одну з найбільших у Європі. Для декого це здавалося дивним: археологія, яку ще називають “підземним архівом”, — і академічна книгозбірня; який тут зв’язок? А зв’язок безпосередній: він у всебічній — назагал гуманітарній — освіті Лариси Іванівни, в її національній відповідальності, патріотизмі й генах.

По-перше, ця діяльна, непересічна жінка успадкувала від батьків не тільки науково-організаторські, що виразно проявилося в археологічних експедиціях, а й мистецькі здібності, насамперед — літературні, хоча мала і має хист до малювання й музикування. Адже її дід, Антін Крушельницький — педагог, редактор, прозаїк; батько Іван — поет, мистецтвознавець, графік; мати, Галина Левицька, — піаністка. Та й бабуся, Марія Слободівна-Крушельницька, була знаною в Галичині артисткою й письменницею — і саме їй вдячна онука, Лариса Крушельницька, ще за свого директорування в бібліотеці, присвятила оповідь “Рубали ліс... (Спогади галичанки)”, яку 1990 року в 3—5 номерах опублікував журнал “Дзвін”.

Тим-то перехід до наукової книгозбірні був органічним. Робити подальші відкриття в археології вона залишила молодшим, сама ж віддалася новій роботі. А вона виявилася не менш складною, ніж організовувати та провадити в радянський заідеологізовано-бюрократизований час розкопки. “Наприклад, цілковите безгрошів’я 1997 року, коли ми більше ніж півроку не отримували ані копійки на зарплатню, — розповідала Лариса Іванівна. — І саме тоді як зумисне на нас кинуто всі можливі фінансові перевірки, які тероризували бібліотеку цілий рік. Нас штрафували за наявність внутрішнього ксерокса (це тоді, коли в усіх бібліотеках світу сотні ксероксів стоять по коридорах), за якусь фарбу, яка невідомо коли була в бібліотеці, і навіть за невиплату зарплат (!). Були суди, довелося їхати до “головного податківця”, до генпрокурора, до послів інших країн, які рятували саме тоді викрадені атласи (також дивний збіг обставин...).

Усім бібліотекарям було як ніколи сутужно; у книгосховищах вогкість, у читальних залах холод, доставляти книги читачам без належного транспорту нелегко — і все ж витримали. Знайшлися небайдужі благодійники: Омелян і Тетяна Антоновичі, сім’я Титлів, В. Дорошенко-Василишин, Мар’ян Коць, Українські спілки США. Завдяки їхнім пожертвам було капітально відремонтовано головний корпус бібліотеки, приміщення відділу рідкісної книги, реконструйовано напівзруйновану колишню школу на вул. Ковжуна, в якій розмістили відділ періодики.

Бібліотека набула європейського вигляду. “Тому коли нас питають: “Як ви це змогли зробити?” — ми, — каже Лариса Іванівна, — використовуємо чисто студентський вислів (щоб не вректи...) і відповідаємо: “Мовчки!” Але за цим “мовчки” стояли напружені дні, недоспані ночі і мрії про видання споминів “Рубали ліс...” окремою книжкою. І в середині 2001 року це вдалося. Книга вийшла мізерним накладом — 250 примірників, тому її декілька разів перевидавали, оскільки попит на неї щоденно зростав. Навесні 2004 року авторка отримала Міжнародну літературно-мистецьку премію імені Олени Теліги, лауреатками якої вже були такі майстрині слова, як Ліна Костенко, Михайлина Коцюбинська, а також Ніна Марченко — мати журналіста Валерія Марченка, який загинув у сучасному ГУЛАГу.

“Численний зал стоячи вітав лауреатку, у багатьох на очах блищали сльози, — писала очевидиця дійства. — У словах промовців звучало захоплення мужністю пані Крушельницької і безмірна подяка за її труд” (“Українське слово”, 2004, 7-13 квітня). Бо книга “Рубали ліс...” — це вражаюча оповідь про голгофну долю родини Крушельницьких (і Левицьких), яка в травні 1934 року виїхала до Харкова, а вже в грудні 25-річний Тарас й 29-річний Іван (батько Лариси) були розстріляні, бабуся Марія Слободівна-Крушельницька з горя померла там, у Харкові, а Галині Левицькій, яка через хворобу зосталась у Галичині, з неабиякими зусиллями (допомагали дружини Пілсудського та Максима Горького) влітку 1936 року вдалося повернути восьмилітню Ларису додому...

Вочевидь, у цьому Господнє провидіння. Лариса повернулася, щоб закінчити історичний факультет Львівського університету, стати під керівництвом Маркіяна Юліановича Смішка знаним археологом, провадити в тяжких умовах академічну бібліотеку, а восени 1997 року відвідати зловісний Сандормох у Карелії, де шістдесят літ тому, 1937-го, червоні вандали розстріляли самого Антона Крушельницького та ще двох синів — Богдана й Остапа, а також доньку Володимиру. І щоб розповісти про все у щемливій книзі “Рубали ліс...” — перефразувавши роман діда Антона “Рубають ліс”. А також повернутися до теми свого дитинства й археології у новій книзі “Звірята у моєму житті” (Львів: Астролябія, 2009).

2

Жив-був пес-вівчур із незвичним іменем Льокарно. Він дуже любив свою маленьку господиню, дозволяв виробляти з ним різні вправи. Коли до її батьків приходили гості, то він “підходив до кожного і клав голову на коліна, подовго дивлячись в очі”. Та коли з обшуком — ревізією — “приходила поліція, Льокарно скаженів, лютував, як дикий звір”. Так само “не розумів класової різниці між дефензивою і НКВС: йому були однаково ненависні люди в уніформі поліцаїв та чекістів. Він просто на стіну ліз від люті”.

А потім — це було 1934 року в Харкові — Льокарно загинув: хтось його смертельно вдарив. І через 75 літ його колишня хазяйка, Лариса Крушельницька, присвятила свою другу книжку (“Звірята у моєму житті”. — Львів: Астролябія, 2009) “пам’яті вівчарика Льокарна, відданого пса, приятеля і охоронця мого дитинства”.

Попередню книгу “Рубали ліс... (Спогади галичанки)” не можна читати спокійно; вона вийшла 2001 року, хоча з її текстом читач познайомився ще раніше — в журналі “Дзвін” (1990, № 3—4). Невдовзі була Міжнародна літературно-мистецька премія імені Олени Теліги і кілька перевидань, бо в цій щемливо-правдивій книзі авторка розповіла про голгофну долю своєї довірливої родини, яка у травні 1934 року виїхала до Харкова та майже вся (6 осіб, серед них і батько Лариси Іванівни) була знищена більшовицькими вандалами. Цей страшний список доповнила і бабуня Марія Слободівна-Крушельницька, яка, не витримавши жахливого тягара втрат, у серпні 1935-го теж передчасно пішла з життя... Натомість Галина Левицька, дружина Івана Крушельницького, через хворобу зосталась у Галичині — і їй з неабиякими зусиллями (допомагали вдова Пілсудського та голова Політичного Червоного Хреста СРСР Катерина Пєшкова) влітку 1936 року вдалося повернути восьмилітню Ларису додому...

* * *

Уже в цій першій книжці, наводячи численні документи й свідчення очевидців, Лариса Іванівна виявила безсумнівний талант не просто мемуариста, а й письменниці, яка володіє живим словом, умінням акцентувати на головному, при тому не уникаючи промовистих подробиць; вміє доцільно скомпонувати твір, хоча “моя розповідь не має тяглості, як у більшості опублікованих мемуарів, — зазначає вона, — а складається з окремих епізодів чи то фрагментів, що лиш уложені у хронологічній послідовності”.

Таким композиційним принципом Лариса Іванівна послуговується в книзі про звірят. Разом із тим це сюжети про різні періоди життя авторки: у гірському містечку Сколе на Львівщині (після повернення батьків із Відня), згодом у Львові, а під час Другої світової війни — у Відні й Штутґарті, нарешті — на півдні Німеччини, в Мерсбурзі, де неповнолітня Лариса працювала на величезному металургійному заводі.

Продовж усіх літ членами родини малої та й дорослої Лариси улюбленими були не тільки її кревні, а й домашні звірята: собаки (насамперед незабутній Льокарно), кіт, вужі, ворона, мавпа Фрузя, цапик, навіть приручена мишка — і всі зі своїми вдачами й витівками. Скажімо, міська собачка Духа, чуючи романси, “чудово співала”, себто тонко завивала... Духу бабця купила у Відні за два мільйони (!) австрійських крон, бо то, після Першої світової війни, був час нестримної інфляції. Так само (коли Лариса під час Другої світової війни перебувала в Німеччині) поводився пес Вольф. Почувши, як його хазяїн грає смичком на звичайнісінькій пилці, Вольф “почав підспівувати. Він випускав зі свого горла якісь переривчасті, хрипливі звуки, які неймовірно дисонували з грою пана Ноймана”. І висновок: “Нині, коли модними стали безголосі, позбавлені слуху, хрипливі співаки, Вольф міг би бути першим солістом котрогось із сучасних гуртів”.

Такі аналогії, нерідко іронічні, прикрашають книгу. Є чимало схожих повчальних порівнянь, сентенцій, які, вкраплені в картини минулого, ще більше увиразнюють зміст. Окремі оповіді (“Рекс”, “Біла”, “Лебеді”) — це викінчені художні твори з несподіваним, новелістичним кінцем, хоч і на документальній основі. Ось розповідь про подорож авторки вже за часів Незалежності України до Мюнхена, звідки попливла на невеличкому кораблику через Боденське озеро до швейцарського міста Констанц, де по війні її маму запросили перекладачкою (вона знала вісім мов) до французької комендатури...

Лариса Іванівна згадувала ті сонячні дні над озером, коли з мамою годувала двох лебедів — чорного й білого. Відтоді минуло 53 роки. І ось — хіба не диво? — до неї знову підпливли два лебеді: білий і чорний. Вочевидь, нащадки тих повоєнних. “Здавалось — це Мама, аби розрадити мій смуток, прислала їх до мене. Моя подорож вдалася. Я знайшла спогади, про які мріяла”. Не менш вражений був студент, який, підробляючи, відвозив гостю з Мюнхена до Мерсбурґа. Він відмовлявся брати гроші за транспорт, а “на прощання (що зовсім не типово для сучасної німецької молоді) поцілував мене в руку і сказав, що не забуде моєї розповіді, яка змінила його уявлення про життєві цінності. “Я дивуюся, як можна мати 70 років і все ще тужити за Мамою. Тепер я це розумію. Дякую Вам”.

Поряд із такими зворушливими історіями у книзі є чимало гумористичних моментів: про ластів’я, що випало з гнізда, і його підібрали мала Лариса з двоюрідним братом Левчиком. Але чим його годувати? Адже, як заявила бабуся, ластівки (пізніше виявилося, що то ворона) годують своїх писклят мухами. “Ця інформація була великою помилкою Бабуні, бо тоді постало питання, хто з нас буде пережовувати мух. Левчик вважав, що це маю робити я...” (звісно, Лариса відмовилась, і було знайдено інший спосіб годування птаха).

Чи оповідка про павука із захланними очиськами і великим випуклим животом, який часто господарював на ліжку Лариси. Їй “спало на гадку: це постать одного з чільних ідеологів і керівників гітлерівського уряду”. І вона назвала його “Ґерінґ”. Це було в гуртожитку вже згаданого металургійного заводу на півдні Німеччини. “Усі, хто був у кімнаті, прибігли до мене. Побачивши павука, довго реготали і тут же хотіли його задушити. Але я не дозволила, вважаючи, що павук не винен у своїй подобі до Ґерінґа, а що важливо, він робить добру справу: поїдає блощиць”.

* * *

Друга половина книги присвячена головному фаху Лариси Іванівни — археології, пригодам під час розкопок, популяризації цієї особливої науки через розповіді учасників експедиції, головно студентів і старшокласників. Це, зокрема, “П’ять розмов про археологію”, про археологічні особливості тієї чи іншої епохи, знахідки в різних регіонах України, про дивоглядне Трипілля, оскільки Лариса Крушельницька теж брала участь у польових дослідженнях цієї доби під орудою славного трипіллєзнавця Тетяни Пассек.

Одначе і в цих археологознавчих розділах (вони в книзі названі “частинами” — всього їх шість) не обійшлося без звірят, без курей-мам, які вигрівали під крилами кошенят, а потім водили по подвір’ї, вважаючи їх своїми дітьми. Зворушує розповідь про те, як археологи з місцевими мешканцями виходжували пораненого лелеку; про білого коня, який увечері раптово з’явився на лісовій галяві перед очима вражених Лариси Іванівни та її помічниці Мар’яни і, почувши вальс з їхнього транзистора, почав танцювати, розвіваючи хвіст і гриву. Згодом з’ясувалося: це був старий кінь, що його списали з цирку і випустили на волю...

Ще одна комічна сцена під час досліджень на Придністров’ї — розмова з міліціонерами, які були обурені, що на дорожніх знаках під лісом хтось перемалював козуль на “слонів”. А насправді — на мамонтів. І зробили це здогадно дотепні археологи-сусіди, “палеолітчики”, які працювали в селі Молодове. “Але ми, — каже Лариса Іванівна, — не зрадили наших колег і не поділилися з міліцією нашими припущеннями”.

* * *

Підсумку можна сказати, що книжка “Звірята у моєму житті” цікава і для дітей, і для дорослих. Мені особисто, опріч сказаного вище, було цікаво довідатись, що панії у міжвоєнний період полюбляли грати в теніс, волейбол і навіть у ґольф; що коли у Верхньому Синьовидному розпочився сінокіс, то допомагати косарям поспішали й тамтешні відпочивальники — академік Василь Щурат і професор Іларіон Свенціцький. “Вони, — наголошує Лариса Крушельницька, — не боялися, що праця з селянами принизить їх авторитет. Ні. Він збережеться навіки”. І паралель з сучасним так званим “елітним панством”, яке “вважає фізичну працю і спілкування з людьми принизливими для себе. Втім, в яких би елітних “тусовках” вони не крутилися, люди і так їх забудуть. Раз і назавжди, разом з їхніми грішми”.

Або згадка про кубанських козаків. Вони — такий був задум російських імперіалістів — 3 вересня 1914 року вступали до Львова першими. Як брати-українці, “визволителі”. Цей самий політичний прийом мав спрацювати і у вересні 1939-го. Передові більшовицькі загони, які увійшли до міста, були зморені, брудні, та “вже в полудень, — пише Лариса Іванівна, — по бруківках Львова зацокотіли копитами чудові білі, гніді і карі коні, їх вершники, зовсім інакше вбрані, ніж ті перші солдати, мали дуже гарний вигляд. Мама казала, що це кубанські козаки. Вітати козаків вибігло багато людей, вимахували хустинами, квітами, — раділи, що, нарешті, позбулися польського панування”.

І ще одна особливість книжки Лариси Крушельницької: її оздобила своїми ілюстраціями сама авторка. Ці “дитячі” малюнки надають авторським оповідям романтичного колориту, творять інтимно-творчу ауру. Бо вміти писати, малювати, розуміти і дбати про “братів наших менших” у роки розрух, переїздів, воєн — значить любити життя в усіх його виявах, бути цілісною людиною. І які мізерні на цьому тлі всякі модерністи чи постмодерністи, чиї дріб’язково-вульгарні писання підносять окремі газетки, тоді як поруч пульсує жива, повнокровна, хвилююча література. “Звірята у моєму житті”, як і спогади “Рубали ліс...”, — серед неї.

“Світ Європи як світ Заходу і світ Сходу — обидва ці світи мають свою ідентичність”.

КОЛИ ЗАХІД І СХІД ПОЧИНАЮТЬ ГОВОРИТИ

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
“Всесвіт”

Сьогодні для розвитку вітчизняного гуманітарного простору важливо розв’язати такі завдання: сформувати майданчик для наукової дискусії з актуальних питань української гуманітаристики (філологія, філософія, культурологія) в Україні та за її межами; артикулювати публічний діалог української гуманітарної думки в контексті інших культур (слов’янських Росії, країн Балтії, Сходу та Європи). Саме з цією метою на базі Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка за сприяння журналу світової літератури “Всесвіт” (координатори заходу — Галина Усатенко, Дмитро Дроздовський) було започатковано новий проект “Українська гуманітаристика: діалог культур між Сходом і Заходом”, який ставить собі за мету ці завдання. Уже на самому початку вересня в Інституті філології відбулася перша наукова дискусія.

На початку зустрічі Г. Усатенко зауважила: “Перед нами як перед філологами і перед освіченими людьми стоїть комплекс духовно-світоглядних, морально-етичних питань, які визначають сьогочасну Україну. Отже, ми розуміємо цей діалог як початок широкого дискусійного майданчика на основі Інституту філології, який би дав можливість і науково-академічній спільноті, і ширшому зацікавленому колу суспільства проаналізувати, осмислити, побачити весь той спектр гуманітарної науки, який може бути нам доступний, від когнітивної лінгвістики до шевченкознавства, до етнопсихології”. Від імені “Всесвіту” я зазначив, що наш журнал світової літератури від часів свого народження 1925 року був провідником України у світі східної літератури (від Ду Фу, Лі Бо, Басьо до Кендзабуро Ое), і західної (починаючи від Гомера). Тому сьогодні ці дискусії започатковують нову “гуманітарну політику”, коли журнал стає спонукою для полеміки не лише на власних шпальтах, а й роблячи крок до читача з кафедри одного з найпрестижніших університетів України. Про місце України в площині Сходу та Заходу треба говорити лише в компаративістичній площині, оскільки з такої позиції ти розумієш важливу історичну, соціокультурну роль *Іншого*. Влітку мені пощастило взяти участь у роботі XIX Міжнародного конгресу з компаративістики, який проходив у Сеулі. Світова компаративістична спільнота дійшла думки, що культурологічні студії мають стати питомою складовою світової компаративістики. Приємно, що цим проектом ми також в Україні наближаємося до цієї ідеї. І ще один важливий момент: говорячи про *межовість* України між Сходом і Заходом, треба розуміти, що щодо Заходу ми маємо здійснювати політику *реінтеграції*, а щодо Сходу — *діалогізації*.

На фото в центрі — Оксана Пахльовська, ліворуч — Дмитро Дроздовський, праворуч — Іван Бондаренко

Учасниками першої дискусії стали професор **Оксана Пахльовська**, культуролог, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка, завідувач кафедри україністики Римського університету “Ла Сап’єнца”, науковий співробітник Інституту літератури НАН України ім. Т. Г. Шевченка, та професор **Іван Бондаренко**, завідувач кафедри китайської, корейської та японської філології, заступник директора Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Оксана ПАХЛЬОВСЬКА: ***“Між Європою та Азією пролягає простір, який своєї ідентичності не має, простір, який себе ідентифікує з Євразією”.***

— Захід і Схід — це макрокатегорії, надзвичайно складні, які включають у себе дуже багато поверхів, площин інтерпретації. Річ у тім, що категорія Сходу відповідає і в сучасній ментальності Європи, і в сучасній ментальності світу тому безмежному простору, який займає ця категорія, і тому категорія Сходу є надзвичайно багато-, полівалентна у своїх виявах. Ми говоримо про Китай як Схід, ми говоримо про Далекий Схід, говорилося донедавна про Східну Європу тощо. Одначе, ідея Європи як Заходу — це ідея структурована, яка структурується вже впродовж багатьох століть, і сьогодні — я маю на увазі період від кінця Другої світової війни до сьогодні — структурування категорії Європи як західної цивілізації набуло остаточного виміру, оскільки європейська матриця стала базовою для розуміння категорії демократичного світу.

Доволі символічний момент, коли почалося формування самої ідеї Європи, формування і формулювання. На суто теоретичному рівні це була середина-кінець Другої світової війни, коли Європа поставила сама перед собою питання, хто вона є, чому Європа була завжди мозком світу, з одного боку, а з другого, чому в цьому мозкові зародилися такі моторошні фантасмагорії, як дві світові війни і, зокрема, нацизм.

Тому аналіз категорії Європи завжди проходив не лише історичні площини, не лише культурні площини, а й площини моральні. Тому мені дуже цікава теза, як вона заявлена в прес-релізі цієї дискусії, про категорію вини і про категорію сорому, як дві ідентифікаційні категорії цих макропонять — Схід і Захід, Захід і Схід.

Протиставлення Сходу і Заходу відбулося ще в давньогрецькі часи, власне кажучи, Давня Греція є батьківщиною сучасної Європи. У Давній Греції сформувалася категорія свободи як базова категорія європейської цивілізації, сформувалася категорія громадянства, громадянина як базові категорії демократичного світу. В давньогрецькій літературі вже було абсолютно чітке це протиставлення Заходу супроти Сходу, Захід versus Схід, як Схід перський, Схід автократичний супроти грецької моделі, афінської моделі демократичного світу. І від Гомера і далі, у Есхіла, у філософів і письменників грецької давнини ми знайдемо це протиставлення грецької моделі супроти перської моделі. Греки казали, що у нас всі громадяни є вільні, і той, хто нами керує, чує голос народу. В той же час, Схід — це система, де лише одна-єдина людина є вільною, і це людина, яка є володарем.

Уже в давньому світі відбувалося протиставлення Європи в тих параметрах, у яких вона бачилася, супроти варварів. Варварським світом називався будь-який інший світ за межами Європи, і це був насамперед східний світ. Тобто, ця категорія варварства як чужості, варварства як світу, де немає свободи, і світ, де немає свободи, — цей світ варварський. Це була концепція у давньогрецькому і давньоримському світі.

У середньовіччі Європа ідентифікувалася з територією поширення християнства, але вже у Середньовіччі християнська Європа включила у свій культурний розвиток потужний східний компонент. Це був арабський Схід, який фактично є однією з основ європейської літератури.

Далі Європа ідентифікується з розбудовою інституцій. Можна згадати Макіавеллі. Народжується політична Європа. І в той же час, у період Відродження в Європі з’являється концепція *Іншого*. Європейські філософи, такі як, наприклад, Монтень, ставили питання про інший світ, про той світ, який християнська Європа називала варварським, опротестовували цю позицію і казали, що насправді варварським є християнський світ, який, з одного боку, проповідує любов до ближнього, а з другого боку, цього ближнього знищує, як це вже було в часи після відкриття Америки, коли почалося нищення індіанських племен з боку західних народів.

Таким чином, надзвичайно важлива категорія Іншого, яка постає в європейській культурі і далі розвивається до Просвітництва через усі віки, розвивається дуже сильна критика європейської історії, європейської позиції у світі.

У Відродженні Європа ідентифікується також і з *Respublika literarum*. Це термін Петрарки і низки видатних мислителів європейської культури, які під *Respublika literarum* мали на увазі об’єднання інтелектуалів Європи, сполучених між собою спільними ідеалами, моральними і культурними, тобто, освіта, рівень культури стає ідентифікаційним кодом європейської реальності.

Надзвичайно важливим періодом для формування ідеї Європи є *просвітництво* і процес *секуляризації*. Тобто фактично від Відродження і далі йде глибокий процес секуляризації, вивільнення через Еразма Роттердамського, через постановку питання про необхідність свободи людської думки, свободи почуттів, свободи релігійного вибору. Як ви бачите, категорія свободи розширюється і охоплює дедалі більше і більше просторів людського буття. У Просвітництві секуляризована Європа знову-таки ставить питання про *інший* світ. Вольтер казав, що Схід нам здається варварським, далеким від нас, непізнаваним. Насправді Схід — це велетенські культури. Він говорив і про Китай, і про Індію. Навіть була дуже сильна в тогочасній Європі така сходофілія, на різних рівнях вона реєструвалася.

З XIX сторіччя починається не зближення, а взаємне пізнання двох світів, Сходу і Заходу. В цю “цивілізаційну розмову” входить Візантія, і починається тривалий процес протистояння східного і західного християнства. Кінцеву точку цього протистояння і фіксує Гантінґтон. **Християнство у Західній Європі слугувало ідентифікаційним кодом Європи, але Європа пройшла дуже потужний процес секуляризації, і християнство стало однією з ознак європейської еволюції.**

Водночас, східне християнство, яке себе протиставило західному християнству, в кінцевому пункті ніби протиставило себе Європі, а тим самим вивело себе з самого християнства. Сьогоднішня лінія візантійсько-монгольська, про яку говорить Гантінґтон, про яку говорить російський історик Афанасьєв, — це лінія, яка веде до вилому православ’я в російському варіанті з історії християнства, тому що воно протиставляється Європі, протиставляється демократичному світові. Гантінґтон практично говорить про те, що православ’я в його російській версії зливається, утворює єдиний континуум зі світом ісламу як фундаменталістської релігії.

Словом, ми зараз перебуваємо в процесі формування нових “старих” ідентичностей глобалізованого світу, і цей процес не просто складний, він надзвичайно небезпечний.

Тобто світ Європи як світ Заходу і світ Сходу — обидва ці світи мають свою ідентичність. Диверсифіковану всередину, багатогранну, полівалентну, але вони мають свою ідентичність. Між ними пролягає простір, який своєї ідентичності не має, простір, який себе ідентифікує з Євразією. Це неоєвразизм російський, який веде лінію від євразизму 20-х років XX століття. Однак ця теорія повернулася в Росію, і вона проліферує зараз на українських теренах і скрізь, де може ще проникнути, на теренах, не охоплених Європою. Неоєвразизм, який стверджує, що існує ця неоєвразійська територія, євразійська територія. Якщо коротко охарактеризувати цю теорію, можна сказати, що є Захід, є Схід, є Європа, є Азія, але Євразія не тільки не стала і Європою, і Азією, а вона не стала Європою і не стала Азією.

Іван БОНДАРЕНКО: ***“В принципі, ми більше потрібні Сходу, цікаві Сходу, ніж Заходу”.***

— Українців я завжди відносив, і себе в тому числі, до європейців. Україну я бачу лише в Європі, проте ми надзвичайно мало знаємо Схід. Знання Сходу, справжні знання, ґрунтовні, глибокі набагато виразніше допомогли б нам зрозуміти власне місце в цьому світі, влас-

ну культуру, власну літературу, власну історію. Тому я апологет саме дослідження Сходу.

На мій погляд, все-таки історія розвивається по гегелівській спіралі. Були часи, коли на вищому щаблі опинялися східні країни. Але коли ми з вами ще в шкурах ходили, китайці вже складали перші поетичні антології, вже винайшли порох, вже знали, що таке компас, що таке суднобудівництво тощо. Потім, звичайно, були спади, були відставання. В середні віки після буржуазних революцій піднімається по цій спіралі на вище місце Європа, європейська культура.

Але зараз, на мою думку, ми почали вивчати саме східні мови з таким ентузіазмом, бо по цій спіралі на перше місце виходить усе-таки Схід. Це ще тільки початок цього сходження. Але погляньмо на Китай. Криза у світі, а вони як розвивалися 12-відсотковими темпами, так і продовжують, уже обігнали Японію за валовим національним продуктом.

У принципі, ми більше потрібні Сходу, цікаві Сходу, ніж Заходу. **Захід вважає, що ми ще не доросли до їхнього цивілізаційного рівня. Ми просимося в Європу — нас не пускають.** Туркам легше отримати візу до Німеччини, ніж українцям, а арабам у Францію. Я не маю нічого проти турків і арабів, але якщо вже ми цивілізаційно близькі, то чому в нас такі проблеми виникають із отриманням віз. Тоді як наші студенти, які вивчають східні мови, отримують ці візи без жодних проблем. Більше того, безліч грантів. Можливо, пані Оксана не знає, але 80 % наших студентів, які вивчають східні мови, їздять на мовне стажування, піврічне і річне, до цих країн.

Щодо цитати з Гантінґтона, що запропонована нам як основна тема для дискусії, то я відшукав цю цитату, і ось її зміст. В ісламській, конфуціанській, японській, індуїстській, буддистській, православних культурах майже не мають будь-якого відгуку такі західні ідеї, як індивідуалізм, лібералізм, конституціоналізм, права людини, рівність, свобода, верховенство закону, демократія, вільний ринок, відокремлення церкви від держави тощо.

Тут я не погоджуюся. До речі, зрозумів, у чому проблема, коли пані Оксана сказала, що Гантінґтон розглядає православ’я в його російському варіанті. Чому? Тому що Греція православна країна. Вибачте, але це осереддя європейської культури. Вона стала пізніше православною, звичайно, але вона чудово себе почуває серед європейських народів. Те ж саме Болгарія, Сербія. Звичайно, це інші культури, інший варіант християнства. Але мені здається, особливих проблем у них не буде. Чи втратять вони свою ідентичність, як пані Оксана сказала? Можливо, певною мірою. Але чи буде це втрата? Ви згадайте японців. Коли вони запозичили буддизм, вони не відмовилися від синтоїзму. Якщо ми викинули своїх дерев’яних істуканів, Перуна, Даждьбога і т.п. у Дніпро, то японці зберегли синтоїзм, прийнявши буддизм. Ці релігії абсолютно мирно співіснували віками і співіснують зараз. Потім конфуціанство і християнство зараз взяли майже мільйон японців.

Тобто вміння сприймати *іншого*, поєднуючи органічно з власним, — ось цьому нам треба повчитися, можливо, саме у японців.

Пані Оксана вже згадала, що цивілізації Заходу і Сходу іноді поділяють і характеризують як цивілізації культури вини щодо Заходу, і культурою сорому щодо Сходу. До речі, ці терміни до обігу ввела американська дослідниця, психолог Рут Бенедикт 1946 року, написавши книжку “Меч і хризантема”. Невеличка книжка, надзвичайно цікава. Зробила вона це на замовлення кого б ви думали? Військової американської адміністрації. На той час Японія була переможена, і американці довгий час залишалися, допомогли японцям написати власну конституцію і т.п.

Іноді культуру Заходу називають культурою дії, а культуру Сходу — культурою шляху, культурою пошуку засобу. Причому тут уже втручається релігія, оскільки в Біблії чітко написано: і поставив Бог людину над тварями і гадами. Тобто зразу християнство ставить людину в центр цього світу, центр природи. І людина Заходу, сприйнявши ці ідеї, справді відчуває себе господарем становища, вона намагається підкорити оточуючу природу. До речі, і атомна енергія, атомна бомба, і бактеріологічна зброя — це все винаходи Заходу. А коли китайці винайшли порох, то могли б, створивши гармати, створивши зброю, завоювати весь світ. А вони протягом століть використовували цей порох винятково для феєрверків. Коли порох потрапив до європейців, перше, що вони зробили, — це гармати і мушкети. От вам певна різниця у наших світосприйняттях.

Прикладне мистецтво — теж велика різниця. Якщо для нас прикладне мистецтво перетворюється на предмети розкоші — годинники, посуд, порцеляна має бути в золоті, то в Японії, наприклад, і в Китаї цінується не матеріал, а майстерність виготовлення. Це може бути звичайна глина, а чашка з цієї глини коштуватиме набагато більше, ніж позолочена порцелянова чаша.

Музика. Назвіть мені хоча б одного відомого японського композитора рівня Бетховена, Баха, Моцарта, Шумана. Ні. Самі японці чи китайці не назвуть. Чому, як ви вважаєте? Та тому що вони всі композитори, всі музиканти. Я не бачив жодного японця, який би не вмів грати на якомусь музичному інструменті. У нас вчити дитину гри на піаніно — це вже підняти її на щабель вище інших дітей.

І література. Коли вперше європейці в перекладах познайомилися з японською поезією, це був справжній шок. Це було наприкінці XIX століття. З’явилися перші переклади, антології Астона, Юдіт Конф’є, французька перекладачка, переклала японську поезію. Відомий французький літературознавець Жуль Ренар, поет, засновник однойменного журналу свого імені, дуже популярного у Франції в кінці XIX століття, в одній статті під впливом японської поезії, зокрема японської хайку, писав: “Прекрасним є все на світі. Про свиню слід говорити так само, як про квітку. Я переконаний, що будь-який опис, що містить понад 10 слів, не є уявним, тобто, не є художнім. Щодо майже всієї існуючої європейської літератури можна сказати, що вона занадто довга. Життя слід зводити до його найпростіших проявів”.

Уміння східних людей у малому, в близькому побачити космос, всесвіт найкраще віддзеркалює вірш хайку Їди Дакоцу, це сучасний поет XX століття, процитую у перекладі:

В росинку вгледівшись,
Що з листячка звиса,
Себе, самотнього,
під Місяцем побач.

От головна відмінність між Заходом і Сходом полягає в тому, що західна людина намагається підкорити цей світ будь-якими шляхами: стати наймогутнішим, чи над природою, чи над іншим народом, звідси ці безкінечні європейські війни. Тоді як східна людина намагається знайти своє місце в цьому мікро- і макрокосмосі.

Оксана Пахльовська:

— Важко вибрати категорії, які мають бути підставовими для порівняння Заходу і Сходу. Я вибрала категорію ***свободи:*** свободу індивідуальності, свободу людини і закону, тому що це категорія, яка супроводжує всі етапи розвитку, попри все, європейської цивілізації. Я не згоджуюся з тезою, що європейська цивілізація за своїми ознаками — це загарбницька цивілізація, а східні цивілізації чи цивілізація в цілому — це цивілізація, яка позиціонує себе як охоронна щодо природи, щодо космосу. Людина скрізь людина. Казав Марк Твен: *“Скажіть мені, що ви людина, і я зрозумію, що ви погана істота”*. Тобто людина скрізь загарбник, людина скрізь творець, людина скрізь деструктор, людина скрізь будівник. Але градації цього будування і руйнування ми можемо реєструвати на кожному етапі окремо.

Тому прекрасні приклади з поезії ми можемо продемонструвати і в європейській, і в східній літературі. Але зазначимо, що Китай одна з країн, які найбільше отруюють атмосферу, Китай не підписує протокол Кіото. Коли Західна Європа робить максимум зусиль для того, щоб хоч якось навернути світ до екологічної проблеми (згадайте внесок щодо цієї проблеми північноєвропейських народів, скандинавських народів), то Китай жодним чином на це не реагує.

Тепер щодо віз. Я думаю, всі ми знаємо, що Стамбул, місто, яке османська культура, східна культура відібрала у західної культури. По суті, Константинополь, тепер Стамбул, сьогодні ближчий до Європи, ніж Київ. І це страшний ляпас Україні, ляпас із боку Європи, але це плата за недостатню ідентичність, за корумповану концепцію ідентичності, яку Україна дозволила нав’язати собі, яку вона сама розвинула у своїй культурі, за те, що Україна не зуміла, не захотіла, не змогла, не була здатна виокремити і розбудувати свою європейську ідентичність, яка в ній закладалася в XVI—XVII і в інших століттях. Це страшна плата за зраду цієї ідентичності.

Я не сказала, що не буде особливих проблем у Болгарії і Сербії з Європою. Питання присутності Греції в Європі — це питання значно складніше, ніж його можна було б ліквідувати кількома фразами. Я лише хочу нагадати про книжку Вебера, початку XX століття, який прогнозує, які країни будуть найрозвинутішими в недалекому майбутньому. Вебер говорить, що найрозвинутіші країни — це країни протестантські. І так воно склалося. Потім ідуть країни католицькі, а потім уже країни православні.

Східні країни характеризуються тим, що вони не визнають своєї вини за скоєні злочини. Тому й легко говорити, що вони не вели війн, легко говорити, що за комунізм відповідальний хтось інший. Ні, за комунізм відповідальні ті, на чиїй ідеї будувався комунізм, а це була російська ідея, так як основою нацизму була пангерманська ідея.

Тому втрата ідентичності загрожує тим країнам, які йдуть у Європу без достатньої своєї ідентичності в момент входу. Польська дослідниця романтизму Марія Яніон написала надзвичайно цікаву книжку напередодні входу Польщі до Європи: так, але разом із нашими мертвими. Тобто наша пам’ять, наше минуле, ми його повинні мати завжди при собі для того, щоб не втратити ідентичності.

У ДУБНО ПОВЕРНУВСЯ 550-РІЧНИЙ КНЯЗЬ ОСТРОЗЬКИЙ

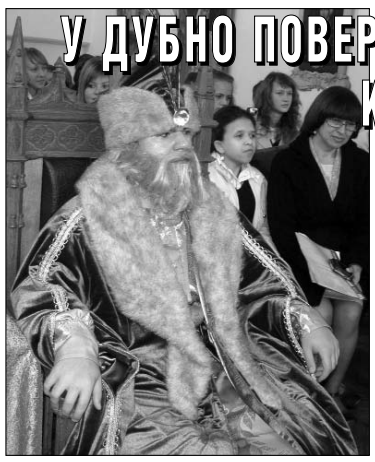

В епоху середньовіччя український князь Костянтин Острозький (1460 — 11 вересня 1530) був одним із найвидатніших полководців і політичних діячів на тодішніх європейських теренах. На його рахунку 76 переможних битв із татарами, волохами, московітами тощо. Сучасники називали його некоронованим королем України-Руси. Наразі інтерес до цієї неординарної особистості знову пішов по висхідній і пов’язаний він із поважною датою — 550-річчям від дня народження Костянтина Острозького. На цьому тлі особливо яскравим та повчальним виявився проект, який пройшов у місті Дубні, де в тутешньому монастирі зачасти проводив час “Руський Ганнібал”, як його називали. Протягом декількох місяців школярі дубенських навчальних закладів по крупинці збирали матеріал про свого славного попередника, писали наукові роботи про його діяння та спадщину, а в кінцевому результаті захищали дослідження на історико-краєзнавчій конференції. Таким чином створився величний літопис про головного достойника з роду Острозьких. Ця колективна праця нині чи не найґрунтовніше, найдостовірніше та найрізноманітніше подає образ великого сина України, попри те, що над його спільним створенням працювали зовсім юні дослідники.

Євген ЦИМБАЛЮК,
Рівненська обл.

Ідея проекту належить заступнику міського голови Дубна Олександру Карпюку, котрий, власне, і забезпечив вирішення усіх організаційних питань проекту, надавши йому навіть середньовічного духу. Річ і тім, що в роботі конференції взяв участь сам Костянтин Острозький — стилізований. Почалася конференція на тих теренах, де півтисячоліття тому бував князь. Зараз тут знаходиться Спасівська церква, а раніше — Спасо-Преображенський монастир, куди приїздив власник Дубна і в оригінальний спосіб постився. Зокрема переодягався у простий селянський одяг, залишався у храмі наодинці і, стоячи годинами на колінах, читав молитви до Бога. Цікава історія з іконою, яку князь подарував монастиреві, і яка стала чудотворною, віками дарувала Дубну свою благодать, а за радянських часів безслідно зникла.

Загалом подібних фактів, які характеризують і патріотичність, і жертовність, і любов до отчої землі Костянтина Острозького, збереглося чимало, і учні у своїх працях залюбки використовували їх. Приміром, Анна Жомко зі школи № 1 зосередила свою увагу не тільки на виграних князем баталіях, а й на поразках. Вірніше, на умінні робити висновки з цих поразок. Андрій Лукащук (школа № 3) зробив акцент на княжому меценацтві. Владислав Ролдугін (школа № 5) зосередився на розбудові волинських міст та Києво-Печерської лаври за сприяння князів Острозьких. А ось Анатолій Кондратюк дійшов висновку: якби керманичі України, починаючи з 1991 року, так ревно обстоювали інтереси своєї держави, як князь Костянтин Острозький, то за своєю могутністю Україна нині стояла б на рівні із передовими європейськими державами.

Прикметно, що завершальний етап конференції пройшов у відреставрованому тронному залі Дубенського замку — на зразок минулих віків. З цього приводу юні дослідники заявляли, що сама аура залу переносила їх у той час, коли жив та діяв князь Костянтин Острозький.

Іще одне заглиблення у минувшину юні історики мали змогу зробити завдяки електронній книзі директора Державного історико-культурного заповідника міста Дубна Петра Смоліна “Князі у Дубні”, котру разом з історичними вимпелами отримав кожен учасник конференції.

“Світ значно багатший і цікавіший, ніж той, що нам нав’язують!”

ВЛАД ТРОЇЦЬКИЙ: «ДЛЯ МЕНЕ ГРОШІ НЕ КРИТЕРІЙ УСПІШНОСТІ»

Із відомим режисером, засновником центру сучасного мистецтва “ДАХ” та гурту “ДахаБраха”, президентом Міжнародного фестивалю ГОГОЛЬFEST Владом Троїцьким ми розмовляли про речі прості і складні водночас. Про театр, самоідентифікацію, професіоналізм, успішність. А ще про те, чого не вистачає Україні, щоб бути повноцінною державою.

— Ви очікували, що ГОГОЛЬFEST відвідає близько 250 тисяч осіб, прогнози справдилися?

— Мені складно говорити. Але на відкритті фестивалю на Майдані, за різними підрахунками, було від 60 до 100 тисяч. А через кіностудію Довженка в перший день, 5 вересня, пройшло 50 тисяч відвідувачів. Отже, те, що загалом було більше 100 тисяч осіб — це стовідсотково.

— З’явилася інформація, що, можливо, ГОГОЛЬFEST-2011 розташується на приватній території. Це так?

— Була така думка. Зараз ведемо переговори щодо цього. Другий варіант — це, можливо, ВДНГ. А третій — найбільш реальне місце — кіностудія Довженка.

— Цього року “ДахаБраха” виборола Гран-прі премії ім. Курьохіна. Коли Ви створювали гурт, на що сподівалися? Яку мету ставили перед собою?

— Із самого початку ми створювали прекрасний музичний проект. Я був впевнений, що це якісний проект, і він таким став.

— Ви впливаєте на вибір репертуару, творчу складову “ДахиБрахи”?

— Безперечно, впливаю, хоча останнім часом вони все більше працюють самостійно.

— Ви для себе якось поділяєте мистецтво на елітарне і масове? Та ж “ДахаБраха” популярна, але водночас і непроста. А якщо непроста, то, відповідно, елітарна?

— Я розрізняю мистецтво погане і хороше. Бо є музика, яку важко назвати мистецтвом неспеціалістам, а те що справді хороше, воно і є хороше.

— А як бути з театром? За якими критеріями можна зрозуміти чи театр хороший?

— Немає жодних критеріїв. Це так само як відрізнити хороше кіно від поганого. Але з кіно, звісно, простіше. Тому що можливостей побачити гарний фільм більше, ніж побачити хороший театр. Але є комерційне кіно, яке нічого спільного з мистецтвом не має, але професійно зроблено. Також є театр, який займається професійною комерцією. А є театр інший.

— І як же зрозуміти, де театр справжній?

— Відчути! Зачіпає він твої почуття, пробуджує інтелект, душу — хороший театр. Не пробуджує нічого — поганий. До речі, до нас, на відміну від багатьох інших театрів, ходить молодь. Бо, як правило, театральні вистави більшою мірою дивиться немолодий глядач. Це швидше буржуазна розвага. Тому наші публіки не перетинаються. Я не кажу, що це погано. Ми подобаємось одному глядачу, іншим подобається театр Лесі Українки або театр Франка. Там пані вигулюють самих себе або своїх чоловіків. Чудово, свята справа, але, зрозуміло, такий театр не впливає на сучасну свідомість.

Мене особисто цікавить театр, який може сучасною мовою розмовляти з сучасною свідомістю. Театр, який не заграє з публікою, а веде діалог на рівних, не моралізуючи. Водночас театр має ставити дуже гострі і страшні питання.

— Ваш театр не розважає.

— Це точно. Розумієте, театр — не розвага. Це надто серйозне мистецтво. Серйозніше за кіно. Тому що це живе спілкування. Дуже давнє мистецтво, надто архаїчне й містичне для того, щоб просто розважати. У ньому концентрується якась ідея нації. Те, що є ця країна. Держава, що не має чітко сформульованої сучасної культури, — це просто збіговисько людей на обмеженій території.

І в нас дуже сумна ситуація. Україна й українці — це здебільшого люди, які не хочуть жити у своїй країні. Вони мріють виїхати якщо не з країни, то з місця, де вони живуть: зі свого села до райцентру, з райцентру до обласного центру, звідти — до Києва. З Києва до Москви, Берліна, Лондона. І це незалежно від матеріального становища, соціального статусу. Біднібагаті люди всі мріють про це.

— Як Ви вважаєте, чому це так?

— Тому що немає віри. Київ знаходиться на зламі двох цивілізацій, з абсолютно різними векторами свідомості. З одного боку, європейська цивілізація, побудована на постпротестантсько-католицькому світогляді, з його гуманістичними цінностями, де головне — особистість, а держава друге. З другого — Росія, Китай, Японія з їхнім: держава все, особистість ніщо. У нас немає поваги ні до особистості, ні до держави. І немає навіть нічого цементуючого. В Західній Україні “цементує” релігійність, яка додає відчуття свого народу, нації. А коли переходимо за Дніпро, тут уже незрозуміло хто ти. Московський Патріархат, Київський... Релігійність слабшає, а замінити її нічим. Тому єдине, що може об’єднати країну, як не банально — це культурні інновації. Для мене ГОГОЛЬFEST — один із таких об’єднавчих проектів. Тому що він неконфронтаційний у ставленні до зовнішнього світу, він об’єднує Україну, в ньому немає конфлікту. У нас позиція аполітична, але державотворча. І найголовніше — якість фестивалю дозволяє молодим людям пишатися українським продуктом. Це теж дуже важливий аспект самоідентифікації — “Зроблено в Україні”.

Можна, звичайно, говорити, що горілка зроблена в Україні, що найкрутіше пиво зроблено в Україні, але це дуже сумнівна гордість. А речі культурні — це щось безумовне. Успішність дає імпульс.

— Успішність і творчість можуть існувати разом?

— Дивлячись, що вважати успіхом. Якщо ми говоримо про гроші, то для мене це точно не критерій успішності. Більшість наших людей, українців, які мають гроші, — для мене, навпаки, символ неуспішності. Так, як вони живуть, про що вони говорять, про що думають, які в них стосунки з дітьми, як до них ставляться люди — це, швидше, втілення того, як би я не хотів жити. Для себе я визначив критерій успішності: це те, що ти можеш віддати. Або подарувати. Що більше ти можеш подарувати, то успішніша ти людина. Подарувати не гроші, а знання, талант, увагу, кохання, дружбу. Це те, що безоплатне. Але тут теж потрібно вміти дарувати, мати що дарувати, знайти людей, яким це потрібно. І найголовніше — не чекати, що тобі скажуть “дякую”. Тому що це не угода. Ось я дав, а тепер скажіть який я великий.

— І все ж більшість справді цікавих творчих людей, мабуть, не вважають себе успішними.

— Зневіра — реальна проблема України. “Чому я не роблю? Бо я нікому не потрібен!” Але це знову ж самовиправдання, спекуляція. Усі ці розмови від лукавого, бо це байдужість до власної долі та долі своєї країни.

Водночас я визначаю для себе ГОГОЛЬFEST як історію паралельної України, яка перебуває поза медійним простором. Там беруть участь ті люди, яких немає на ТБ, в журналах-газетах. При тому, що вони, насправді, надія України. Це та молодь, яка може створювати нове.

— Щоб було кому дарувати, все одно потрібна якась популярність...

— Ми особливо рекламою ГОГОЛЬFESTу не займаємося, не робимо якогось піару, проте відвідувачів завжди багато?

— Багато.

— Отже, наші щирі посилання отримали відгук. Те саме буде з будь-якою іншою справжньою справою. Звичайно, не відразу... Але, звісно, потрібно вміти наполягати на своєму, вміти стояти. Зрозуміло, що мені особисто було б набагато простіше займатися власною егоїстичною історією. В мене є багато пропозицій і запрошень із закордону. Безумовно, в хвилини сумнівів, які теж у мене бувають, — адже я не бездоганний воїн із прозорими очима, — думаю про це. Все-таки організація фестивалю такого рівня без державних коштів, у кредит — це неймовірне напруження духовних, моральних, фінансових сил. Тому буває, що подумаєш, — краще займатися особистою кар’єрою. Поставити самому собі виставу, яка буде однозначно затребувана, в якій буде ангажемент по всьому світу. Вкласти гроші в ту ж “ДахуБраху”, в новий театр, щоб не тулитися в цьому приміщенні... Але ж у мене є син, який росте і який має бачити в цій країні приклади не егоїстичної, а нормальної альтруїстичної поведінки. Не тільки себе віджати, відібрати...

— Саме цьому зараз вчать скрізь.

— Зараз так: вкрав і зміняв. Але мені це нецікаво. Тому що я розумію: всіх грошей все одно не заробиш. Не будеш же ти весь час жерти ложками чорну ікру. Ти можеш купити собі 5-10-20-30 автівок, побудувати гараж і переходити з “бентлі” в “ролс-ройс”, але мені це нагадує поведінку якогось розбещеного хлопчика, якому надарували іграшок, а він не знає, що з ними робити. І така свідомість у людей, які збирають яхти-автомобілі. Свідомість восьмирічної дитини. Зріла свідомість — це коли людина розуміє, або хоча б запитує себе, навіщо вона прийшла у цей світ. Ну не для того ж, щоб зжерти 50-100 устриць і пити вино по 300 євро за пляшку!

— Ви себе відчуваєте одинаком чи бачите союзників? Є такі люди в полі Вашого зору?

— Ви знаєте, є. Але, по-перше, цих людей не так багато. По-друге, немає комунікативної ланки. Бо неможна використовувати тільки Інтернет — він девальвує людські стосунки. Немає формату для того, щоб транслювати серйозні думки. ТБ, газети, журнали — не формат. Отже, немає діалогу. А в Києві ще й нема постійного місця, де такі люди можуть зустрітися. І це проблема відсутності урбаністичної міської культури. Тому що в тому ж Львові такі місця існують. На ГОГОЛЬFESTі нам вдавалося створити середовище, коли ти розумів, що тут зібралися люди однієї крові.

І в цьому був плюс саме кіностудії Довженка, там було більше комунікативного простору, яке в “Мистецькому Арсеналі” було складніше організувати.

— Чи правда, що Ви плануєте відкрити новий мистецький центр у Києві?

— Я хочу це зробити і намагатимуся це зробити, якщо все буде добре. Але це мрія. Про мрію краще не говорити. Бо чи вийде — я не знаю, тому що це дорогий проект. Вартість такого центру до 20—30 мільйонів доларів. Звичайно, держава мала б цьому проекту якось посприяти. Бо держава, яка не дає надії своїм молодим і не впроваджує культурні програми, які пов’язані з їхнім формуванням, — це... Не тільки ж футбол!

— Часом здається, що тільки...

— Футбол — це чудово. Але на футболі не зробиш країну! Не буває такого. Має прийти розуміння, що для того, аби була держава, потрібно робити щось, за що буде не соромно перед своєю молоддю. Робити те, що можна показати зовні, щоб якимось чином презентувати країну у світі.

— Яким чином можна формувати у людей смак?

— Ну, знову-таки, наводжу приклад ГОГОЛЬFESTу. Там йшли найскладніші концерти академічної музики. Дуже гарна програма. І молоді люди, які ніколи, ні за яких обставин не могли б потрапити до філармонії, сиділи і слухали. Там були повні зали. Ми створили зону модну й актуальну, і молодь відчула свою причетність не просто до тусовки, а до чогось справжнього. Такі речі дають імпульс відкинути цинізм, відкрити свою душу, очі, інтелект і почати розрізняти репертуар сучасної академічної музики і т. п. Після таких заходів у людей вимальовується якась картина світу. Бо, якщо дивитися наш телевізор, — картини світу немає. Є збіговисько виродків, і ти не розумієш, чому повинен слухати те, про що ці люди говорять. Це, ну, ніяк не стосується тебе. Хіба може нормальна людина перейматися тим, хто займається газом, або хто головний в Обленерго? Це винятково професійні речі. А світ значно багатший і цікавіший, ніж той, що нам нав’язують!

Спілкувалася
Леся КОВЕРЗНЄВА

КОТРА ГОДИНА, КИЯНИ?

Дмитро МАЛАКОВ,
Музей історії Києва
Фото **Олеся ДМИТРЕНКА**

Здавалося б, у чому проблема! Так, колись люди не мали потреби знати час із точністю навіть до години, а тим паче — до хвилини чи секунди. Тисячоліттями життєдіяльність кожного впродовж доби регулював власний біологічний апарат.

Найдавнішим пристроєм для визначення часу є сонячний годинник (гномон). Він відомий із 547 р. до н.е. У Києві ці безвідмовні (щоправда, лише сонячної днини!) прилади виготовив наприкінці XVIII ст. математик француз Брульйон як наочне приладдя для спудеїв Києво-Могилянської академії. Мурований стовп у стилі бароко з чотирма гномонами зберігся на подвір’ї колишнього Братського Богоявленського монастиря на Подолі. Ідентичні прилади Брульйон зробив для фонтана “Самсон”.

Наступним етапом визначення часу для загальноміського користування стали баштові механічні годинники, що приводилися в дію за допомогою підвішеної ваги. У всіх містах Європи годинник на вежі мерії — важлива й неодмінна ознака розміреного в часі життя. У Києві такий годинник під назвою “дзиґарі” з’явився вперше наприкінці XVII століття. Він містився на вежі магістрату, на тому ж таки Подолі. Ззовні складний механізм прикрашала мідна скульптура Архістратига Михаїла. Годинник мав пристрій, за допомогою якого святий покровитель Києва щогодини вдаряв списом змія, з пащі якого сипалися іскри. Наглядав за годинником спеціально приставлений майстер. Львівський купець Мартін Грюневег, побувавши в Києві, слушно зауважив, що київські дзиґарі — “рідкісна річ для цих країв”.

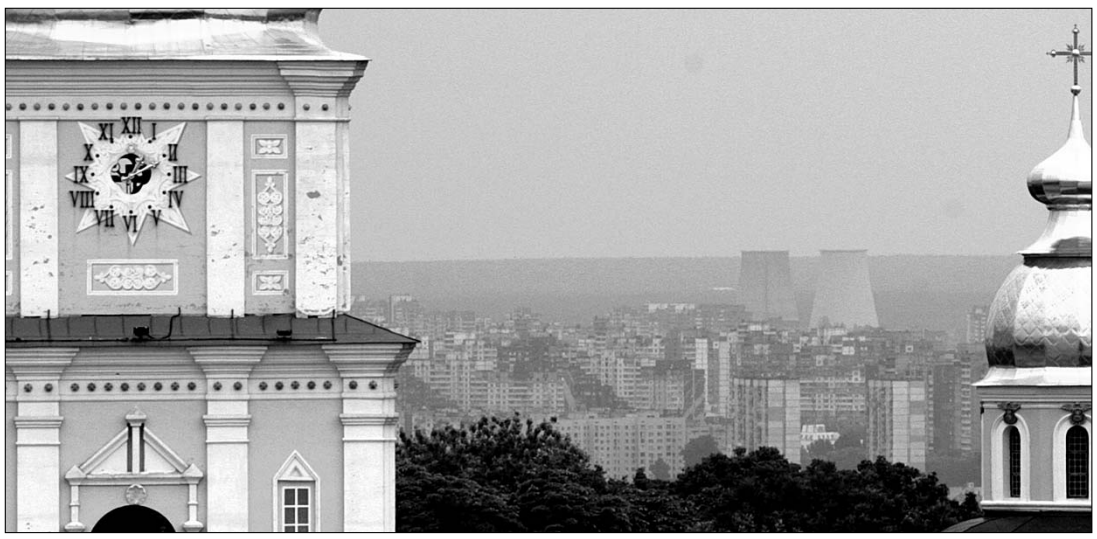

1744 року на щойно споруджуваній Великій дзвіниці Києво-Печерської Успенської лаври лаврський підданий Павло Чернявський виготовив і встановив баштовий годинник. 1758 року цей годинник замінили іншим, роботи бердичівського майстра Адама Левинського. Механізм діяв тридцять років і лише потім його переробили. Наступний годинник встановили 1903 року. Нові дзиґарі виготовила московська фірма Андрія Єнодіна. Механізм вагою 4,5 тонни встановлено на четвертому ярусі. Три гирі вагою 25, 45 та 50 пудів (тобто 400, 720 та 800 кг відповідно), підвішені на тросах загальною довжиною 123 метри, забезпечують хід цього годинника. Комплект з семи дзвонів напрочуд мелодійно щочверть-години грає гаму, а великий восьмий дзвін відбиває години. Ще один сонячний годинник стояв неподалік Великої дзвіниці.

На великому й просторому терені Лаври, де розклад богослужінь упродовж доби підпорядковувався суворому уставу студійського монастиря, не було потреби в годинниковому циферблаті. Тут важливо лише чути, котра година. Отже, будь-якої пори дня й ночі всі мешканці, прочани та відвідувачі заповідника дізнаються про час на слух.

Лаврські дзиґарі спіткала доля багатьох пам’яток культури, які стали жертвами злої більшовицької волі. Щойно 19 вересня 1941 року на Великій дзвіниці Лаври замайорів прапор Вермахту, як підпільники запалили дзвіницю, не шкодуючи її двохсотлітньої давнини. Збереглося й німецьке фото — Велика дзвіниця, оповита димом.

1948 року хід лаврського годинника відновив майстер-арсеналець Іван Якович Левченко, який упродовж наступних щонайменше двох десятиріч щотижня піднімався на дзвіницю, вручну за допомогою лебідки поновлюючи хід дзиґарів.

Ще один старий київський баштовий годинник, оснащений циферблатом і дзвонами, діє від 1864 року в Троїцькому монастирі на Видубичах.

Трохи заглибимося в минуле. Близько 1500 року в Нюрнберзі було винайдено пружинний годинник — прототип механічного кишенькового.

Принцип маятникового годинника запропонував італієць Галілео Галілей, а розробив 1642 року його син. Дещо пізніше й незалежно від Галілеїв, 1658 року голландець Християн Ґюйгенс винайшов найточніший маятниковий годинник.

Із розповсюдженням механічного годинника, що завжди був досить коштовним та не зовсім точним приладом, виникла потреба у перевірці правильності його ходу.

У Києві точний час за сонцем та зірками визначали вчені астрономічної обсерваторії університету св. Володимира, заснованої 1845 року. Вона існує й досі, розміщена на одній із найвищих точок міста — давньому бастіоні, який колись вільно панував над широкою, ще не забудованою долиною річки Либідь. Сюди, до Обсерваторного провулку, приходили звіряти показання міські годинникарі. За давньою цеховою традицією цих “охоронців часу” у вітрині майстерні виставляли кращий годинник, що йде точно. Перехожі могли звіряти свої годинники на ходу.

У Державному архіві Києва зберігається (мовою оригіналу) “Дело по предписанию Г[осподина] начальника губернии о высылке ежедневно часовщика на Обсерваторию для распоряжения о выстреле из пушки в полдень”. Справу почато 22 лютого 1863 р. і закрито 21 червня 1865 р.

Отож у лютому 1863 року київський військовий губернатор побажав, аби з валів Київської фортеці ополудні стріляли з гармати для звірення всіх годинників у місті. З цього приводу цивільний губернатор 18 лютого звернувся до київського міського голови, аби той доручив годинникареві університетської обсерваторії з’являтися (з перевіреним годинником) щодня на 12 годину до прапора на Спаському бастіоні (над теперішнім парком Слави), де біля зарядженої гармати мала стояти напоготові обслуга. Витрати на порох мала покривати зі своїх прибутків міська управа.

25 лютого губернатор поцікавився в міського голови, чи зроблено належне розпорядження?

Однак відомий київський годинникар швейцарець Целестін Верле цілком резонно виставив вимогу: сплачувати йому 180 рублів на рік — на візника.

Не відомо, чи пролунав хоча б один постріл, бо начальство змінило власне рішення, і вже 2 березня 1863 року точний час визначали за іншим орієнтиром — ополудні злітала сигнальна ракета з майдану перед Михайлівським Золотоверхим монастирем. Для цього годинникар щоразу мав висилати свого підмайстра, причому без оплати від міста, але з умовою, що він, годинникар, на час неухильного виконання цього обов’язку звільнявся від інших громадських доручень.

Однофунтові ракети для цих потреб виготовляла Київська місцева напівлабораторія, яка невдовзі виставила рахунок: від 2 березня по 2 липня 1863 року було використано 122 ракети, вартістю по 54 копійки кожна, тобто, 65 рублів 88 копійок. Річні витрати становили 197 рублів 10 копійок. Ракети пускали до 19 травня 1865 року, аж поки міністерство внутрішніх справ не скасувало місту таку статтю витрат.

На лютеранській дільниці Нового Байкового кладовища зберігся надгробок на могилі Целестіна Верле [Coelestin Wehrle, 28.4.1836 — 16.6.1910], уродженця міста Нойкірх у землі Баден, що славилася своїми годинникарями.

Від 1878 року головний міський годинник, виписаний з-за кордону, — баштовий, із мелодійним боєм, з освітлюваним вночі зсередини матовим скляним циферблатом — встановили на вежі Міської думи. Той будинок стояв на місці теперішнього Майдану Незалежності. Але 1 листопада 1941 року колишню думу спалили радянські підпільники, за що окупанти наступного дня розстріляли 300 заручників. Замовк і міський годинник. А по війні будинок розібрали заради реконструкції Хрещатика.

У повоєнні роки ще довго зберігалася давня фабрично-заводська традиція: там, де були парові котельні, лунав басовитий гудок — на початок роботи, на обідню перерву, з перерви та наприкінці зміни. За цими гудками слідкували й школярі та всі, в кого вдома не було годинника.

Ще на початку електрифікації міста на багатьох адміністративних будинках, на рогах вулиць висіли електричні годинники, що було дуже зручно для перехожих. Під годинниками призначали побачення. Там, де це особливо важливо — на фасаді залізничного вокзалу, на башті приміського вокзалу величезні годинники вказують час. Оригінальний квітковий годинник милував око неподалік стадіону “Динамо”: з ранньої весни до пізньої осені його циферблат, встановлений похило на газоні, та жолобчасті стрілки вкривалися яскравими дрібними квіточками. Торік на схилі перед колишнім Інститутом шляхетних дівчат теж встановили квітковий годинник. Але через теперішній загально-київський несмак та незнання й нехтування міською культурою, краєвид, раніше вправно й тактовно сформований із боку майдану, брутально зіпсовано. Адже зелений газон слугував своєрідною, логічно задуманою основою, на якій височів біло-жовтий палац. Далося взнаки й виховання тих, хто звик ставити порожню пляшку собі під ноги і топтати газони — годинник зіпсували. Цього року відновили з огорожею.

Тепер точний час можна перевірити за радіосигналами, що передаються по трансляційній мережі. На початку 1950-х років у Києві введено перевірку часу за телефоном — години й хвилини (нині — номер 121).

1958 року над входом до поштамту на Хрещатику, 22 встановлено перший в Україні годинник, який показував точний час у 58 найбільших містах планети. Невдовзі такий же годинник встановили на вході до Центрального телеграфу, який містився на вулиці Володимирській, 10.

Згодом з’явилися вуличні електронні табло, що вказують час із точністю до секунди. Так само точну інформацію подають електронні годинники, встановлені над коліями метрополітену.

Від 1981 року на вежі Будинку профспілок діє електронний інформатор, на чотирьох боках якого 18 тисяч лампочок за спеціальною програмою показують час, температуру повітря, подають комерційну рекламу.

Над дверима міської держадміністрації (Хрещатик, 36) теж є традиційний годинник з круглим циферблатом, хоч він не зажив слави головного міського годинника.

Нині на зупинках міського електротранспорту встановлено кіоски з електронними табло, які безперервно та почергово вказують дату, точний час і температуру повітря.

А на відтвореній дзвіниці Михайлівського Золотоверхого монастиря встановлено електронний годинник із циферблатом і карільйоном, який щогодини відтворює популярні українські мелодії.

Електронний годинник із циферблатом і боєм стоїть на вежі торговельного центру “Квадрат” біля станції метрополітену “Лук’янівська” та однойменного базару. Отже, незважаючи на наявність практично в кожної людини наручного годинника чи мобільного багатоцільового телефона, міська традиція вуличного годинника загального користування поки що живе.

“Кожен повинен мати в своєму житті святі місця, сам уміти створювати їх”.

Іван ОЛІЙНИК

МАРШРУТИ МАР’ЯНІВСЬКОЇ ПАСТОРАЛІ 2010

“Моя душа — в Україні, в селі Мар’янівка”.
Іван Козловський

Мені завжди радісно тримати в руках нову книжку, особливо таку, яка ще пахне друкарською фарбою. Проте, взявши до рук мистецький каталог “Мар’янівська пастораль 2010” (упорядники: А. Будник, М. Бур’янова, І. Гопанчук, О. Сомова), я відчув запах квітів... І це не дивно, бо каталог поєднує сплав мистецького пленеру “Мар’янівська пастораль 2010” (куратор Ірина Гопанчук) та свята “Івана Купала на садибі Івана Козловського”. У ньому поєдналися весняні мотиви, час, коли художники працювали на пленері, літнє буяння мальв, серед яких, під кронами дерев, посаджених Іваном Семеновичем та його друзями, була розміщена незвичайна експозиція учасників пленеру.

Як зазначила куратор пленеру Ірина Гопанчук: “Мар’янівська пастораль” — це поетичний пленер, пленер-роздум, пленер-перформанс. Ми намагаємося в такий спосіб скласти шану людині, яка ще за життя стала міфом. Бо аж занадто велично-неземною була його зовнішність і незбагненно-божественним голос. Саме тому ми вирішили зробити першу виставку пленеру просто неба, в селі Мар’янівка, серед атмосфери свята Івана Купала, на садибі Козловського, де під яблунями, вербами, калиною, в мальвах зупинився час і чути кроки маленького хлопчика, і лунає голос славетного тенора, і звучать мудрі слова апостола пісні. І я впевнена, що це могло статися лише з благословення Козловського, неспокійна душа якого блукає рідними стежинами своєї малої Батьківщини, переживаючи, що все задумане ним досі лишилося лише в проектах. Саме тому й прийшло рішення перенести на полотна життя, музику, пісню і мрію видатного майстра, а хто краще ніж художник може зобразити мрію? Запропонувати її втілення, відродити дух, пропустивши через власні серця...”

Виникає питання, а хто ж здійснюватиме віртуальну мрію для себе і своїх нащадків. І відповідь однозначна: ми — українці. Українське товариство охорони пам’яток культури, з ініціативи та з допомогою якого було створено музей-садибу І. С. Козловського з його унікальними експонатами, й досі опікується збереженням історичної пам’яті видатного співвітчизника. Як вважає директор Меморіального музею-садиби І. С. Козловського Олександра Сомова: “Усе на території відновленої садиби і сьогодні незримо керване світобаченням великого співака, Юродивого і Лоенгріна XX століття, Божественного посла... Зустрічаючи в садибі художників, Іван Семенович Козловський продовжує здійснювати свою космічну місію, надихаючи майстрів пензля оспівати рідну Мар’янівку музикою барв”.

Ця “музика барв” стала щирістю душ і вилилася на полотна відомих українських художників: Анатолія Гайдамаки, Леоніда Берната, Анатолія Буртового, Олександра Білозора, Анатолія Будника, Артема Копайгоренка, Дмитра Корсуня, Сергія Московченка, Івана Пилипенка, Віктора Семеняка, плакати студентів КДІДПМД ім. М. Бойчука (керівник Олександр Мікула). Музика застигла й у кераміці Олександра Ярового, і у бронзі Ігоря Романовського (творче художнє об’єднання “Грифон”).

Мистецький проект “Мар’янівська пастораль” — не просто данина 110-й річниці від дня народження І. С. Козловського. Його основна мета — це відродження уваги й зацікавленості до музейного комплексу в с. Мар’янівка. На презентації каталогу в галереї Фонду сприяння розвитку мистецтв, де звучав голос славетного тенора, серед експозиції творів каталогу звучали запевнення організаторів проекту Марини Бур’янової, Ірини Гопанчук, Олександри Сомової, Юрія Круліковського, що це видання як і сама низка акцій не мають на меті популяризацію художників, які вже й так давно знані, і не організацій, які долучилися до цього. Над усім височить постать Козловського. Саме тому потрібно, щоб каталог опинився в руках не просто небайдужих людей, а тих, хто може реально допомогти прокласти дороги до Мар’янівки. Нині до проекту долучається й Національна спілка художників України, про що заявив заступник голови спілки Петро Зикунов. Допомогу в проведенні акції надало товариство “Україна-Росія” й особисто Сергій Костріков. Каталог побачив світ завдяки Управлінню культури і туризму Київської облдержадміністрації, сподіваємося на підтримку Міністерства культури і туризму України.

Леонід Бернат, “На все добре...” (Іван Козловський у ролі Герцога. Опера Дж. Верді “Ріголетто”)

Найближчі маршрути “Мар’янівської пасторалі” вже визначилися. З 1 по 8 жовтня в галереї “Печерська” культурологічного центру Українського товариства охорони пам’яток історії та культури презентуватиметься наступний етап проекту, до якого долучаються такі відомі художники як Петро Зикунов, Василь Копайгоренко, Василь Корчинський, Олесь Соловей та ін. 15 жовтня “Мар’янівська пастораль” буде представлена в Кабінеті Міністрів України (за підтримки міністра Кабінету Міністрів України Анатолія Толстоухова). А в грудні 2010-го “пастораль” помандрує до Українського культурного центру в Москві.

Проект “Мар’янівська пастораль” — черговий етап літературно-мистецького проекту “Святині землі української”, започаткованого в Фонді сприяння розвитку мистецтв 2006 року. І тут пророчими є слова Івана Козловського з книги “Музика — радість і біль моя”: “... кожен повинен мати в своєму житті святі місця, сам уміти створювати їх, щоб потім проникливо відчувати й шанувати. Без цього людина не є людиною”.

Сергій Московченко, “Тихесенький вечір на землю спадає”

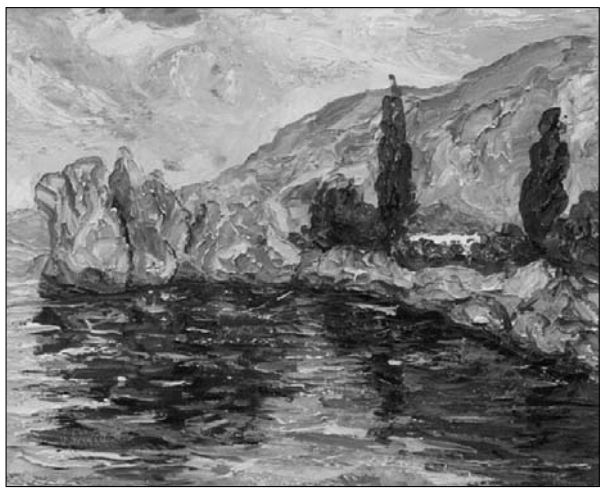

Олександр Білозор, “Кримська феєрія Івана Козловського”

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ТИЖДЕНЬ КІНО ЮРІЯ ІЛЛЄНКА В КІНОТЕАТРІ “КИЇВ”

15 жовтня 2010 р. (п’ятниця)
Молитва за гетьмана Мазепу. Нова версія. 18.30

16 жовтня 2010 р. (субота)
Тіні забутих предків. 19.00
Молитва за гетьмана Мазепу. Нова версія. 21.00

17 жовтня 2010 р. (неділя)
Криниця для спраглих. 19.00
Молитва за гетьмана Мазепу. Нова версія. 21.00

18 жовтня 2010 р. (понеділок)
Вечір на Івана Купала. 19.00
Молитва за гетьмана Мазепу. Нова версія. 21.00

19 жовтня 2010 р. (вівторок)
Білий птах з чорною ознакою. 19.00
Молитва за гетьмана Мазепу. Нова версія. 21.00

20 жовтня 2010 р. (середа)
Лісова пісня. Мавка. 19.00
Молитва за гетьмана Мазепу. Нова версія. 21.00

21 жовтня 2010 р. (четвер)
Легенда про княгиню Ольгу. 19.00
Молитва за гетьмана Мазепу. Нова версія. 22.00

22 жовтня 2010 р. (п’ятниця)
Лебедине озеро. Зона. 19.00
Молитва за гетьмана Мазепу. Нова версія. 21.00

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор **Павло МОВЧАН**

Головний редактор **Любов ГОЛОТА**

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО 279-49-47,
Євген БУКЕТ 279-39-55

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК 278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар **Ірина ШЕВЧУК**

Відділ культури **Леся КОВЕРЗНЄВА** 279-49-47

Відділ просвітянської роботи **Надія КИР’ЯН** 270-55-57

Відділ коректури **Тетяна ЩЕРБАК, Ольга МОШКОВСЬКА** 278-63-69

Комп’ютерна верстка **Ірина ШЕВЧУК, Олег БЕССЬКИЙ** 278-63-69

Черговий редактор **Леся КОВЕРЗНЄВА**

Бухгалтерія 279-41-46

Адреса редакції: **вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001**

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org

Видрукувано з готових фотоформ на комбінаті “Преса України” у середу. Зам. № 3301240 Наклад у жовтні — 32 000

Листування з читачами — тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети **“Слово Просвіти” — 30617**
Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги: на місяць — 4,77 грн. на 3 місяці — 13,71 грн.

4 820095 780016 10040